

”Viljellään syrjimättömyyttä!”

Identiteettivaikuttaminen ja sosiaalinen muutos
Romano Boodos -lehdessä

Marja Lehtovuori
Pro Gradu -tutkielma
Uskontotiede
Humanistinen tiedekunta
2019

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Humanistinen		Laitos – Institution -
Tekijä – Författare Lehtovuori Marja		
Työn nimi – Arbetets titel Viljellään syrjimättömyyttä! -Identiteettivaikuttaminen ja sosiaalinen muutos Romano Boodos -lehdessä		
Oppiaine – Läroämne Uskontotiede		
Työn laji – Arbetets art Pro gradu	Aika – Datum 23.4.2019	Sivumäärä – Sidoantal 83
Tiivistelmä – Referat <p>Tutkielma tarkastelee romanijärjestö Romano Missio ry:n toimintaa, ja keskittyy erityisesti siihen, millaista romani-identiteettiä järjestö rakentaa omien tavoitteidensa toteutumisen tueksi. Tutkimusaineistona on järjestön toimittaman Romano Boodos - lehden numerot vuosilta 2016-2018 (yhteensä 12 numeroa). Aineiston analyysimenetelmänä on teoriasidonnainen narratiivien teema-analyysi. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys yhdistää etnisen identiteetin teoriaa ja narratiivisesti rakentuvan sosiaalisen liikkeen teoriaa. Tutkimus on luonteeltaan poikkitieteellinen, hyödyntäen uskontotieteen, sosiologian ja sosiaalityön tutkimusta. Tietoteoreettisesti tutkimus nojaa sosiaalisen konstruktionismiin.</p> <p>Analyyisin tuloksena rakentuu kolmenlaisia narratiiveja. Suomalaisuus narratiivi korostaa romanien suomalaista alkuperää ja suomalaisuutta. Suomalaisuus esitetään suoritteiden, kuten työnteko ja sotiin osallistuminen, kautta ansaittuna. Hyvinvoinnin rakentuminen työn kautta ansaittuna on narratiivissa keskeinen osa romani-identiteettiä. Yhteistä työtä korostamalla järjestö pyrkii korostamaan pääväestön ja romanien yhteistyön tärkeyttä. Sorretun vähemmistön narratiivi erottaa romanit sortavasta pääväestöstä. Romaniväestö esitetään kuitenkin yhtenäisenä ryhmänä. Syrjintä työmarkkinoilla ja rasistiset puheet netin keskustelupalstoilla ovat romanivähemmistöä yhdistäviä epäoikeudenmukaisuuksia, ja niiden kumoaminen oman käytöksen ja toimeliasuuden kautta esitetään ihanteellisen toimintana. Vallitsevia olosuhteita vastustetaan narratiivissa korostamalla jokaisen yksilöllisyyttä, ja romanius esitetään historiallisena sitkeytenä ja innovatiivisuutta.</p> <p>Viimeinen Hajaannuksen narratiivi tuo esille romanien sisäisen syrjinnän vaikutuksia kaikkein heikoimmassa asemassa olevien romanien hyvinvointiin. Analyysissa romaniyhteisöä koskettaviksi sosiaalisiksi ongelmiksi muotoutui jo mainittu syrjintä, sekä erityisesti syrjäytyminen. Syrjäytyminen ilmenee analyysissa huolena perhesiteiden ja muun sosiaalisen turvaverkoston heikkenemisestä. Yhteisön heikkeneminen kulkee käsi kädessä romani-identiteetin heikkenemisen kanssa. Narratiivi korostaa kristillisyyden ja perheen merkitystä romanikulttuurissa, ja näihin vetoamalla järjestö pyrkii lieventämään myös romaniväestön sisäisiä jännitteitä ja syrjinnän mekanismeja. Narratiivi rakentaakin kuvaa tulevaisuuden yhtenäisestä romaniyhteisöstä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord Etninen identiteetti, romanit, sosiaaliset ongelmat, etniset vähemmistöt, narratiivien tutkimus		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Uskontotiede		
Muuta tietoja		

1. JOHDANTO	3
1.1 Aihe, aiempi tutkimus ja tutkimuskysymykset.....	5
1.2 Eettinen paikannus.....	7
2. ROMANIT EUROOPASSA JA SUOMESSA	9
2.1 Romanien historia ja asema Euroopassa	9
2.2 Suomen romanit –politiikan kohteesta politiikan tekijöiksi.....	11
2.3 Suomen romanikulttuurin erityispiirteitä.....	13
2.4 Ajankohtaiset sosiaaliset kysymykset Suomessa	15
2.5 Romano Missio romanivaikuttajien kentällä.....	19
3. ETNINEN IDENTITEETTI, SOSIAALINEN LIIKE JA NARRATIIVIT.....	21
3.1 Etnisyyden ja identiteetin käsitteet.....	21
3.2 Ulkopuolinen näkökulma romani-identiteettiin: identiteettimarkkerit	21
3.3 Etnisyys rakentuu kohtaamisissa -konstruktionistinen näkökulma.....	23
3.4 Narratiivit sosiaalisen identiteetin ja muutoksen tekijöinä	27
4. AINEISTO JA METODI	31
4.1 Romano Boodos	31
4.2 Narratiivien teema-analyysi	33
5. SUOMALAISUUDEN TARINA.....	36
5.1 Myytti menneisyydestä ja menestyksestä	36
5.2 Ihanteellinen suomalainen romaniyhteisö.....	42
5.3 Itä-Euroopan romanit – Kohtalotovereita, kanssaheimolaisia ja lähimmäisiä	45
6. SORRETUN VÄHEMMISTÖN TARINA.....	50
6.1 Syrjintä yhdistävänä epäoikeudenmukaisuutena.....	50
6.2 Nousu sorron yöstä.....	54
7. HAJAANNUKSEN TARINA	59
7.1 Uudet haasteet ja yhteiskunnan murros.....	59
7.2 Rakenteelliset ongelmat ja individualismi.....	65
7.3 Paluu aitoon etnisyyteen	69
8. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	76
8.1 Analyysin keskeiset tulokset.....	76
8.2 Vähemmistö sosiaalipalveluiden asiakkaana	79
8.3 Suuntaviivoja jatkotutkimukselle	81
9. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	84

1.JOHDANTO

Robert Mullaly kysyy teoksessaan *New Structural social work*, miten sosiaalityöntekijä voi olla tehokas, jos hän ei huomioi sosiaalista ja kulttuurista kontekstia, jossa ihmiset elävät? (Mullaly 2013, 269.) Tämä ammatilliseksi ohjenuoraksikin taipuva kysymys on nähdäkseni keskeinen paitsi asiakastyössä, myös tutkimustyössä. Tutkin pro gradu –työssäni romaniväestön sosiaalista tilannetta ja yhteisön sisäistä identiteetti-vaikuttamista tämän päivän Suomessa. Kimmokkeen tutkimukselle olen saanut työskenneltyäni aikuissosiaalityöntekijänä pääkaupunkiseudulla. Tajusin asiakastyötä tehdessäni, etten tuntenut tätä Suomessa 500 vuotta asunutta väestönosaa, sen jäsenten yhteisiä arvoja ja tapoja, lainkaan. Mielikuvani koostuivat yksittäisistä, yhteensopimattomista sirpaleista: Juhlahameeseen pukeutunut kulkukauppias lapsuudenkotini ovella, Leonard Cohenin laulujen romantisoitu ja vertauskuvallinen viettelijä, joka saa vaimot hylkäämään porvarillisen yhteisön normit¹ ja kerjäävä Romanian romani Mannerheimintielle. Asiakastyön kautta minulle on valjennut Suomen romaniyhteisön kulttuurinen rikkaus, mutta myös etnisen vähemmistön kokemat vaikeudet, syrjintä, asunnonsaannin haasteet ja heikko koulutustaso. Samalla minua on hämmästyttänyt romanien moniulotteinen tapakulttuuri, jonka pieni vähemmistö on onnistunut säilyttämään siihen historian saatossa kohdistuneesta assimilaatiopolitiikasta huolimatta (ks. Pulma 2005, 2006).

Tässä tutkielmassa tarkastelen etnisen identiteetin rakentumista ja funktioita romaniväestön sosiaaliin ongelmiin vaikuttamiseksi kristillisten romanitoimijoiden näkökulmasta. Tutkimuksen kohteena on kristilliseen arvopohjaan nojaava, sosiaali- ja diakoniatyötä tekevä Romano Missio -järjestö, joka on perinteisesti pyrkinyt kasvattamaan romanien ja pääväestön yhteistyötä romanipoliittisissa kysymyksissä.

Perustuslainsuojasta ja integraatiopyrkimyksistä huolimatta romanit ovat edelleen valtaväestöä heikommassa sosioekonomisessa asemassa; haasteina ovat alhainen

¹ Esimerkiksi seuraava lainaus: “Well, I see you// there with a rose in your teeth// one more thin gypsy thief”, Famous blue raincoat, säv. & san. Leonard Cohen

koulutustaso, asumisen ongelmat ja vähemmistön kokema syrjintä. (Törmä & Huotari 2012, 2018.) On tärkeää muistaa, että romanien hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä näkyy sama kahtiajakautuminen kuin valtaväestönkin kohdalla. Monet kokevat, että asiat menevät hyvin, romanien koulutus- ja tulotaso on noussut ja asumisolosuhteet parantuneet. Kuitenkin sosiaaliset ongelmat, tuloköyhyys, päihteet ja asunnottomuus, ovat jättäneet osan romaneista yhteiskunnan ja oman yhteisön marginaaliin. Koko romaniväestöä koskettavat rakenteellinen syrjintä ja ennakkoasenteet kaventavat entisestään erityisesti heikoimmassa asemassa olevien romanien marginaalia. Romaniyhteisön sisällä kulttuuriin kuuluva kollektiivinen kunniakäsitys ja esimerkiksi väistämisvelvollisuus vaikeuttavat niin ikään jo valmiiksi huono-osaisimpien romanien elämää. (Törmä & Huotari 2018, 71.)

Tutkimuksen aineistona on Romano Mission julkaiseman Romano Boodos –lehden numerot vuosilta 2016-2018. Aineiston analyysissa hyödynnän diskursiiviseen tutkimusperinteeseen kuuluvaa narratiivisuuden teoriaa ja sisällönanalyysia.

Tutkimus toteutetaan uskontotieteen ja sosiaalityön yhdistelmäututkielmana, jonka sekä uskontotieteen että sosiaalityön oppinaineet hyväksyvät.² Uskontotieteen kentällä tutkimus sijoittuu uskontososiologiseen tutkimusperinteeseen. Tutkimus on luonteeltaan poikkitieteellinen, yhdistäen uskontososiologian ja sosiaalityön lisäksi myös sosiologiaa ja sosiaalipsykologiaa. Uskontotieteellinen käsitteistö ja ymmärrys auttavat tekemään selkoa romanien tapakulttuuriin, sekä kunniakäsityksiin liittyvistä arvo- ja normikysymyksistä. Etnisen identiteetin rakentumista ja identiteettivaikuttamista tarkasteltaessa hyödynnän erityisesti sosiologian ja sosiaalipsykologian teorioita. Sosiaalityöhön tutkimus tarjoaa hyödyllistä taustatietoa romanien kokemista ajankohtaisista sosiaalisista haasteista, sekä julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyön mahdollisuuksista erityisasiantuntemusta vaativien asiakasryhmien kohdalla.

Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat romanit, etninen identiteetti, sosiaalinen liike, sosiaaliset ongelmat ja narratiivisuus.

² Helsingin yliopiston sosiaalityöntekijän kelpoisuuden tuottavia opintoja suorittavat voivat yhdistää kelpoisuusopinnoissa vaaditun sivuainetutkielman pääaineen tutkielmaan. Tutkielman aihe on tutkimuksen alussa hyväksytty sosiaalityön oppiaineen vastuuhenkilöllä.

1.1 Aihe, aiempi tutkimus ja tutkimuskysymykset

Suomessa on tutkittu jokseenkin vähän romanien kansalaisvaikuttamista ja järjestötoimintaa. Suomalainen romanitutkimus on keskittynyt romanien kulttuuri-identiteetin ja tapakulttuurin tutkimukseen, sekä romanikielen ja vähemmistöaseman tutkimukseen.

Historioitsija Panu Pulma (ks. 2005, 2006, 2012) on lukuisissa teoksissa ja artikkeleissa koonnut yhteen Suomen romanien historiaa keskiajalta nykypäivään.

Uskontotieteilijä Tuija Kopsa-Schönin väitöskirja Romanien kulttuuri-identiteetti 1980 -luvulla (1996) avaa Suomen romanien etnisen identiteetin ilmenemistä ja tapa – kulttuuria. Ajallisesti tuoreempi teos Suomen romanien kulttuuri-identiteetistä on Airi Markkasen (2003) etnografia romaninaisten elämänculusta.

Yllämainitut tutkimukset auttavat taustaymmärryksen luomisessa tutkimuskohteesta ja sen suomalaisesta kontekstista. Varsinaisten tutkimuskysymysten kannalta tärkeämpää on kuitenkin romanien etnisen identiteetin ja sosiaalisen vaikuttamisen välisen suhteen tutkimus. Tällä saralla aiempaa tutkimusta on haettava eurooppalaisesta tutkimuskirjallisuudesta. Valtiotieteilijä Peter Vermeesch (2003, 2006) ja sosiologi Zoltan Barany (2002) ovat tahoillaan tutkineet romaniliikkeiden kansallista ja transnationaalista vaikuttamistyötä ja liikkeiden vallitsevia identiteettidiskursseja erityisesti Itä- ja Keski-Euroopassa. Valtiotieteilijä Aidan McGarry (2010) on tutkinut romaniliikkeiden edustuksellisuutta, ketkä oikeastaan puhuvat eurooppalaisten romanivähemmistöjen puolesta?

Talous- ja sosiaalhistorioitsija Bianca Roman on pro gradussaan *Roma "culture clash"?* (2012) tutkinut Suomen romaniaktiivien kulttuuri-identiteettiä ja suhtautumista Itä-Euroopan kiertävään romaniväestöön. Romanin haastattelututkimuksessa ilmeni, että Suomen romanien kanta Itä-Euroopan romanikiertolaisiin vaihtelee, toisille kyse on etnisestä solidaarisuudesta, toisia huolestuttaa, mitä Itä-Euroopan romanit tekevät Suomen romanien maineelle. (Roman 2012, 42.) Roman on gradunsa jälkeen jatkanut romanitutkimusta muun muassa helluntailiikkeeseen kuuluvien romanien identiteettiä ja sosiaalista työtä tarkastelevalla etnografialla *Religion and transnational Roma*

mobilization: From local religious participation to transnational social activism in the case of the Finnish Roma (2015). Roman on tutkimuksissaan todennut, että eurooppalaisen romanitutkimuksen objektiiviset määrittelyt romanien etnisestä identiteetistä eivät vastaa Suomen romanien identiteettiä.

Sosiaalityön tutkija Camilla Nordberg on väitöskirjassaan *Boundaries of citizenship* (2007) tarkastellut Suomen romaneja kansalaisuusnäkökulmasta. Nordbergin tarkastelee kansalaisuuden ja etnisen identiteetin suhdetta hyödyntämällä tuoretta määritelmää kansalaisuudesta osallistumisena, ja oikeutena kansalaisyhteiskunnassa tunnustettuun ja tunnistettuun (*regocnition*) identiteettiin.

Käsillä olevan tutkimuksen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä suomalaisesta vähemmistöstä, ja sen erityispiirteistä eurooppalaisessa viitekehyksessä. Suomen kontekstissa tutkimus asettuu jatkumoon Romanin ja Nordbergin kanssa siltä osin, että se on niin ikään kiinnostunut ”romanien keskiluokkaan” kuuluvien kristillisten ja yhteiskunnallisesti aktiivisten romanitoimijoiden yhteiskunnallisesta toiminnasta. Tutkimus ei suinkaan tavoita koko kristilliseltä arvopohjalta toimivien romanivaikuttajien kenttää, vaan keskittyy Suomen vanhimman romanijärjestön Romano Mission julkaisujen tarkasteluun. Tutkimus tuo kuitenkin uutta näkökulmaa Romanin ja Nordbergin tutkimuksiin keskittymällä erityisesti Suomen romaniväestön sisäisiin identiteettineuvotteluihin ja romanitoimijoiden sosiaali- ja diakoniatyöhön.

Vermeesch (2003, 888-889) on Tsekin ja Slovakian romaniväestöä koskevissa tutkimuksissaan todennut, että romaniliikkeiden kansainväliset tavoitteet yhtenäisen romani-identiteetin saavuttamiseksi eivät useinkaan kohtaa romanisukujen tarpeita paikallisella tasolla. Käsillä oleva tutkimus on kiinnostunut romani-identiteetin rakentumisesta paikallisella tasolla, ja tutkimuksen kohteena oleva järjestö on ainakin sosiaali- ja diakoniatyönsä kautta kosketuksissa myös romanijärjestöjen toiminnan ulkopuolelle jääneisiin ja heikossa asemassa oleviin romaneihin.

Viimeaikainen tutkimus ei ole niinkään painottunut sosiaalityön ja huono-osaisuuden kysymyksiin Suomessa, vaan transnationaalisen romaniliikkeen edustuksellisuuden ja identiteetin kysymyksiin. Tämän tutkimuksen tarkoitus on tarkastella, miten romaniväestö

itse suhtautuu tilanteeseensa, ja miten etninen identiteetti rakentuu nykypäivän suomalaisessa kontekstissa. Romanien tilanteesta tehdyt selvitykset korostavat kaikki romanien omaa vastuuta asioidensa edistämässä ja yhteisön jäseniä haittaavien käsitysten purkamisessa. (Törmä & Huotari 2012, 2018; ROMPO 2018; Vähemmistövaltuutettu 2014, 84.) Tutkimus selvittääkin, miten esimerkiksi Romanipoliittisen ohjelman valmisteluun osallistunut Romano Missio edistää valtakunnallisten selvitysten vaatimaa muutosta romanien keskuudessa.

Tutkimuskysymykseni ovat ensinnäkin, miten Romano Missio määrittää romaniutta, ja toiseksi mitkä ovat järjestön näkökulmasta romaniväestön keskeiset huolenaiheet, ja miten näitä pyritään ratkaisemaan.

1.2 Eettinen paikannus

Suomalainen romanitutkimus on ollut valtaväestön tekemää, ja se on painottunut romaniyhteisön ulkopuolisten, usein viranomaisasemassa olevien tuottamiin aineistoihin romaneista. Tutkimus on painottunut yksioikoiisiin käsityksiin siitä, miten romaneja on kohdeltu joko hyvin tai huonosti. (Pulma 2006, 11; Markkanen 2003, 58.) Tutkimuskohteen uhrin aseman korostaminen tulee helposti anastaneeksi kohteen toimijuuden, toisaalta romanipolitiikan onnistumisen korostaminen sysää vastuun asioiden kehnosta tilasta ainoastaan romaneille.

Etenkin 1970-80-luvuilla romanit esiteltiin tutkimuskirjallisuudessa ryhmänä, joka on rikkonut yhteiskunnan normeja vastaan. 1990-luvulla on esitetty kritiikkiä ns. funktionaaliselle romanitutkimukselle, jossa romanit esitetään lähinnä symbolisen järjestelmän uhreina. (Markkanen 2003, 67.) Vuosikymmenten saatossa yksittäiset tutkimukset³, joissa romanikulttuuria on esitetty virheellisessä tai yksioikoisessa valossa, ovat ymmärrettävästi estäneet etnografisen tutkimuksen teon kokonaan. (Markkanen 2003, 63-67.)

Näkemykseni mukaan vähemmistöä tutkittaessa tutkimuksesta saatavan tiedon tulisi olla jollain tapaa vähemmistön edustajia hyödyttävä. Toisaalta tieteellinen tutkimus ei

³ Erityisesti Martti Grönforsin lisensiaatintyö Blood feuding among finnish gypsies (1976)

myöskään saa olla kannanotto tai julistus, joka sivuuttaa kriittiset huomiot tutkimuskohteesta. Esimerkiksi Itä-Euroopan romanipolitiikka tutkinut Barany toteaa, että romanien tai muiden vähemmistöjen vaikeaan asemaan tutustuminen tekee tutkijoista helposti ”romaniaktivisteja”. (Barany 2002, 18.) Tämä ei itsessään ole ongelmallista, mutta aktivismin sekoittaminen tieteelliseen tutkimukseen unohtaa ja jopa väheksyy ihmistieteitä, sekä niiden paikkaa ja tarkoitusta yhteiskunnassa. Käsillä oleva tutkimus pyrkii paitsi huomioimaan pitkäkestoisen sorron ja syrjinnän vaikutukset romaniyhteisöön, myös tuomaan esille romaniväestön sisäisiä käytänteitä, jotka mahdollisesti hidastavat omalta osaltaan romanien aseman parantumista.

Tutkimusaineisto on koottu Romano Mission toimittamasta lehdestä. Lehtiaineiston hyödyntäminen tutkimuksessa ei vaadi erillistä tutkimuslupaa lehden toimitukselta tai lehdessä omalla nimellään kirjoituksia julkaisseilta. Ottaen huomioon aiemmat romanitutkimuksessa tehdyt virheet ja haavoittuvaisessa asemassa olevan vähemmistön aseman, tutkimuksesta ja sen saatavuudesta on informoitu myös Romano Mission toiminnanjohtajaa, joka toimii myös Romano Boodos -lehden päätoimittajana. Tutkimus on otettu lämpimästi vastaan ja Romano Missio on tarjonnut omia lehtiarkistojaan tutkimukseen.

2. ROMANIT EUROOPASSA JA SUOMESSA

2.1 Romanien historia ja asema Euroopassa

Lingvistisen tutkimuksen mukaan romanikieli on sukua indoarjalaisille kielille. Kielien samankaltaisuuden vuoksi vallalla on pitkään ollut käsitys, että romanit ovat Intian Punjabista Kaakkois-Eurooppaan 1200-luvulla vaeltanut ryhmä. Ensimmäiset merkit romaneista Länsi-Euroopassa ovat 1400-luvulta. Osa romaneista asettui Bysanttiin ja Balkanin alueelle, osa jatkoi vaellusta Bulgarian ja Romanian kautta Keski-Eurooppaan. Eurooppaan saapuneet romanit itse kertoivat olevansa kotoisen Egyptistä, josta he olivat lähteneet vaeltamaan hyvittääkseen syntinsä. (Barany 2002,12.) Egyptiläisistä juurista muotoutuivat romaneista usein käytetyt yleisnimet *gypsy* (engl.), *zigenare* (ruots.), jotka taittuivat suomen kielessä mustalaisuudeksi. (Rekola 2012, 18.)

Uusi, ulkoiselta olemukseltaan, vaatetukseltaan ja kulttuuriltaan erilainen kansa herätti huomiota niin Itä- kuin Länsi-Euroopassa. (Vermeesch 2006, 14; Petrova 2003, 119.) Romanien saapuessa Eurooppaan alue ei ollut vuosisatoihin kokenut maahanmuuttajien aaltoa. Etenkin Länsi-Euroopassa väestöpohja oli vakiintunutta, ihmiset elivät paikoillaan totutussa maailmanjärjestyksessä, missä uudet tulokkaat aiheuttivat alun vieraanvaraisuuden jälkeen vieroksuntaa. Vieroksunta yltyi ajoittain vainoiksi ja romaneille ei ollut tarjolla hyvää viljelysmaata, mikä pakotti romaniväestön liikkumaan Euroopan sisällä Fennoskandiaan asti. Liikkuvuuteen pakotti niin ikään Länsi-Euroopan keskiaikaisten valtioiden ”sosiaali- ja maahanmuuttopoliittinen” linja karkottaa epätoivotut väestönosat maasta. (Petrova 2003, 129; Barany 2002,10.)

1700-luvulla kansallisuusaatteeseen heräävässä Euroopassa väestöryhmät, joilla ei ollut omaa, territoriaalisesti rajattua kansallisuutta, tulivat hyljeksityiksi ja heikoiksi leimatuiksi. (Petrova 2003, 128; Shahrar 2002, 1.) Euroopan romaniväestö oli yksi II maailmansodan ja Hitlerin rotupolitiikan suurimpia kärsijöitä, vaikkakin romanien kansanmurha *porajmos*⁴ ei ole jäänyt historian muistiin holokaustin kaltaisena tragediana. (Ulkoasiainministeriö 2011, 58; Petrova 2003, 130.) Romanien asema parani *de jure* II

⁴ romanikieltä, tarkoittaa ”ahmimista” (UM 2011, 58)

maailmansodan jälkeisten, valtioiden kansalliseen lainsäädäntöönsä ratifioimien ihmisoikeussopimusten⁵ myötä, mutta *de facto* kansalais- ja perusoikeuksien toteutuminen jäi romanien kohdalla puolitiehen useissa Euroopan maissa. (Petrova 2003, 130; Nordberg 2007, 52.)

Itä-Eurooppaan, Balkanin alueelle, Romaniaan ja Unkariin jääneet romanit asettuivat pääosin aloilleen. Esimerkiksi Balkanin niemimaalla romaneille tarjoutui mahdollisuuksia aloittaa liiketoimet ja menestyä esimerkiksi kaupan saralla. Ne romanit, jotka eivät onnistuneet kapuamaan ajan yhteiskunnassa ylöspäin, päätyivät pakkosiirtoloihin ja gettoihin. Rauta-esiripun laskeutumisen ja sosialististen järjestelmien myötä viimeisetkin Itä-Euroopan romanit joutuivat luopumaan kiertolaiselämästä ja vakiintuivat osaksi kansandemokratioiden yhteiskuntajärjestystä. Toisaalta sosialistinen suunnitelmayhteiskunta takasi romaneille tasavertaisen työn ja toimeentulon muun väestön kanssa. (Barany 2002,11.) Baranyn mukaan vaeltamisen liittäminen osaksi romanikulttuuria onkin historiallinen – ja kohtalokas väärinymmärrys; nomadinen elämäntyyli on ollut pakon sanelemaa, ja koskenut enimmäkseen Länsi- Eurooppaan saapuneita romaneja. (Barany 2002,10.) Nykypäivänä vain arvioilta 5% Euroopan romaneista viettää kiertelevää elämää. Vaeltavia romaneja on erityisesti Englannin ja Irlannin kiertolaisyhteisöissä (*Travellers*), sekä Ranskassa (*gens du voyage*). Länsi-Euroopan romanit rinnastetaan usein muihin kierteleviin ryhmiin, joilla ei ole romanitaustaa. (Ulkoasiainministeriö 2011, 59.)

Kommunismin mureneminen Itä- ja Keski-Euroopan maissa on vaikeuttanut romanivähemmistöjen asemaa esimerkiksi Unkarissa ja Romaniassa. Nopea siirtyminen kapitalismiin ja krooninen työttömyys ovat syrjäyttäneet romanit palvelujärjestelmästä ja työstä. Etninen diskriminaatio EU:n itäisissä jäsenmaissa on vahvistanut alueen romaneiden asemaa toisen luokan kansalaisina, joille ei kuulu samat palvelut ja oikeudet kuin muille kansalaisille. Itä-Euroopan kehityskulkujen rinnalla vaikuttavat kuitenkin täysin päinvastaiset voimat. Ihmisoikeusjärjestöt ovat nostaneet romaneiden syrjinnän ja

⁵ Euroopan ihmisoikeussopimus 1950, Euroopan sosiaalinen peruskirja 1961; YK:n Kansalais- ja poliittisten oikeuksien (KP)- sopimus 1966, Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien (TSS) -sopimus 1966, Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva yleissopimus 1969

heikot elinolosuhteet eurooppalaiseen keskusteluun, ja myös romanien omat järjestöt ovat alkaneet painottaa ihmisoikeussopimuksia. (McGarry 2010 28-29.)

2.2 Suomen romanit –politiikan kohteesta politiikan tekijöiksi

Ensimmäiset merkinnät romaneista Suomen alueella sijoittuvat 1500 -luvun alkuun. Uutta väestöä, joka kertoi olevansa kotoisin Vähä-Egyptistä, kutsuttiin aluksi tattareiksi tai tartareiksi, mikä viittasi tuolloin yleisesti kaikkiin kiertolaisiin. 1600-luvulla vakiintui käyttöön mustalainen, *zigenare*. Tulijat otettiin aluksi vieraanvaraisesti vastaan, mutta Kustaa Vaasan ja Vaasan esikoista Erik XIV:tä seuranneen Juhana III:n hallintakausina annettiin käskynhaltijoille ohjeet karkottaa kaikki Ruotsin alueen kiertolaiset Norjaan. Vastuu köyhistä oli uskonpuhdistuksen myötä siirtynyt valtiolle, ja talousniukkuuden hengessä kruunu oli huolissaan siitä, että myös työkykyiset ihmiset passivoituvat ja ryhtyvät muiden työn ja tuen varassa eläviksi kerjäläisiksi. Ulkomaalaistaustaisia henkilöitä epäiltiin niin ikään vieraanvallan vakoojiksi. Kruunun virallinen suhtautuminen romaneihin jatkui nuivana ja maastakarkotusmääräyksiä annettiin säännöllisesti koko Ruotsin vallan ajan. Romanien todellisuus oli kuitenkin virallisia käskyjä lauhkeampia, sillä paikallistasolla käskyjä toimeenpantiin harvoin. Romaneille ja valtaväestölle muotoutui pysyviä suhteita romanien kiertoalueiden vakiintuessa, ja romanit alkoivat harjoittaa käsityöläisammattia ja hevosen hoitoa. 1600-luvulla sotiva kruunu niin ikään hyödynsi romanien hevosenhoitotaitoa. Armeijan leivissä palveleminen takasi romanille oikeuden lailliseen suojeluun ja toimeentuloon. (Rekola 2012, 18-20, 34.)

Suomen liittäminen Venäjään 1809 ja suomalaisuusliikkeen synty muutti romanien olosuhteita aiempaa ahtaammiksi. Fennomaanien ja etenkin talonpoikaisten aitosuomalaisten ihanne kielellisesti ja perimältään yhtenäisestä kansakunnasta johti romanien sen hetkisten oikeuksien ja aseman kyseenalaistamiseen. (Rekola 2012, 86.)

Suomen 1900-luvun ensimmäisten puoliskon romanipoliittinen linja perustui nuorten romanien pelastamiseen haitallisilta kiertolaisvaikutteilta, mikä johti romanilasten sijoitukseen lastenkoteihin vastoin vanhempien tahtoa. (Pulma 2005, 380.) Rotuopin yleistyessä 30-luvulla romanit olivat 1935 säädetyn pakkosterilointilain ensisijaisia kohteita. Suomessa poliitikot ja lehdistö syyttivät romanien kurjasta asemasta romanien

etnisiä ominaisuuksia, heidän rodullista poikkeavuuttaan ja kiertävää elämäntyyliään. (Pulma 2005, 380-383.)

Myös Suomessa on vallalla käsitys romaneista kiertolaiskansana. Viime aikoina käsitystä on osin purettu, erityisesti sotien jälkeen kiertolaisuuden aste on vaihdellut suvuittain ja alueittain, ja kiertävää elämää on harjoitettu pääosin kesäkuukausina. Vakiintuneesta asuinsijasta huolimatta asuinolosuhteet olivat kuitenkin puutteelliset aina 1970-luvulle asti. (Syrjä & Valtakari 2008, 36; Pulma 2006, 168.) Poikkeuksen vakiintuneisiin asuinsijoihin muodostaa sota-aika ja sen jälkeiset vuodet, jolloin Karjalan evakkoromaneille ei löytynyt koteja, minkä vuoksi joukko Karjalan romaneja joutui jäämään liikkuvaksi kerjäläisväestöksi. Viranomaiset reagoivat tilanteeseen sijoittamalla romaneja Helsinkiin Mäkkylän ja Malmi-Puistolán alueelle, mistä alkoi romaniväestön urbanisoitumisen aika. Asuinolosuhteet Mäkkylässä ja Malmi-Puistolassa olivat ajan standardeihin nähden kurjat, alue koostui hökkeli- ja telttakylistä. (Pulma 2006, 161- 163.)

Syrjinnästä ja ennakkoluuloista huolimatta 1900-luku toi tullessaan myös uutta toivoa tilanteeseen. Oskari Jalkio perusti Mustalaislähetyksen (nyk. Romano Missio) vuonna 1905. Järjestö toimi romaniväestön asioiden ensisijaisena edustajana ja edistäjänä aina 1960 -luvulle saakka. Järjestön toiminta perustui nimensä mukaisesti kristillisen opin ja evankeliumin levittämiseen romaniväestölle. Tämän lisäksi järjestö pyrki tukemaan erityisesti romanilasten kasvatusta ja koulutusta, ja suojelemaan romanilapsia huonoilta vaikutteilta. Järjestön toiminnassa oli mukana romaneja, mutta sen johtohahmot ja perustaja olivat ”valkolaisia”. Mustalaislähetys myös teki yhteistyötä viranomaisten kanssa, jotka siirsivät ”toivottomia” romaniperheitä laitoksiin ja työleireille. Lähetys kannatti yhteiskuntaan selkeästi sopeutumattomien romanien pakkosiirtoa erillisille alueille, minkä vuoksi osa romaniväestöstä menetti luottamuksensa Mustalaislähetyksen toimintaan romanien ensisijaisena edustajana. (Pulma 2006, 98-100, 160-161.)

Romanien sosiaalinen aktivoituminen sijoittuu 60-70-lukujen taitteeseen; 1967 perustettiin Suomen mustalaisyhdistys, demokraattinen kansalaisoikeusjärjestö, jonka myötävaikutuksella sosiaali- ja terveysministeriö nimitti uuden Mustalaisasiain neuvottelukunnan 1968. Neuvottelukunnan työn ansiosta 1970 valtion budjettiin varattiin ensimmäisen kerran kunnille varattava määräraha vuokra-asuntojen hankkimiseksi

romaneille. Tämä kohensi romanien asuntotilannetta erityisesti pääkaupunkiseudulla. Kuten kaikissa sosiaalipoliittisissa uudistuksissa, Suomi seurasi romanipolitiikan reformissaan Ruotsia. Ajallisesti romanipolitiikan reformi eteni rinnakkain laajemman sosiaalipoliittisen reformin kanssa, jossa huoltolakien tilalle alkoi tulla kansalaisoikeusajatteluun ja positiiviseen diskriminaatioon nojaavaa sosiaalipolitiikkaa ja -lainsäädäntöä. (Pulma 2005 387-388, 398; Törmä & Huotari 2018, 11.)

Asumisolojen paraneminen eli muuttaminen mökkihökkeleistä kunnallisiin vuokra-asuntoihin mahdollisti tapakulttuurin ja puhtausta säätelevien sääntöjen ja tabujen aiempaa tarkemman noudattamisen. Asumisolojen parantuminen oli avainasemassa myös sosiaalisen integraation–koulutuksen, työllistymisen ja osallisuuden, vahvistumisessa. (Pulma 2006, 189.)

Nykyisin Suomen romaneilla on perustuslain takaama oikeus oman kieleen ja kulttuuriin. (PL 1999/731 7§.) Romanikieli, kaale on tärkeä osa romani-identiteettiä. Myös ne romanit, jotka eivät kieltä osaa, pitävät sitä arvossa. (Markkanen 2003, 3.)

Romaniväestön oikeuksien toteutumista valvoo ja edistää ensisijaisesti Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva Romaniasian neuvottelukunta.

2.3 Suomen romanikulttuurin erityispiirteitä

Pulman mukaan etnisen vähemmistön arvon ja omanarvon tunteen kannalta on tärkeää osoittaa, että ryhmä kykenee omaperäiseen kulttuuriin. Tutkimuksen kohteena oleminen on vahvistanut Suomen romanien käsitystä omasta kulttuurista ja tavoista. (Pulma 2006, 191.) Suomen romanikulttuuria pidetään yhtenä perinteisimmistä romanikulttuureista, sillä se on onnistunut ylläpitämään vanhoja rituaali- ja käytöstapoja. (Grönfors 2004, 56-58; Roman 2012, 43.) Romanikulttuuri muovautuu ja näyttäytyy olemassa olevien materiaalisten, oikeudellisten ja poliittisten resurssien mukaan. Suomessa, jossa romanien asumisolot ja sosiaaliturva ovat eurooppalaisittain hyvät, tapakulttuuriin kuuluvien puhtaussääntöjen noudattaminen ja pukeutumistyylin toteuttaminen ovat mahdollisia ja muodostavat keskeisen ja näkyvän osan romanikulttuuria. (Roman 2015, 213.) Näin ollen Suomen romanien esimerkki kyseenalaistaa perinteisen käsityksen, siitä, että etnisen

vähemmistön materiaalistien olojen paraneminen ja keskiluokkaistuminen johtaisi etnisen identiteetin häviämiseen. (ks. Prieto Flores 2009, 2012.)

Siinä missä eurooppalainen romani-identiteetti on rakentunut romanikielen ympärille, Suomessa kulttuuriset tekijät, erityisesti pukeutumistyyli ja tapakulttuuri ovat määrittäviä tekijöitä. (Syrjä & Valtakari 2008, 25.)

Tärkein periaate pukeutumisessa on peittävyys, vaatimus, joka koskee kaikkia sukupuolia. Romaninaisen hame erottautuu tavanomaisesta pukeutumisesta romanimiesten asua enemmän. Romanian kansallispuvun ottaminen on jokaisen nuoren naisen itsenäinen päätös, mutta ottaessaan puvun hän sitoutuu kantamaan sitä läpi elämän. Puvun käyttämisellä on lukuisia eri funktioita, se korostaa naisen kunniallisuutta, osoittaa kunnioitusta vanhemmille romaneille ja sillä erottaudutaan pääväestöstä. (Kopsa-Schön 1996, 68; Viljanen 2012, 388.) Puvun pitäminen on tärkeä identiteettitekijä, mutta vaikeuttaa joidenkin työpaikkojen vastaanottamista esimerkiksi hygieniavaatimusten vuoksi. (Roman 2012, 44; Syrjä & Valtakari 2008, 25.)

Markkasen etnografiaansa haastattelemat romaninaiset määrittelevät romaniuden ennalta määrättyjen sääntöjen ja hyvien käytöstapojen mukaan elämiseksi. Markkanen kirjoittaa ”luonnostaan oppimisesta”, romanilapset sisäistävät tapakulttuurin seuraamalla vanhempien toimia. (Markkanen 2003, 63, 105.)

Roman luonnehtii etnografiassaan romanikulttuuria kunnian ja häpeän ympärille rakentuvaksi kollektiiviseksi kulttuuriksi, jossa suku muodostaa tiiviin yksikön. Häpeän näyttäminen ja harjoittaminen on vanhempien romanien kunnioittamista esimerkiksi seurusteluun ja seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä. (Roman 2015, 210.) Kollektiivinen kunniakäsitys, jossa yksilö edustaa koko sukuyhteisöä vaikuttaa romanien asumiseen ja liikkumiseen muun muassa niin, että suvut, joiden jäsenten välillä on ollut riitaa, eivät voi asua samalla alueella. Velvollisuuksien ja rajoitteiden lisäksi perheen ja suvun merkitys korostuu huolenpitona ja vieraanvaraisuutena. (Syrjä & Valtakari 2008, 27; Viljanen 2012, 416-417.)

Romanikulttuurissa hyveellinen ihminen pukeutuu kulttuurin mukaisesti, kunnioittaa vanhempia ihmisiä, ja huolehtii ruumiillisesta puhtaudesta. Puhtaudesta huolehtiminen ja puhtaussäännöt eivät ole olemassa sääntöinä, vaan ovat tapa osoittaa kunnioitusta

vanhempia romaneja kohtaan. (Roman 2015, 212; Kopsa-Schön 1996, 69.) Kunnioituksen vaikutuksesta nuoruus on romanikulttuurissa verrattain lyhyt ajanjakso: seurustelusuhteista ei puhuta vanhemmille, eikä vanhempien silmien alla osoiteta hellyydenosoituksia pitkäaikaisellekaan seurustelukumppanille. Puhtaussääntöjen vuoksi myöskään yhteisen kylpyhuoneen tai WC:n käyttö ei ole mahdollista eri sukupolvia edustavien ikäluokkien kesken. (Kopsa-Schön 1996, 69.) Edellä mainitut seikat johtavat siihen, että romaninuoret muuttavat omilleen nuorina. Varhainen aikuistuminen ja perheen perustaminen muodostaa kuilun peruskoulutuksen ja jatkokouluttautumisen välille. (Syrjä & Valtakari 2008, 27.)

Kopsa-Schönin mukaan romanikulttuuriin on kuulunut myös kanssakäymisen välttäminen ei-romanien kanssa. Välttämisen taustalla on ollut vaikeus ja haluttomuus samaistua pääväestön perusarvoihin. Käytännössä välttäminen on tarkoittanut sitä, että kanssakäyminen pääväestön kanssa on pyritty rajaamaan taloudellisiin suhteisiin ja kaupankäyntiin. (Kopsa-Schön 1996, 69.)

2.4 Ajankohtaiset sosiaaliset kysymykset Suomessa

Vuosikymmenten positiivisesta kehityksestä huolimatta Suomen romanit ovat yhä valtaväestöä kehnommassa sosiaalisessa ja taloudellisessa asemassa. Sosioekonomisen aseman lisäksi romanien yhteiskunnallista toimijuutta ja etenemismahdollisuuksia heikentää syrjintä työn ja asunnonhaussa, mikä eittämättä ylläpitää myös pysähtynyttä tilannetta taloudellisen hyvinvoinnin kehityksessä. (Törmä & Huotari 2018, 10.)

Keväällä 2018 valmistunut Suomen toinen romanipoliittinen ohjelma (ROMPO 2) on ensisijainen suomalaisen romanipoliitiikan suuntaviivoja ohjaava dokumentti. ROMPO 2 on toteutettu Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeuksessa, romaniasiainneuvottelukunnan, romanijärjestöjen ja viranomaisten yhteistyössä. Ohjelma nimeää romaniväestön keskeisiksi ongelmiksi työttömyyden, kouluttautumattomuuden, asumisen haasteet ja syrjinnän. Lisäksi ohjelmassa on ensimmäistä kertaa huomioitu Itä-Euroopasta, etenkin Romaniasta ja Bulgariasta, tulevien romanisiirtolaisten asema, osattomuus ja keho hyvinvointi. Ohjelma nimeää romanipoliitiikan tavoitteiksi osallistaa ja aktivoida romaneja omien asioiden ajamiseen alueellisesti, paikallisesti ja järjestötasolla. Lisäksi

tavoitteena on saada romanien koulutus- ja työllisyystaso nousuun ja parantaa romanikielen, -kulttuurin, ja -taiteen asemaa. (ROMPO 2018, 10-12.)

Suomea ja Suomen romaneja on pidetty eurooppalaisen romanipolitiikan ja integraation mallimaana. Kuitenkin romaniväestön tilanne vaihtelee merkittävästi suvuittain. Syrjä ja Valtakari jakavat romanivähemmistön osallisuuden mukaan kolmeen osaan seuraavasti. Merkittävä osa romaneista on täysin *integroitunut* yhteiskuntaan; työssäkäynti on arkea, ja koulutukseen suhtaudutaan välttämättömyytenä. Osa romaneista ei ole ainakaan työssä ja koulutuksessa mitattuna integroitunut yhteiskuntaan, *separaatiosta* huolimatta heillä on kiinteät suhteet romaniyhteisöön, jolloin syrjäytymisestä ei vielä voida puhua. Kuitenkin jotkut romanit ovat *marginalisoituneet* niin yhteiskunnasta kuin omasta kulttuurista ja yhteisöstä. Osattomuus ilmenee työttömyyden ja kouluttautumattomuuden ohella näköalattomuutena, kadoksissa oleva vanhemmuutena, joka usein johtaa lastensuojelun asiakkuuteen. (Syrjä & Valtakari 2008, 37.) Ryhmää voidaan pitää erityisen haavoittuvana syrjinnälle ja sosiaalisten ongelmien ylisukupolvisuudelle.

Lähes jokaisella Suomen romanilla on kyselytutkimuksen mukaan kokemuksia syrjinnästä työelämässä, koulutuksessa, asunnonhaussa tai muissa palveluissa. Romanit ilmoittavat harvoin syrjinnästä viranomaisille, mikä osaltaan osoittaa myös luottamuksen viranomaisiin olevan vähäistä. (ROMPO 2018, 38.) Euroopan ihmisoikeuskomitean raporttien mukaan romanit ovat yksi Euroopan syrjityimmistä väestöryhmistä. (CommDH 2006:1, 43; CommDH 2009:5) Romanien syrjintä ja osattomuus muissa EU-maissa näkyy lisääntyvissä määrin myös Suomen katukuvassa kiertävän romaniväestön muodossa. Romaniasta ja Bulgariasta tulevat romanit ovat EU -kansalaisia, joilla on oikeus oleskella Suomessa 3 kuukautta oleskeluaan rekisteröimättä. 3 kuukauden oleskelun jälkeen oleskeluoikeus tulee rekisteröidä perustuen riittävään varallisuuteen, työntekoon, opiskeluun tai perhekytköksiin. (Maahanmuuttovirasto 2018.) Siten osa Romanian ja Bulgarian romaneista oleskelee Suomessa laillisesti, mutta he ovat tästä huolimatta paperittomien kaltaisessa tilassa, vailla oikeutta sosiaali- ja terveyspalveluihin. Tulijoilla on harvoin kotimaassa maksettua, riittävän kattavaa sairaanhoitovakuutusta, minkä vuoksi heillä ei ole oikeutta myöskään suomalaiseseen terveydenhoitoon kiireellistä hoitoa lukuun ottamatta. Myöskään oikeutta perustoimeentuloon ei ole lukuun ottamatta välttämätöntä toimeentuloa ja huolenpitoa (ks. PL 1999/731 19.1§). Arvion mukaan romanitaustaista

kiertävää väestöä on pk-seudulla kesäisin 400-600 ja talvisin 50-100 henkilöä. (Keskimäki & Nykänen & Kuusio 2014, 12,15.)

Myös yhteisön sisäinen syrjintä heikentää erityisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevien romanien mahdollisuuksia asumiseen, koulutukseen ja työllistymiseen. Sisäisen syrjinnän muotona on muun muassa muuttolupakäytäntö, perinne, jossa uudelle alueelle muuttava romani kysyy alueen romaniyhteisöltä lupaa muuttoon, jos lupaa ei tule, alueelle muutto saattaa olla mahdotonta. Yhteiskuntapolitiikan tutkija Berlin on todennut, että hyvässä asemassa olevat romaniperheet hyödyntävät muuttolupakäytäntöä suojatakseen omaa mainettaan. Aiemmin häiriötä aiheuttaneen romanisuvun jäsenen tai päihkeitä käyttävän romanin on vaikeaa saada muuttolupaa. (Berlin 2015, 202-203.) Niin ikään kunniakäsitykseen perustava väistämisvelvollisuus rajaa mahdollisia asuinalueita pois erityisesti heikoimmassa asemassa olevilta romaneilta. Asuntopulasta kärsivällä pääkaupunkiseudulla ei näin ollen ole juurikaan sopivia asuinalueita, joilla ei asuisi ”sopimatonta” romaniala, tai jonka asukkaat eivät pitäisi asunnon etsijää sopimattomana. (Berlin 2015, 202-203; Törmä & Huotari 2018, 71.) Romanit joutuvat valtaväestöä useammin kieltäytymään tarjotusta asunnosta väistämisvelvollisuuden tai saamatta jääneen muuttoluvan vuoksi. Uutta asuntotarjousta ei välttämättä tule ainakaan kunnan omalta vuokra-asuntoyhtiöltä, joiden hakijalistoilta on hakijoita huomattavasti tarjolla olevia asuntoja enemmän. (Törmä & Huotari 2018, 51-52.) Vähemmistövaltuutetun selvityksen mukaan 39,7 % kyselyyn vastanneista romaneista (n=234) oli kokenut tai noudattanut itse sellaisia romanikulttuurin tapoja, joiden vastaaja katsoi tuottaneen haittaa itselle tai muille (Vähemmistövaltuutettu 2014, 65). Yhteisön sisäistä syrjintää tarkasteltaessa on muistettava romanien ja pääväestön välinen hankala dynamiikka, rakenteellinen syrjintä ja pääväestön ennakoluulot ovat omiaan lisäämään yhteisön sisäistä syrjintää.

Romanien työttömyysastetta on vaikea arvioida, koska tilastointi etniseen ryhmään kuulumisen perusteella on Suomessa kielletty. Kyselyjen perusteella romanien työmarkkinoille kuuluvien työttömyysaste asettuu jonnekin 20% tienoille. (Syrjä & Valtakari 2008, 43.) Työllistymisen tukemisen mahdollisuuksina on keskittyminen

perinteisiin ammatteihin, kuten hevostenhoito ja ompelu⁶, tai uusien ammattien kehittäminen niin, että ne vastaavat nyky-yhteiskunnan tarpeita, mutta eivät ole vastoin romanien tapakulttuuria, tällaisia ovat esimerkiksi romanikulttuurin ohjaaja. Selvityksessä viimeinen työllistymistä tukeva toimintatapa on romanien tukeminen omien koulutus- ja työelämäpolkujen rakentamisessa perustuen yksilöllisiin kiinnostuksenkohteisiin. (Syrjä & Valtakari 2008, 38.)

Romanien suhtautuminen koulutukseen on muuttunut hitaasti. Aiemmin valtaväestön koulutuspoluille lähtöä on oudoksuttu, suku on kasvattanut lapset. Perinteisesti romanien kasvatuksellisenä ja koulutuksellisenä tavoitteena on ollut kasvattaa lapsista hyviä ihmisiä, joilla on vahvat sosiaaliset taidot yhteisössä toimimiseen. Vaikka asennemuutosta on tapahtunut, 2000-luvun alussa yli puolella työttöminä työnhakijoina olevista romaneista oli koulutuksena vain peruskoulu. (Syrjä & Valtakari 2008, 45-46.) Romaninuoret ovat vanhempiaan selkeämmin kahden kulttuurin, ja kahden kulttuurin odotusten, välissä. Tämän vuoksi romaninuorten on todettu tarvitsevan tukea identiteettipohdinnoissaan. Myös varhaisen itsenäistymisen ja perheen perustamisen on arvioitu johtavan koulutusputkesta putoamiseen. (Syrjä & Valtakari 2008, 49; Roman 2018, 40-342.)

Separaatio, marginalisaatio, kouluttautumattomuus ja työttömyys nivoutuvat kaikki syrjäytymisen kysymyksen ympärille. Romanien kouluttautumis- ja työllistymisaste perustuvat arvioihin, mikä tekee entistä vaikeammaksi mitata syrjäytyneiden tai syrjäytymisuhan alla elävien romanien määrää. Syrjäytyminen on karkeasti määriteltävissä pitkäaikaisen ja uusiutuvan työttömyyden ja koulutuksen ulkopuolelle jäämisen kautta. Tosiasiallisesti syrjäytyminen on kuitenkin laajempi ilmiö, johon kuuluu perhesuhteiden murtuminen, sosiaalinen eristäytyminen ja ongelmalliset sosiaaliset verkostot. (Ala-Kauhaluoma & Notkola 2013, 55-56)

Romaniväestön kohdalla näkyy sama kahtiajakautuminen kuin pääväestönkin kohdalla; valtaosan hyvinvointi on kohonnut, mutta pieni osa on pudonnut pois perinteisiltä asuntomarkkinoilta, työstä ja koulutuksesta. Luottohäiriöt, vuokratästit, sekä päihde- ja mielenterveysongelmat ovat koko väestön kattavia ongelmia, kuitenkin niistä

⁶ Tällaisen huomioimista vaihtoehtona voidaan jo pitää syrjivänä ajatuksena

ulospääseminen on haastavaa erityisesti jo valmiiksi syrjityssä asemassa olevalle henkilölle. (Törmä & Huotari 2018, 71.)

2.5 Romano Missio romanivaikuttajien kentällä

Romanien oma vaikuttaminen on usein ollut katkonaista, sillä liikkeet ovat olleet lyhytikäisiä, eikä romaneilla ole ollut keskittynyttä johtoa. Tärkeä merkkipaalu saavutettiin vuonna 2007, jolloin perustettiin Suomen romanifoorumi, johon kuuluu kymmeniä valtakunnallisia ja paikallisia romanijärjestö. Romanifoorumi on romanijärjestöjen kattojärjestö. (Syrjä & Valtakari 2008, 34-35.) Järjestöistä erityisesti Romaniyhdistys toimii romanien yhteiskunnallisen aseman parantamiseksi ja yleisten ennakkoluulojen lieventämiseksi. Romano Missio ry ja Elämä ja Valo ry ovat kristillisiä järjestöjä, joista erityisesti Romano Missio keskittyy sosiaaliseen työhön. Romanit ovat viime aikoina aktivoituneet kansalaisvaikuttajina ja ottaneet enemmän osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun. (ROMPO2, 2018.)

Koska juuri Romano Missio on tämän tutkimuksen kohteena, on syytä taustoittaa sen toimintaa ja paikkaa Romaniyhteisössä tarkemmin.

Tällä hetkellä Romano Missio yllä pitää lastenkotia, järjestää romaniperhetyötä, sekä sosiaalipalveluohjausta. (romanomissio.fi) Romano Mission toiminta on näin ollen julkisia sosiaalipalveluja täydentävää kolmannen sektorin toimintaa. Järjestö tekee kuitenkin myös yhteiskunnallista vaikuttamistyötä toimittamalla Romano Boodos -lehteä ja tekemällä usein muiden järjestöjen kanssa julkisia kannanottoja. Mission kristilliset juuret ovat vapaakirkollisuudessa, mutta toiminta ei ole koskaan ollut sidottu yksittäiseen kristilliseen liikkeeseen, ja esimerkiksi Romano Missiossa on ollut mukana paljon helluntailaisia toimijoita. Romanit ovat perinteisesti sopeuttaneet uskonnolliset käsityksensä eri maiden uskontojen ja lähiympäristön seurakuntien mukaisesti. (Lindberg 2012, 147, 150-153.)

Romano Missio on kristillinen järjestö, joskaan järjestö ei ole sitoutunut mihinkään yksittäiseen kristilliseen kirkkoon tai liikkeeseen. Erityisesti helluntaisliikkeeseen tai herätysliikkeisiin kuulumisen on kuitenkin aina ollut Suomen romaniyhteisössä yleistä. (Syrjä & Valtakari 2008, 35-36.) Kristillisyyttä romaniyhteisöissä tutkineen Romanin

mukaan helluntaikristillisen diskurssin kautta romanivaikuttajat herättelevät romaniyhteisöä sosiaalisten kysymysten, kuten koulutus ja työllistyminen, äärelle. Uskossa oleminen toimii kulttuurisena siltana romanien ja valtaväestön välillä. (Roman 2015, 211; Kopsa-Schön 1996, 53; Pulma 2006, 190.) Herätysliikkeisiin tai helluntailaisuuteen kuuluvien romanien onkin arvioitu muodostavan romanien keskiluokan, jonka jäsenet ovat aktiivisia niin romanijärjestöissä kuin politiikassa. (Syrjä & Valtakari 2008, 34-35; Pulma 2006, 190.) Tämä ilmenee myös Romano Mission Romano Boodos – julkaisussa. Lehteen kirjoittavat Romano Mission toimijat, hallituksen jäsenet tai työntekijät, ovat olleet kunnanvaltuustoissa ja edustaneet romaneita valtiollisissa neuvottelukunnissa.

Romanin mukaan seurakuntaan kuulumisen tarjoaa etniset rajat ylittävän yhteisön ja vahvistaa osallisuuden tunnetta. Osallisuuden tunne ilmenee romanijärjestöjen lisääntyneenä sosiaalisena työnä romaniyhteisön sisällä sekä laajemmin osallistumisena suomalaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Lisäksi kristillinen herääminen on vahvistanut transnationaalista sosiaali- ja lähetystyötä. Romaniyhteisön eksklusiivisen etnisen diskurssin rinnalle onkin tullut kristillinen, transnationaalinen lähetystyödiskurssi. (Roman 2015, 213-215.)

3. ETNINEN IDENTITEETTI, SOSIAALINEN LIIKE JA NARRATIIVIT

3.1 Etnisyyden ja identiteetin käsitteet

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu etnisen identiteetin ja mobilisaation käsitteiden, sekä sosiaalisen liikkeen narratiivisen teorian ympärille.

Identiteettitutkimuksessa niin yksilöllistä kuin sosiaalista identiteettiä on jo pitkään pidetty jatkuvasti rakentuvana kokonaisuutena. Identiteetin rakennusaineet tulevat sosiaalisesta maailmasta, vuorovaikutuksessa syntyneistä ihmisten ja asioiden luokitteluista, sekä ryhmistä, joihin yksilö on samaistunut tai kiinnittynyt, kuten opiskelija- tai työyhteisö. Etninen identiteetti ei siis laajassa merkityksessä ole erotettavissa muista sosiaalisen identiteetin lähteistä; työ- tai opiskeluyhteisöstä tai poliittisesta liikkeestä. Kaikki rakentavat identiteettiä yhtä kaikki ja tulevat määritelleeksi yhteisöä uudelleen. (Jenkins 2008, 17.) Kuitenkin on syytä syventyä etnisen identiteetin erityispiirteisiin sosiaalisiin identiteetin yhtenä muotona.

Etnisyys voidaan kaikessa yksinkertaisuudessaan määritellä saman kansallisvaltion sisällä toimivia, taustaltaan tai kulttuuriltaan erilaisia väestöryhmiä kuvaavaksi ominaisuudeksi. Etnisyys ei ole ainoastaan vähemmistöjen ominaisuus, vaan myös pääväestön jäsenet muodostavat oman etnisen ryhmänsä. Etnisyys muotoutuu väestöryhmän kulttuurista ja alkuperästä; juuri tämä etnisen identiteetin muista sosiaalisista identiteeteistä. (Malešević 2004, 1-4; Verkuyten 2005, 74.) Sosiologi Steve Fentonin mukaan etnisyys on kattotermi, joka pitää sisällään ryhmän alkuperän ja kulttuurin, mutta myös etnisyyden funktion; miten alkuperää ja kulttuuria käytetään ryhmän määrittelemiseksi. Etnisyys siis pohjautuu ryhmän sisällä sosialisoituneisiin käsityksiin yhteisistä siteistä, mutta on samalla myös sosiaalinen konstruktio kulttuurista ja alkuperästä, jotka muotoutuvat tarpeen mukaan keinona erottautua tai luoda yhtenäisyyttä. (Fenton 2003, 88.)

3.2 Ulkopuolinen näkökulma romani-identiteettiin: identiteettimarkkerit

Romanien kulttuuri-identiteettiä tutkinut uskontotieteilijä Tuija Kopsa-Schön on hyödyntänyt romanien etnisen identiteetin määrittelyssä jaottelua ryhmän ulkoisista ja

sisäisistä kriteereistä. Ulkoiset kriteerit rakentuvat muiden, ulkopuolisten havainnosta, miltä etninen ryhmä ja sen alkuperä näyttäytyy ulospäin. Etnistä ryhmää ei ole ilman ulkoisia kriteereitä, samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien järjestelmää⁷, joiden kautta myös muu väestö kykenee tunnistamaan ja tunnustamaan etnisen ryhmän. Sisäistä etnistä identiteettiä sen sijaan on vaikeampi tutkia; se muotoutuu yksilöiden henkilökohtaisistakin mielikuvista, erilaisuuden tunteesta ja sanattomista, sisäistetyistä symbolijärjestelmistä. (Kopsa-Schön 1996, 21.)

Seuraava jaottelu tarjoaa suuntaviivoja, joiden avulla jäsentää romani-identiteettiä ja romaneja omana yhteisönään, vaikkakin se perustuu vain ulkoisesti havaittaviin ja tarkasteltaviin ”identiteettimarkkereihin”.

Romanien etnisen identiteetin ulkoiset kriteerit on jaettavissa kolmeen eri luokkaan, Vermeesch (2006) ja Barany (2002) ovat rakentaneet saman suuntaiset jaottelut siitä, miten romaneja on eurooppalaisessa tutkimuksessa määritelty.

Ensiksi romanius määrittyy *historiallisen diasporan* kautta; tutkimussuunta korostaa romanikielen ja romanien luoteisintialaisen alkuperän merkitystä. Romanit ovat kansa ilman valtiota, ja romanit näyttäytyvät kestävästä ja sietävästä historiallisena subjektina. Diaspora-näkökulmaa on kritisoitu romaneja eksotisoivana kategoriana; näkökulma häivyttää romanien lähes tuhatvuotisen eurooppalaisuuden historian. (Vermeesch 2006, 13-14; Barany 2002, 9.) Viime aikoina on myös alettu kyseenalaistaa romanien luoteisintialaista alkuperää. (Vermeesch 2006, 14; Kopsa-Schön 1996, 64.)

Toiseksi tutkimuskirjallisuus on määrittänyt romaniuden keskinäisten sukulaissuhteiden, *biologisen polveutumisen* kautta; romanit ovat oma heimonsa, joka jakaa yhteisen alkuperän ja yhteisen perimän. (Vermeesch 2006 15,17.) Näkökulma on ongelmallinen, sillä romanit ovat pitkään avioituneet valtaväestön edustajien kanssa. Yhteiset kantaisät tuhannen vuoden takaa eivät välttämättä ole sukulaisuutta osoittava tekijä.

Viimeiseksi romanius rakentuu *elämäntyylin, kulttuurin ja tapojen* ympärille. Romaneihin liitettyjä ominaisuuksia ovat jo mainitut uskonnollisuus, puhtaussäännöt, häveliäisyys ja

⁷ Romaninkielen sana romani tarkoittaa ”ihmistä”; sanaan sisältyy vahva me-he asetelma, dikotomia romanien (kaalet) ja romaniyhteisöön kuulumattomien, ”muiden” (gadjet) välillä. (Petrova 2003, 112; Roman 2015, 206-215)

musiikkiperinteet. Tapakulttuurit vaihtelevat suvuittain, alueittain ja maittain, mutta kulttuuria ohjaavat yleiset periaatteet ja käsitykset. Ensiksikin pelko siitä, että jo kuolleen ihmisen henki jää maan päälle vaeltamaan ja vainoamaan eläviä. Tämän lisäksi puhtauden arvostus ja huomiointi arjen toimissa ja kommunikoinnissa. Puhtaussäännöt ohjaavat erityisesti romanimiesten ja -naisten välistä kanssakäymistä, sekä nuorien ja vanhojen välistä kanssakäymistä. (Vermeesch 2006,15; Barany 2002,12-13; Markkanen 2003, 58.) Näkökulman vaarana on vanhojen stereotyyppien, kuten jo mainitun kiertolaisstereotypian vahvistuminen. Esimerkiksi Brittein saarilla ja Irlannissa kaikkia vaeltavaa elämäntyyliä viettäviä väestöryhmiä (*Travellers*) kutsutaan harhaanjohtavasti mustalaisiksi (*Gypsy*). (Berlin 2015, 26-27.) Edellä on jo tullut esille, että myös Suomen romanit ovat modernilla ajalla eläneet huomattavasti enemmän paikallaan, kuin mitä historia muistaa. Niin ikään Espanjan romanien flamencotanssi on kaukana Suomen romanien häveliäästä tapakulttuurista (Kopsa-Schön 1996, 64).

Edellä mainittujen perinteisten määrittelyjen lisäksi romani-identiteetin määrittelyssä korostuu romanien sosiaalinen asema marginaalissa ja heikko tulotaso. Marginaalisuudesta on tullut etniseen ryhmään kuulumisen ja identiteetin määrittäjä. (Vermeesch 2006,15; Roman 2015, 205-206.)

Petrova kuvaa tämän päivän eurooppalaista romaniväestöä ”vaihtelevin sitein toisiinsa kiinnittyneiden romaniryhmien jatkumona, johon vaikuttavat päällekkäiset ja monitasoiset identiteetit”. (Petrova 2003, 114.) Romanien elinkeinot, kulkeminen, tuhatvuotinen eurooppalainen ja 500-vuotias suomalainen historia ovat vaikuttaneet siihen, että romanit ovat omaksuneet erilaisia käytäntöjä ja tapoja asuinympäristön mukaan, sekä osallistuneet tahoillaan enemmistön ja vähemmistön väliseen kulttuurivaihdantaan. (Kopsa-Schön 1996, 64.) Voisikin siis kysyä, missä määrin kyse on romanikulttuurista, ja missä määrin esimerkiksi suomalaisen kulttuurin muodosta.

3.3 Etnisyys rakentuu kohtaamisissa -konstruktionistinen näkökulma

Kuulumista etniseen ryhmään ei voi kuitenkaan määrittää ainoastaan ulkoisin havainnoin, varsinkin, kun määrittelyt on todettu stereotyyppisiksi, vanhentuneiksi ja jopa vääriksi. Etnisen identiteetin sisäiset kriteerit ovat subjektiivinen asia, jota ei voi ulkoisesti havaita.

Myös Vermeesch (2003) itse on peräänkuuluttanut konstruktionismiin ja subjektivismiin nojaavaa tutkimusta romani-identiteetistä. Romanus ja romani-identiteetti ovat myös romaniyhteisön sisällä jatkuvan neuvottelun kohteena. (Syrjä & Valtakari 2008, 25-28, Doubek, Levinska & Bittnerova 2015, 145-146.) Toisille romaniyhteisöstä erillään elävä voi yhä olla romani sukulaisuussuhteen perusteella, toisten mielestä esimerkiksi nainen, joka ei pukeudu perinteiseen romanihameeseen, ei ole romani. (Kopsa-Schön 1996, 20.)

Oma lukunsa on, miten romanien ja pääväestön keskinäiset suhteet määrittävät ryhmään kuulumista. Suomessa romaniyhteisö on yhä vahvemmin integroitunut yhteiskuntaan, jolloin myös etnistä identiteettiä rakennetaan uudenlaisten erottelujen kautta. Syrjä & Valtakari ymmärtävät romanien etnisen identiteetin muotoutuvan romanien itsensä ja ulkopuolisten välisessä ”diskursiivisessa kamppailussa” (Syrjä & Valtakari 2008, 25-28).

Fenton yhdistää ulkopuolisin määrittein rakennetun käsityksen etnisyydestä (”identiteettimarkkerit”) käsitykseen etnisyydestä sosiaalisena konstruktiona. Etniset ryhmät ja identiteetit ovat olemassa sellaisina, kuin ne maailmassa milloinkin vaikuttavat. Samalla etninen identiteetti kuitenkin rakentuu koko ajan uudelleen. Käsillä oleva tutkimus nojaa Fentonin tarjoamaan näkökulmaan, jossa niin ulkopuoliset määrittelyt kuin konstruktionistinen näkökulma etnisyyteen ovat välttämättömiä. Fentonin mukaan etninen identiteetti on sosiaalinen konstruktio, joka on tarpeen mukaan muokattavissa erilaisiin poliittisiin tai sosiaalisiin päämääriin sopivaksi. Kuitenkaan ei voida sivuuttaa sitä, että etniset siteet muodostavat vahvan tunteen yhteisestä alkuperästä ja tarkoituksesta, että se tiettyyn etnisyyteen syntyneille on ”luonnollinen” asioiden tila – juuri tässä mielessä kaikki ovat etnisiä. (Fenton 2003, 2-3, 87-89.)

Etnisyys ei sinällään ole olemassa selkeärajaisena entiteettinä, vaan paljastuu ryhmien välisissä suhteissa, kun maailmasta tehdään selkoa me-he -kategorioiden, sekä samankaltaisuuksien ja erojen kautta. Etninen ryhmä ei ”staattisesti omista kulttuuria ja alkuperäänsä, vaan kulttuuri ja alkuperä muuntuvat ryhmän jäsenten toiminnassa jalostuneiksi ideoiksi yhteisöstä”, kollektiivista omine tapoineen ja arvoineen. (Fenton 2003, 3-4.)

Myös sosiaalipsykologi Verkuytenin (2005, 75) mukaan etnisen identiteetin kriteerit, kriittiset rakennuspalikat vaihtelevat yhteisestä historiasta kieleen, kulttuuriin ja

myytteihin ja ulkoisesti yhteneviin piirteisiin. Keskeistä ei niinkään ole, mikä identiteettiä määrittää, vaan se, miten nämä eri rakennuspalikat valikoituvat eri aikoina määrittämään ja oikeuttamaan etnisen vähemmistön olemassaoloa ja paikkaa. Etnisyyttä määrittävien tekijöiden ”oikeuttaminen” *justification* on välttämätöntä niin ryhmän sisäisen dynamiikan ja pääväestön suhteiden ylläpitämiseksi. Etnisen identiteetin ulkoiset ilmenemismuodot siis vaihtelevat vallitsevien olosuhteiden ja tavoitteiden mukaan.

Etninen identiteetti on ehdollista, kontekstuaalista, eikä Fentonin mukaan yksinään ole sosiaalisen tai poliittisen toiminnan lähde. Etninen identiteetti nousee merkittäväksi erilaisissa olosuhteissa ja itse etnisyyden sijaan tulisi tutkia, millaisissa olosuhteissa vahva etninen diskurssi vallitsee. (Fenton 2003, 182.) Etnisten ryhmien sosiaalinen ja poliittinen järjestäytyminen on Fentonin mukaan rakentunut ryhmän kohtaaman rasismien määrittelyyn ja toiseksi rasismien juurisyiden selvittämiseen. Fenton toteaa, että tarkasteltaessa valtaväestön suhtautumista vähemmistöihin rasismi on turhan suppea käsite; pikemminkin pitäisi puhua etnisen tai kulttuurisen ryhmän *toiseuttamisesta*. Etninen vähemmistö toimintamalleineen jää ja tulee jätetyksi vallalla olevan ihmiskäsityksen ja maailmankuvan ulkopuolelle. Vähemmistön tavat ja toiminta vaikuttavat käsittämättömiltä, ja valtaa pitävillä väestöosilla on harvoin tarvetta tai motiiveja alkaa tutustua pienten vähemmistöjen kummallisuuksiin, ellei vähemmistö sitten ala penätä muutosta. Etninen vähemmistö mobilisoituu Fentonin mukaan vastustamaan juuri rasismia ja syrjiviä käytäntöjä. Rasismien ja etnisen syrjinnän vastustukseen kuuluu usein yksilöä, yksilön oikeuksia ja kokemuksia korostava diskurssi, joka saattaa paradoksaalisesti heikentää etnisen ryhmän kollektiivisuutta ja yhteistä kulttuuria. (Fenton 2003, 130-132.) Syrjintä aiheuttaa etnisen ryhmän itseymmärrykselle muitakin jännitteitä; Verkuytenin mukaan etninen vähemmistö omaksuu syrjintäpuheesta uhrin aseman, mitä on vaikea yhdistää vaatimuksiin ja toiveisiin henkilökohtaisesta vastuusta ja sosiaalisten olojen paranemisesta. (Verkuyten 2005, 110.)

Kuitenkin McGarryn mukaan romani-identiteetti on romanijärjestöjä ja transnationaalista romaniliikettä ylläpitävä ja toimintaa tuottava voima. Yhteinen identiteetti ja sen ylläpitäminen pitää hajallaan asuvat, eri kansallisuuksia ja sukuja edustavat romanit yhdessä. Etninen identiteetti on romanijärjestöjen keskeinen argumentti sen puolustaessa tavoitteitaan niin muille romaneille kuin ulkoryhmäläisille. (McGarry 2010, 140-141.)

Barany on esittänyt, että onnistuakseen etnisen ryhmän aktivoituminen tarvitsee vahvan etnisen identiteetin ohella myös muita taustatekijöitä, jotka osaltaan voivat vahvistaa etnistä identiteettiä. Näitä aktivoitumista tukevia tekijöitä ovat muun muassa etnisen ryhmän aiempi itsenäisyys tai autonominen asema, joka nivoo etnisen ryhmän yhteen. Romaneilla ei tällaista yhteistä historiaa ole, vaan romanit ovat olleet pikemminkin kiinnittyneitä sukuun kuin etniseen ryhmään, mikä on vähentänyt ryhmän välistä solidaarisuutta. Romanikieli on niin ikään jakaantunut murteisiin, joten eri maissa asuvat romanit eivät ymmärrä toisiaan, ja osa romaneista on kokonaan menettänyt oman kielen. Muita etnisen aktivoitumisen kannalta tärkeitä tekijöitä on Baranyn mukaan toimiva organisaatorakenne, johtajuus ja taloudelliset resurssit. Romanien kohdalla johtajuus ja järjestäytymisen taso on jäänyt heikoksi, syynä on ainakin epäluottamus niin muihin romaneihin kuin demokratiaan ja valtiollisiin instituutioihin. (Barany 2002, 71, 77-79). Vermeesch kyseenalaistaa sen, että romanien järjestäytymisen ja etnisen mobilisaation heikko taso johtuisi etnisen identiteetin heterogeenisyydestä. Päinvastoin, heterogeenisyys on seurausta etnisen mobilisaation epäonnistumisesta. Vermeeschin mukaan romaniliikkeiden johto ei ole onnistunut käsitteellistämään liikkeilleen yhtenäistä etnistä identiteettiä, jonka ympärille järjestäytyä. (2003, 881.)

Tutkimuksen kohteena olevaa järjestöä voidaan tarkastella perinteisen aktivistiliikkeen tavoin, jolloin sosiaalisten liikkeiden tutkimus tarjoaa toimivan taustateorian, ja etninen identiteetti on sosiaalisen toiminnan resurssi. Tämä tutkimus tarkastelee etnistä identiteettiä huomioiden Romano Mission aseman yhtenä romaneiden asioita ajavana järjestönä. Vain yhden järjestön julkaisuun perehtymällä ei siis ole tarkoitus konstruoida romanien etnistä identiteettiä, vaan tarkastella, miten kyseinen järjestö osallistuu identiteetin rakentamiseen ja miten se sitä käyttää perustellessaan omia tavoitteitaan. Narratiivisuutta ja sosiaalisia liikkeitä tarkastelleiden Pollettan ja Jasperin (2001, 291) mukaan esimerkiksi vähemmistöjä edustavat järjestöt pyrkivät osoittamaan, että he edustavat vähemmistöä ”aidoimmillaan”.⁸

⁸ Esimerkiksi 80-90-lukujen taitteessa HIV-positiivisten oikeuksia ja tehokkaampaa hoitoa ajaneen ACT UP -liikkeen aktivistit pyrkivät osoittamaan, että AIDS -protesteihin osallistuminen on ainoa tapa ilmaista seksuaali- ja sukupuoli-identiteettiä (Polletta & Jasper 2001, 291).

Miten sitten tutkia ulkopuolisena etniseen taustaan perustuvan järjestön identiteettiä? Käsillä oleva tutkimus lähtee ajatuksesta, että identiteetitkin ovat narratiivisesti rakentuneita ja siten narratiiveja tarkastelemalla ja muodostamalla on mahdollista rakentaa kuva myös etnisestä identiteetistä.

3.4 Narratiivit sosiaalisen identiteetin ja muutoksen tekijöinä

Fentonin ja Verkuytenin käsitykset etnisen identiteetin rakentumisesta ja rakentamisesta muistuttavat Regerin ja kumppaneiden identiteettityön käsitettä. Aktivistiliikkeiden mobilisoitumista tutkineet Reger ja kumppanit käyttävät identiteettityön käsitettä kuvaamaan liikkeen jäsenten sosiaalisen identiteetin rakentamista ja ylläpitämistä. Neuvottelun, toiminnan ja yhteisten tulkintakehikkojen avulla yhteisö kirkastaa rajaansa muihin. Identiteettityö on osa yhteisön tavoitteiden saavuttamisen strategiaa; identiteettityön kautta yhteisön toiminta säilyttää merkityksellisyytensä jäsenten elämässä. Liikkeen jäsenet esittävät itsensä paitsi toisiaan, myös suurempia ulkoisia yleisöjä varten. Samalla liikkeen identiteettityöhön vaikuttavat ulkoiset, institutionaaliset olosuhteet, sekä sen hetkiset reaalipoliittiset toimintamahdollisuudet. Näin ollen identiteettiä luodaan aina vastaamaan sen hetkisiin, niin ryhmän sisältä kuin ulkoa tuleviin tarpeisiin. Eroja oman ryhmän jäsenten ja muiden välillä ylistetään ja piilotetaan tarpeen mukaan, samoin yhteneväisyyksiä. (Reger, J., Einwohner, R. L., & Myers, D. J. 2008, 3-5.)

Yhtenä identiteettityön muotona voidaan pitää narratiiveja, tarinoita sosiaalisesta liikkeestä, sen jäsenistä ja sen paikasta maailmassa. Narratiivien, tarinoiden, avulla tapahtumat ja ihmisen toiminta järjestäytyvät merkitykselliseksi kokonaisuudeksi; narratiivi on *juonellinen* tarina, joka sisältää alkutilan, tapahtumasarjan ja loppuratkaisun. Juonellisuuden ohella narratiivien keskeinen elementti on *ajallisuus*; menneet tapahtumat kuuluvat juoneen, joka kehystää menneet tapahtumat tiettyyn merkitykseen. (Davis 2002, 11; Rice 2002, 80-81; Hänninen 1999, 20.) Sosiaalisten liikkeiden tutkimuksessa tarinankerronta nähdään tarkoituksellisena toimintana, jolla herättää toimintaan aktivoivia tunteita ja ajatuksia. (Vermeesch 2006, 28; Davis 2002, 27; Polletta 2002, 33-34.) Liikkeen esittämät narratiivit muodostavat, kontrolloitavat ja ylläpitävät kollektiivisia

identiteettejä, ja osoittavat sopivana pidettyjä käyttäytymisen malleja. (Polletta & Gardner 2015, 3; Davis 2002, 10, 22-24; Dwyer & Emerald 2016, 6.)

Narratiivit välittävät paitsi jaettua kuvaa todellisuudesta, myös kuvaa siitä, miten asioiden pitäisi olla, ja mihin asioihin liike haluaa vaikuttaa. Sosiaalisen liikkeen tarinankerronta on strategista toimintaa; tapahtumien saama merkitys muokkautuu tarpeen mukaan tarinankertojan suussa. Tarinat ovat sosiaalista transaktiota, joka houkuttaa oletetun yleisön, tässä tapauksessa lehden lukijat, dialogiin. (Davis 2002, 28; Dwyer & Emerald 2016, 6.)

Tarinat eivät synny ihmismielen uniikkina oikkuna, vaan niiden rakennuspalikat tulevat yhteisistä kulttuurisista varannoista ja sosiaalisesta maailmasta; eletystä elämästä. Kulttuurit itsessään ovat tarinallisesti rakentuneita. Tarinoiden kautta paljastuu yhteisesti arvossa pidetyt asiat. Narratiivi yhdistää menneisyyden nykyisyyden ja tulevaisuuden merkitykselliseksi kokonaisuuksiksi. Aikakausten yli kulkevat teemat peilaavat kulttuurin vallitsevia arvoja ja ideaaleja. Menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus ovat läpikotaisin sidottuja näiden arvojen ja ideaalien rakentumisen, ylläpitämisen ja edistämisen narratiiviin.⁹ Narratiivit rajautuvat tiettyjen sosiaalisten tai kulttuuristen normien mukaisesti, joko tukemaan vallalla olevia normeja tai vastustamaan niitä. (Squire, C., Andrews, M. & Tamboukou, M. 2008, 5-6; Hancock 2016, xi; Rice 2002, 81.)

Sosiaalisen liike rakentaa Benfordin mukaan kolmentasoisia narratiiveja. Osallistujanarratiiveissa liikkeen jäsenet peilaavat suhdettaan liikkeeseen henkilökohtaisten kokemusta kautta. Tiliä tehdään kohdattujen epäoikeudenmukaisuuksien, viranomaisten ja muiden kanssa, sekä osoitetaan moraalista järkytystä ilmiöistä, jotka uhkaavat liikkeen elämäntapaa. (2002,54; Davis 2002,22.) Käsillä olevan tutkimuksen kannalta koetut epäoikeudenmukaisuudet tuovat esiin myös vaihtoehtoista näkökulmaa sosiaalisiin ongelmiin. Taustaluvuissa on esitetty romaniväestön kohtaamia sosiaalisia ongelmia objektiivisesta näkökulmasta. Sosiaalisia ongelmia voi kuitenkin lähestyä myös konstruktionistisesta näkökulmasta; ne ovat yksilöiden ja ryhmien tekemiä väitteitä vääryyksistä jossain tietyssä olosuhteessa. (Spector & Kitsuse 2001, 73-75.) Ongelmat ovat subjektiivisia, kun ne koetaan uhkana

⁹ Vrt Uuden retoriikan jumalatermit

yhteisön vaalimille arvoille ja ihanteille. (Hjelm 2011, 3; Spector & Kitsuse 2001, 74.) Näin ollen koettujen epäoikeudenmukaisuuksien tarkastelu narratiiveissa voi samalla paljastaa yhteisön konstruoimia, subjektiivisesti koettuja sosiaalisia ongelmia. Epäoikeudenmukaisuudet, subjektiiviset sosiaaliset ongelmat voivat olla päällekkäisiä romaniväestöön muutoinkin liitettyjen haasteiden, tuloköyhyyden, syrjäytymisen ja asunnottomuuden kanssa, mutta paljastavat joka tapauksessa, mitä yhteisö itse pitää tärkeänä.

Liikenarratiiveissa liikkeen jäsenet määrittelevät liikettä, sen suuntaa ja tarkoitusta, sekä sitä maailmaa, jossa liike toimii. Liikenarratiivit ovat myyttejä liikkeen alkuperästä, ja sisältävät usein sankarillisia tekoja, jotka motivoivat myös tulevaan toimintaan. Myytit, ”pyhät narratiivit” inspiroivat toimintaan, mutta myös rajaavat ja ohjaavat sitä; myytin mukainen toiminta on kunniakasta ja moraalisesti kestävä, myytin rikkominen sen sijaan saattaa johtaa liikkeen tavoitteiden toteutumattomuuteen. Liikenarratiivit poikkeavat muista narratiiveista siinä, että ne ehdottavat usein vaihtoehtoisia loppuja; jäsenten omasta sitoutumisen ja uskon tasosta riippuu, muuttuuko todellisuus suotuisammaksi vai kurjistuvatko olosuhteet. (Benford 2002 55-57; Davis 2002, 22.) Pollettan mukaan tarinalliseen kerrontaan sisältyy väistämättömänä oletus tapahtumista, jotka kulkevat joko kohti onnellista loppua tai tragediaa, tätä loppua myös tarinan vastaanottaja ennakoi. (Polletta 2002, 34.)

Historiallispoliittiset narratiivit ovat suuria kehyskertomuksia historian suurista murroksista ja murrosten merkityksistä. (Davis 2002, 22.)

Narratiivi ohjaa liikkeen jäsenet, niin nykyiset kuin potentiaaliset tulevat jäsenet samaistumaan kertojan esittämään todellisuuteen. (Davis 2002, 25) Tapahtumat, menneet, vallitsevat ja tulevat olosuhteet, eivät tule vain rationaalisesti arvioiduiksi, vaan lukija kiinnittyy tarinaan myös tunnetasolla. Lukija kokee sympatiaa, empatiaa, aggressiota, tunteita, jotka saattavat ohjata toimintaan. Narratiivi sisältää viestin siitä, mitä tunteita narratiivin tulisi herättää, ja mitä tunteita lukijan tulisi oman elämän vastaavissa tilanteissa tuntea. (Polletta 2002, 33; Benford 2002, 65.) Tarina ei ainoastaan herätä moraalisia pohdintoja, vaan tarinaan on usein sisällytetty moraalinen opetus, jonka on tarkoitus

aktualisoitua vastaanottajan henkilökohtaisessa elämässä toiminnan moraalisen sitoumuksena (Davis 2002, 25; Polletta 2002, 34-36.)

Liikkeen osallistuja- ja liikenarratiiveja tarkasteltaessa on huomioitava, että niiden on tarkoitus motivoida liikkeelle suotuisaan toimintaan. Näin ollen narratiivit sisältävät motivaatiosanastoa, jotka tarjoavat syitä osallistua. Tällaisia retorisia keinoja tarkasteltavat motivaatiokehikot voivat liittyä ”ongelman” luonteeseen tai toiminnan edellytyksiin. Ongelman luonne on usein vakava tai erityisen akuutti, tai vastaavasti olosuhteet tarjoavat otollisen hetken muutoksen aikaansaamiselle, ja toimeen tarttuminen on hyvää, odotettua käytöstä. Usein osallistujanarratiivit ovat yhteydessä etenkin jälkimmäiseen, toimijan säädylisyyteen ja hyvyyteen vetoavaan motivaatiosanastoon. (Benford 2002, 64.)

Mitä romaniliikkeisiin tulee, liikkeiden johto on pyrkinyt aktivoimaan riviromaneja luomalla romanien tilanteesta kolmenlaisia tulkinnallisia kehikkoja, jotka tuottavat erilaista itseymmärrystä ja toiminnan tarkoituksenmukaisuutta. Ensiksi, romaniliikkeet esittävät romanit kansana ilman maata, jolloin huomio kiinnittyy romanien aseman parantamiseen transnationaalisesti, ja romanit esitetään yhtenä kansana, jolla on yhteinen alkuperä. Toiseksi romaniliikkeet esittävät romanit kansallisena tai etnisenä vähemmistönä, jolla korostetaan romanien kuuluvan Euroopan eri kansoihin. Tällä tulkintakehikolla pyritään luomaan yhteistyötä muiden kansallisten tai etnisten vähemmistöjen kanssa. Viimeiseksi romaniaktiivit kehystävät romanit ”etnoluokaksi” *ethno class*¹⁰, etniseksi vähemmistöksi, jonka keskeinen piirre nykyajassa on heikko sosioekonominen asema. Tätä korostavat liikkeet pyrkivät ensisijaisesti romanien sosiaalisten olojen parantamiseen. (Vermeesch 2003, 887-891.)

Tutkielman analyysi pyrkii vastaamaan tutkimuskysymyksiin selvittämällä, miten Romano Mission toimittaman jäsenlehden narratiivit konstruoivat ”oikeaa”, järjestön päämääriä tukevaa, etnistä identiteettiä, ja minkälaisiin sosiaalisiin ongelmiin järjestö pyrkii vastaamaan.

¹⁰ ”Etnoluokka” vertautuu romaniyhteisöön kuulumattomien tutkijoiden lopputulokseen lisätä marginaalisuus yhdeksi, ulkopuolisten määrittämäksi identiteettitekijäksi. (Roman 2015, 205-206 ; Vermeesch 2006,15)

4. AINEISTO JA METODI

4.1 Romano Boodos

Tutkimuksen aineistona on sosiaalista työtä tekevän Romano Missio -järjestön toimittaman Romano Boodos –lehden numerot vuosilta 2016-2018, yhteensä 12 numeroa. Tutkimus pyrkii tuottamaan ajantasaista tietoa romaniyhteisön tilanteesta, joten kaikkein tuoreimpien numeroiden valinta tutkimusaineistoksi on tutkimusasetelman kannalta tärkeää. Alkuperäinen tarkoitus oli laajentaa aineistoa tarpeen tullen vuoteen 2015 tai 2014. Analyysin edetessä kävi kuitenkin selväksi, että kahden vuoden lehtimateriaali tarjoaa tutkimuskysymysten kannalta kylläisen aineiston. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on tarjota teoreettisesti kestävä tulkinta tai kuvaus ilmiöstä, ei yleistettävää tilastotietoa, ja näin ollen tutkimusaineisto voi ajoin olla hyvinkin rajallinen. (Eskola & Suoranta 1998, 61-63)

Romano Boodos on Romano Mission 4 kertaa vuodessa ilmestyvä julkaisu. Lehdessä tiedotetaan Romano Mission toiminnasta ja meneillään olevista hankkeista. Vuosina 2016-2018 Romano Missiolla oli voimassa 3 hanketta, joiden etenemistä Romano Boodos-seuraa: Vankilasta vapautuvia romaninaisia tukevan Naisten kulman toiminta, etsivää nuorisotyötä tekevä Terne Apre! -hanke, sekä Eväitä arkeen -perhetyö. Kaikkien hankkeiden tarkoituksena on kehittää kulttuurisensitiivistä sosiaali- ja diakoniatyön mallia erityisryhmille.

Hanke-esittelyiden lisäksi lehdessä on paljon romanien henkilökuvia, joissa usein esitellään opinnoissa, työnteossa tai romanien edunvalvonnassa ansioituneita romaneita. Osa henkilökuvista keskittyy lisäksi “parannuksen” tehneisiin entisiin päihteiden käyttäjiin, jotka ovat onnistuneet luopumaan päihteiden käytöstä. Merkittävässä osassa ovat myös reportaasit matkoista tai lähetystyöstä Itä-Eurooppaan. Lehdessä on lisäksi pieni “lasten palsta”, jatkokertomus romaniperheen lasten arjesta ja koulunkäynnistä. Analyysin kannalta keskeisiä tekstejä ovat pääkirjoitukset, jotka useimmiten ovat Romano Mission hallituksen puheenjohtajan kirjoittamia, sekä Romano Mission toiminnanjohtajan palsta, jossa pääkirjoituksen tavoin peilataan romanien ja Romano Mission suhtautumista

ajankohtaisiin kysymyksiin. Muutoin lehden artikkelien kirjoittajat vaihtelevat, kuka tahansa saa lähettää juttujaan lehdessä julkaistaviksi. Kuitenkin Romano mission hallituksen jäsenet ja Romano Missiossa työntekijöinä tai vapaaehtoisina toimivat vastaavat suurimmasta osaa lehden artikkeleja. Myös jotkin pääväestön edustajat, lähetystyöntekijät tai Suomen romanikulttuuriin perehtyneet henkilöt¹¹ ovat kirjoittaneet yksittäisiä artikkeleita. Kopsa-Schönin mukaan romaniväestöön tiiviisti yhteyttä pitävät pääväestön edustajat, tutkijat, tukijat tai hengelliset johtajat muodostavat uloimman romanikulttuuriin vaikuttavan ryhmän. He eivät ole ”aitoja mustalaisia”, eikä heitä hyväksytä yhteisön jäseniksi, mutta he saattavat lähestyä samaa asemaa romaniyhteisössä kuin esimerkiksi tapakulttuurista ja romanivaatteista luopuneet romanit. (Kopsa-Schön 1996, 82, 87)

Tutkimuksen aineisto ei ole suoraan narratiivinen, kertomuksen muodossa oleva tarina. Narratiivisen tutkimuksen teoriaa voidaan kuitenkin hyödyntää myös sanomalehtiaineiston tutkimuksessa. Tällöin tausta-ajatuksena on, että narratiivit tarjoavat yhdistäviä tekijöitä erilaisille ihmisille, resonoivat ihmisten omien kokemusten ja historian kanssa. (Polletta & Gardner 2015, 543, ks. Franzosi 2004, Wada 2004.) Erityisesti henkilökuvat, lasten palstan tarinat sekä vakiokolumnit ovat muodoltaan selkeitä kertomuksia. Muutoin tekstien tarinallisuus on ollut ”piilotettuna”. Analyysissa on huomioitu sellaiset tapahtumat ja merkityksenannot, joihin sisältyy sekvenssiä ja ajallisuutta. (Hänninen 1999 19-20, Dwyer & Emerald 2016, 18.) Lopullisesta aineistoista karsiutui edellä mainitut ehdot huomioiden pois joitain hanke - tiedotteita, joista tarinallinen rakenne tai merkityksenanto puuttuivat kokonaan. Lopullinen aineisto koostuu 109 artikkelista.

Romano Missio on vain yksi romanien edustusjärjestöistä, eikä se edusta kaikkia Suomen romaneja. Muun muassa Suomen romaniyhdistys tekee työtä romanien perusoikeuksien edistämiseksi. Järjestöt tekevät yhteistyötä romanien osallisuuden edistämiseksi yhteiskunnassa. Romano Missio ilmoittaa toiminta-alueekseen sosiaalialaan liittyvät

¹¹ Esimerkiksi Airi Markkanen, jonka etnografiaa Luonnollisesti (2003), on hyödynnetty tämänkin tutkielman taustakirjallisuutena.

kysymykset, minkä vuoksi juuri Romano Mission julkaisu valikoitui tutkimuskohteeksi. (romanomissio.fi)

Karkeasti arvioituna lehti edustanee tässäkin tutkimuksessa esiteltyä romanieliittiä. Esimerkiksi sosiaalisista ongelmista ei niinkään puhuta omasta kokemuksesta, vaan tilannetta sivusta seuranneen romanin näkökulmasta.

4.2 Narratiivien teema-analyysi

Tutkimusaineiston analyysi on narratiivien teema-analyysi. Narratiivinen tutkimus ei tarjoa varsinaisia analyysimenetelmiä, mutta ohjaa analyysia. Narratiivisuuden teoriaa sosiaalisten liikkeiden tutkimuksessa on esitelty jo luvussa 3.3, seuraavassa keskitytään esittelemään, miten narratiivista teoriaa menetelmällisesti hyödynnetty aineiston analyysissa. Aineiston analyysi on teoriaohjaavaa (Eskola 2001, 137.); aikaisempi tieto ja teoria ohjaavat sitä, minkälaisia analyysiyksiköitä tekstistä nousee. Analyysia ei kuitenkaan ole toteutettu yksittäiseen teoriaan nojaten, vaan hyödyntäen aiempaa tutkimusta identiteeteistä ja narratiiveista yleensä ja romanien ulkopuolisista ”identiteettimarkkereista” erityisesti.

Tarina, narratiivi on ajallinen merkityskokonaisuus, jossa yksittäistapaukset nivoutuvat juoneksi ja esittävät siten jonkin yleisen totuuden tai tuovat esille mahdollisuuden. Narratiivi sisältää juonen, sekvenssin ja loppuratkaisun. (Hänninen 1999, 19-20; Livholt & Tamboukou 2015, 40.) Aineiston analyysissa tekstistä on etsitty yllämainitun kaltaisia tarinallisia rakenteita, joista rakentuu kuva romanien historiasta ja nykyisyydestä. Tarinoiden ainoa funktio ei kuitenkaan ole menneen esittäminen nykyhetken valossa, vaan tarinallisuuden kautta myös luodaan tulevaa. Narratiivilla on aina esittäjänsä ja narratiivin kautta esittäjä luo oletetulle yleisölle kokemuksia ja ohjaa yleisön toimintaa. Narratiiveihin sisältyy vastavuoroisuus, siten ne ovat peruseräiteiltään sosiaalisia. (Polletta 2002, 34-36) Koska tutkimuskohteena on vaikuttamistyötä tekevä järjestö, tulevaisuuskuvia kartoittamalla paljastuu järjestön tavoitteet ja toisaalta koetut uhat.

Tarinallisten rakenteiden lisäksi myös kerronnassa esiintyvät symbolit, paikat, tarinat ja rituaalit voidaan nähdä viittauksina kulttuurisiin tarinoihin, joiden juonenkulkua ymmärtääkseen lukijan ei tarvitse lukea koko tarinaa uudelleen. (Dwyer & Emerald 2016,

18; ks. Polkinghorne 1995; Davis 2002, 10; Riessmann 2008, 19, 53.) Esimerkiksi kielletystä hedelmästä puhuminen tuo monelle mieleen Raamatun alkukertomuksesta moneen kertaan lainatun tarinan kaareen, jolla on selkeä opetus. Myös tällaiset viittaukset on huomioitu analyysissa.

Narratiivissa tarina on aikaan ja paikkaan sijoittuva tapahtumasarja. Tarinankerronnan tapa ja siitä nousevat merkitykset sen sijaan paljastavat, minkälaista diskurssia narratiivi tuottaa. Niinpä samat tapahtumat eli tarinan voi kertoa monella tapaa, ja narratiiviin sisältyy tapahtumasarjan kuvailun ohella merkityksenantoja, diskursseja. Narratiivien kautta sosiaalinen maailma organisoituu, narratiivien avulla toimijat voivat harjoittaa myös diskursiivista valtaa¹². (Davis 2002,11-12; Livholt & Tamboukou 2015, 39-41).

Narratiivinen tutkimus jakautuu narratiivien analyysiin ja narratiiviseen analyysiin. Narratiivien analyysissä sisällönanalyysin keinoin etsitään aineistosta narratiiveja, narratiivisessa analyysissa tutkija luo tutkimusaineistosta tarinan, tutkimustulokset siis esitetään narratiivien muodossa. (Heikkinen 2001, 122 ref. Polkinghorne 1995 6-8.) Käsillä oleva tutkimus on narratiivien analyysi. Analyysiosio ei esitä uutta narratiivia, vaan jaottelee aineistossa ilmeneviä narratiiveja niiden tuottamien merkitysten mukaan. Kuitenkin analyysi rakentuu tutkijan tulkinnan mukaan, ja tuottaa siten osaltaan uusia narratiivisia rakenteita.

Aineiston narratiivien analyysissa on hyödynnetty perusmenetelmänä sisällönanalyysia, teemoittelua ja tyypittelyä, jonka avulla aineisto on ensin jaettu teemoihin sen mukaan, mitä artikkeli käsittelee. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 95.) Eskola & Suorannan mukaan aineistoa kuin aineistoa kannattaa lähestyä teemoittelun kautta, jolloin tutkimuskysymyksen kannalta keskeiset aiheet erottuvat tekstimassasta. (1998, 175-178).

Koska tutkimus tarkastelee etnisen identiteetin ja sosiaalisen liikkeen aktivointipyrkimysten suhdetta, teemoittelua on ohjannut se, millaisena romaniyhteisö näyttäytyy yksittäisessä artikkelissa, ja minkälaisia ratkaisuja vaativia ongelmia artikkeli esittää. Koska tarina tapahtuu aina tietyssä miljöössä, myös analyysissa on luonnollisesti

¹² “Narratives are forms of discourse, vehicles of ideology, and elements of collective action frames, but unlike all three, they can often be identified in a chunk of text or speech by their formal features” ([Polletta 2012](#)).

tarkasteltu myös yhteiskunnallista ja ajallista kontekstia, jossa artikkelin esittämät romanit toimivat.

Teemoihin jaettuun aineistoon on merkitty teemojen sisältämät osallistuja-, liike-, ja yhteiskuntanarratiivit, kuten Benford ja Davis esittävät. (Benford 2002, 55-57; Davis 2002,22.) Analyysissa liikenarratiivia voisi kutsua ”etniseksi narratiiviksi”, huomio kiinnittyy siihen, miten Romano Missio määrittelee paitsi itsensä, myös Suomen romanit yleensä. Narratiivien ja niiden tuottamien merkitysten ohella analyysin tässä vaiheessa on etsitty aineistosta tarinaan usein kuuluvia moraalisia opetuksia (Polletta 2002, 33).

Aineisto on tyypitelty teemoja laajempiin kokonaisuuksiin samankaltaisten tarinoiden ryhmän muodostamiseksi. Tyypit tiivistävät aineistoa ja ovat taloudellinen tapa esittää aineistoa. Tyyppeihin sisällytetään samankaltaisia yksittäisiä aineiston osia, nimensä mukaisesti tavoitteen on muodostaa aineistolle tyypillinen kokonaisuus, tarina. (Eskola & Suoranta 1998, 182, 184.) Samankaltaisen tarinallisen rungon ja opetuksen sisältävät narratiivit on tyypitelty yhteen tarinaan.

Analyysissa erottuu selkeästi kolmen tyyppisiä makronarratiiveja. Suomalaisuusnarratiivissa menneisyydestä on päästy onnelliseen loppuun, nykyhetkeen ja eheään suomalaisuuteen. Sorretun vähemmistön narratiivi kyseenalaistaa edellisen suomalaisuutta korostavan narratiivin muistuttamalla romaniväestön kohtaamasta syrjinnästä. Romanit kuitenkin esitetään yhtenäisenä, sisäisesti eheänä vähemmistönä. Hajaannuksen narratiivissa korostuvat erityisesti romaniyhteisön sisäiset erot ja sosiaaliset ongelmat. Narratiivissa nykyhetki ja tulevaisuus ovat uhkakuvia täynnä, ja tarinan loppu riippuu siitä, minkälaisiin toimiin ryhdytään.

5. SUOMALAISUUDEN TARINA

5.1 Myytti menneisyydestä ja menestyksestä

Benford (2002, 57) esittää, että liike tarvitsee olemassaolonsa tueksi alkutilan ja menneisyyden. Alkuperä esitetään yleensä myyttisenä tarinana, jota Benford kutsuu ”pyhäksi narratiiviksi”.

Myös Romano Boodoksen sivuilla romaniväestön ja Romano Mission menneisyyttä kuvaillaan, rakennetaan ja peilataan nykyisyyteen. Suomen ja Europan romanitutkimuksen tavoin myös Romano Boodos kuvailee romanien historiaa vaeltavan ja syrjityn kansanosan historiana:

”Romanit kulkivat kylillä, maalaispaikoissa, kun he näkivät maalaistalon miehet pyysivät: Hyvä isäntä, anna meidän olla yötä mökissänne nämä joulun ajat. Ulkona reessä on vaimoni ja pienet lapset, he jäätyvät sinne”. ”Jumalan kiitos, aina he löysivät hyviä maalaisia, jotka laskivat heidät sisälle”.

Vielä Aurinko nousee, S4/2016

Yllä oleva sitaatti on lainaus Romano Boodoksen joka numerossa ilmestyvästä lasten jatkokertomuksesta Kertomus kuvaa nelilapsisen perheen arkea, kotitöitä, lasten koukunkäyntiä ja vapaa-aikaa. Arjen lomassa äiti Mari kertoo lapsille, millaista elämä oli hänen nuoruudessaan, ei ollut kotia tai mahdollisuutta käydä koulua. Pakkasyönä paleltiin ja joululahjoja sai, jos vanhemmilla sattui olemaan ylimääräistä rahaa. Oma kotia ei voinut laittaa kuntoon, vaan aina autettiin sen hetkisen majoittajaperheen kotiaskareissa. Romanien yhteiskunnallisen aseman muutos on tapahtunut nopeasti, ja Marin lasten elämä on jo toisenlaista: Tino on aloittanut lukion ja Tanja ehtii tarinan aikana jo valmistua ylioppilaaksi.

Tarina palauttaa lukijan talvipakkasilta oman kodin lämpöön ja nykyaikaan:

”Minä kerron sinulle joskus lisää, mutta nyt miehet tulevat sisään, annetaan heille hyvät pullakahvit” S4/2016

Romaniväestö on löytänyt ”Tienpientareen pajuteltasta omaan kotiin”, kuten romanivanhus kertoo romaninaisille suunnatussa ”Romaninaiset kaivolla” -tapahtumassa (A1.1/2017). Kurjuutta ja köyhyyttä sisältävän menneisyyden rinnalla nykyisyys on hyvää ja turvallista, on oma koti ja oma lupa. Menneisyys on kuitenkin auttamatta läsnä

romanina olemisessa, irtolaisuus on osa romanina olemisen narratiivia. Kokemusta irtolaisuudesta, asunnottomuudesta kuvataan kokemuspohjaisesti, on pakkasyö, itkevät lapset, eikä tietoa siitä, missä yön voisi turvallisesti viettää. Usein kuitenkin sattumalta vastaan tullut ystävällinen sielu ja kristillinen lähimmäisenrakkaus pelastavat perheen yöpakkasilta. Tarina kiertolaisuudesta olemassa ajattomana kokemuksena – se oli ennen, poikkeuksetta. Nyt asiat ovat toisin, mutta menneiden romanisukupolvien kokemus on läsnä myös nykyromanien elämismailmassa. (A.1.1/2017, P4/2017, A4.4/2017, A4.8/2017)

Romanien esittäminen kodittomina kulkijoina muodostaa myyttisen -joskin traagisen, narratiivin romanien alkuperästä. Se on osittain ristiriidassa esimerkiksi Pulman (2006, 168.) tutkimusten kanssa, joiden mukaan 1900-luvulla romanien kiertolaisuus on ollut melko vähäistä ja rajoittunut kesäkuukausiin. Kuitenkin aineistossa kodittomuus on ollut koko romaniväestön yhteinen kokemus miltei tähän sukupolveen saakka.

Rakentamalla siltaa menneisyydestä nykyhetkeen pyhä narratiivi tuo myös nykyihmisen olemiselle merkityksen ja mahdollisesti inspiroi toimintaan (Benford 2002, 57-58). Edellä kuvattu ”ryysyistä rikkauksiin” juonenkulku ohjaa kiitollisuuteen monin tavoin hyvässä nykyhetkessä. Kiitollisuus kohdistuu paitsi edesmenneitä, sosiaalisen nousun tehneitä romaneja, myös Suomea ja suomalaisuutta kohtaan. Vähemmistön sosiaalisen nousun korostaminen ja sen liittäminen osaksi suomalaisuutta voi omalta osaltaan vahvistaa yksittäisen romanin suomalaista identiteettiä, joka syrjinnän vuoksi (ks. Luku 7) saattaa olla heikko.

Romano Boodoksen artikkeleissa romanien historian vaiheet ovatkin pitkälti suomalaisuuden historiaa. Yhteisen historian narratiivi on tarina 500 vuotta Suomessa eläneestä vähemmistöstä, joka vainosta ja vastoinkäymisistä huolimatta on onnistunut tekemään yhteistyötä valtaväestön kanssa, ja ollut mukana kansakunnan kohtalonkysymyksissä sota-ajasta hyvinvointivaltion rakentamiseen ja Sote -aikaan. (T4/2017, P1/2018, P3/2018)

Sodista¹³ muotoutuu tietynlainen käännekohta romaniväestön suomalaisessa historiassa, Romano Boodoksessa talvi- ja jatkosota muistetaan aseveljeyden aikana, “mustalaiset ja valkolaiset” taistelivat rintamalla rinnan. Sota ja yhteinen taistelu itsenäisyyden puolesta toimii Romano Boodoksessa muistutuksena siitä, mikä on tärkeää. Näin sosiaalinen liike rakentaa yhteistä arvopohjaa, josta ammentaa toiminnan sytykkeitä myös nykyisten haasteiden edessä. (Rice 2002,81; Benford 2002, 55)

Myös Nordberg on Suomen romanien kansalaisuuden rakentumista koskevassa tutkimuksessaan päätenyt samaan. Toiseen maailmansotaan osallistuminen ja taistelu yhteistä vihollista vastaan vahvistivat romanien suomalaista identiteettiä ja samalla pääväestökin ainakin hetkellisesti huomioi romanit tasavertaisina kansalaisina (Nordberg 2006, 528). Toisaalta sota-aika ja itsenäisyyden säilyttäminen lienee yhä monelle suomalaiselle keskeinen osa suomalaisuuden narratiivia ja isänmaallista eetosta – ei siis mikään ihme, että tämä tunne on kansallis- ja perinnevähemmistörajat ylittävä.

Sota-ajalta toivotaan lisää yksittäisten romanien kertomuksia. Romano Boodos esittelee kahden sota-ajan eläneen ja kokeneen romanin tarinan. Näissä osallistujanarratiiveissa tiivistyy ja henkilöityy aineiston esittämä romanien 1900-luvun menestystarina. ”Pikkulotta” nuori romanityttö värväytyy kasvattivanhemmilta salaa lotaksi, päätyy seuraamaan läheltä kotirintaman ahdinkoa ja kutomaan sukkia rintamalla palveleville sotilaille. Pieni poika vaeltaa äitinsä ja sisarustensa kanssa kodittomana maantiellä suvun miesten palveluksessa rintamalla. Vaikka ajat ovat haastavat, joskus löytyy lämmin yösiija valkolaisperheen luota, jossa kuunnella yhdessä sota-ajan lauluja ja uutisia rintamalta. (A4.4/2017, P4/2017) Samaisissa osallistujanarratiiveissa muistetaan myös, kuinka rauhan aika ja vanhat ennakkoluulot erottivat sodanaikaiset aseveljet. Romanien aseman heikettyä monen katseet kääntyivät Ruotsiin, jossa hyvinvointivaltioajattelu ja romanien kansalaisoikeusasiat olivat 50-60-luvuilla huomattavasti pidemmällä. Kuitenkin sitoutuminen Suomen rakentamiseen ja romanien asioiden edistämiseen johtavat siihen, että Suomeen myös palataan; työtä tehdään sinnikkäästi ja lapset kasvatatetaan puutteesta ja työmäärästä huolimatta. Palkkatyön ja vapaaehtoistyön jälkeen on koittanut ansaittu

¹³ Sota-aika toistunee aineistossa paljon myös sen julkaisuajankohdan vuoksi; vuosi 2017, Suomi 100 – tapahtumat ja klassikkoelokuvan uusi filmatisointi pitivät sotamuisteluja tiiviisti esillä.

vanhuus. Symbolisen merkityksen saa se, että jo ”pikkulotta” saa kutsun linnanjuhliin kunnianosoituksena ansiokkaasta työstä Suomen ja romaniväestön hyväksi (A4.4/2017). Nuoren kodittoman pojan, nykyisen sosiaalineuvoksen Väinö Lindbergin kunniaksi järjestetään juhlaseminaari Säätytalolla, jonne säätyihin kuulumattomilla (säädyttömillä) romaneilla ei aiemmin ollut pääsyä:

”Säätytalon saleissa pitivät aikanaan kokouksia valtiopäivien pappis-, porvaris- ja talonpoikaissäädyt. Nyt noissa saleissa vietettiin Romano Mission toiminnanjohtaja Tuula Åkerlundin juontamaa romanijuhlaa ”

Väinö Lindbergiä kunnioitettiin juhlaseminaarilla Säätytalossa A2.4/2018

Tämänkaltaiset yksilöiden elämäntarinat vahvistavat haluttua historiallista näkökulmaa kovalla työllä saavutetusta menestyksestä. Ne tarjoavat esimerkillisen kuvan romanista ja romaniliikkeen jäsenestä, joka oman arjen ohella osallistuu myös yhteisen hyvän tuottamiseen niin suomalaisessa yhteiskunnassa kuin romanien keskuudessa. (Benford 2002,54; Rice 2002, 82) Romanien sodan jälkeiset vaiheet ja elinolojen nopea koheneminen tulevat kuvatuiksi yhteistyön riemuvoittona, asiana, josta sekä romanit että pääväestö saavat olla ylpeitä. Suomi esitetään romanipolitiikan mallimaana. Tarinoin kautta samankaltaistetaan ja tuodaan romaneja lähemmäksi suomalaista yhteiskuntaa – loppujen lopuksi erilaisuus on ollut ennakkoluuloissa, ja koska niitä ei enää ole, kaikki voivat, ja kaikkien tulisi olla suomalaisia romaneja:

”Nykyisin asiat ovat paremmin ja meillä on ihmisarvo. Olemme suomalaisia ja olkaamme ylpeitä siitä”

Itsenäisen Suomen puolustaja, A4.4/2017

Romanikansan menneet vaikeudet ja niistä selviäminen korostavat paitsi nykyhetken hyvyttä, myös romanikansan vahvaa historiallista sietokykyä. Menneisyyttä katsellessa korostuu kiitollisuus itsenäisyydestä, omasta kodista, lämmöstä ja mahdollisuuksista koulutukseen. Baranyn (2002) ajatus marginaalisuudesta romaniutta määrittävänä tekijänä esittäytyy tämän narratiivin valossa kyseenalaisena. Sen sijaan korostuu narratiivi marginaalista osallisuuteen ja tasavertaiseen suomalaisuuteen työskennelleen suomalaisen vähemmistön vaiheista. Narratiivi romanien sotien jälkeisestä, työläästä mutta onnistuneesta, sosiaalisesta noususta kulkee samoja reittejä hyvinvointivaltion

rakentumista kuvaavan narratiivin kanssa. Romano Boodoksen rakentama narratiivi sotien jälkeisestä noususta rakentaa luottamusta paitsi romaniyhteisöön, myös suomalaiseen yhteiskuntaan. Pauli Kettusen mukaan kansan menestystarina on osaltaan vahvistanut hyvinvointinationalistista ajattelua, jossa identiteetti rakentuu edeltäneiden sukupolvien rakentaman hyvinvointivaltion varaan. Mallissa nykypäivän kansalaisten välinen solidaarisuus perustuu ajatukselle siitä, että Suomi on ”kaikille hyvä maa elää”. Narratiivi yhteisestä hyvinvointivaltion rakentamisesta kuitenkin poissulkee esimerkiksi maahanmuuttajat yhtenäisen kansallisen identiteetin ja hyvinvoinnin ulkopuolelle. (Kettunen 2008, 34-35; Pyrhönen 2015, 3) Korostamalla romanien mukanaoloa nykyisen kaltaisen Suomen rakentamisessa Romano Missio vahvistaa romanien suomalaista itseymmärrystä (sisäinen etninen identiteetti), ja osallistuu ”diskursiiviseen identiteettikamppailuun” pääväestön kanssa. (Fenton 2003, 3-4; Verkuyten 2005, 25; Syrjä & Valtakari 2008, 33-34) Hyvinvointivaltion rakentamisesta työllä ja hiellä on historiallispoliittinen murrosnarratiivi, joka selittää ympärillä olevaa ja ohjaa tulevaa¹⁴. (Davis 2002, 22)

Huomionarvoista on, että myyttiset tarinat romanien historiasta keskittyvät pääasiassa Suomeen. Romanien yleiseurooppalaisista vaiheista tai oletetuista intialaisista juurista ei ole juurikaan mainintoja muutamaa lukuun ottamatta Intian konferenssimatkareportaasia, joissa yhteisöllisyyden kokemus kiinnittyy lähinnä lingvistisiin samankaltaisuuksiin hindin kanssa (A1.9/2016; A2.6/2017) Näin ollen ainakaan aineiston edustama romaniväestö ei rakenna etnistä yhteenkuuluvuutta oletetun alkuperän kautta. Suomen romanit esitetään suomalaisina. Niin ikään Euroopan romaneja yhdistää pikemminkin eurooppalaisuus eikä niinkään migraation takainen aika (A3.4/2016). Transnationaalisen

¹⁴ Hyvinvointivaltion muodostuminen ja Suomen kirittäminen muiden Pohjoismaiden rinnalle on muotoutunut keskeiseksi osaksi suomalaista identiteettiä, ja siitä puhutaan usein yhdensuuntaisena universalismin ja solidaarisuuden perustavana sosiaalidemokraattisena ”projektina”, jossa koko kansa työskenteli yhteisen hyvän eteen. Todellisuudessa esimerkiksi Kettunen on tutkimuksissaan todennut hyvinvointivaltion palveluiden ja etuuksien perustuneen SDP:n, Maalaisliiton/ Keskustan, SKDL:n ja Kokoomuksen poliittisten kompromissien sattumanvaraisuuteen. Varsinainen hyvinvointivaltio ei ollut koskaan valmis, vaan 80-luvun neoliberaalisissa diskurssissa hyvinvointivaltio alettiin nähdä kriisiytyneenä, vaikkei hyvinvointivaltio päämääränä ollut ehtinyt olla edes olemassa. (Kettunen, 2001; Keskinen 2016 353-354)

romanikansan näkökulmasta migraatio ja sitä edeltänyt aika voisivat olla otollinen ajanjakso esimerkiksi yhteisille epookeille tai myyttisille tarinoille.

Edellä on esitetty, millaisen myyttisen alkuperän Romano Missio rakentaa Suomen romaneille yleisesti. Romano Boodoksessa esitetään kuitenkin myyttinen kertomus myös Romano Mission, silloisen Mustalaislähetysten, alkuperästä. Suomalainen Oskari oli lähdössä lähetystyöhön Kiinaan, mutta huomattuaan suomalaisen vähemmistön hädän, päättikin jäädä Suomeen. Romano Missio työn taustalla on näin ollen jumalallinen tarkoituksenmukaisuus:

Primus motorina silloisen Mustalaislähetysten perustamiselle toimi Oskari Jalkio, joka valmistautui lähtemään lähetystyöhön, mutta Jumala kutsuikin hänet kotimaahan, Suomen romanien pariin julistamaan evankeliumia”

Kesä keikkuen tulevi, P2/2016

Romano Missio on vanhin suomalainen romanijärjestö, jonka alkuperä on suomalaisessa lähetystyössä. Kuten taustaluvuissa on tuotu ilmi, järjestön historiaan kuuluu myös kyseenalaista yhteistyötä suomalaisten viranomaisten kanssa esimerkiksi 1900-luvun assimilaatiopyrkimyksissä. Jalkion idea vaikuttaisi edelleen olevan polttoainetta järjestön toiminnalle, Mustalaislähetysten perustaminen on myyttinen tarina jumalan antamasta työnäystä romaniväestön hyväksi. Aineistossa Romano Mission toiminta asettuu osaksi tämän jumalallisen ilmoituksen jatkumoa, jossa Romano Mission työ näyttäytyy romaniväestön ja jumalan tahdon palvelemisena. Romano Boodoksen pääkirjoituksissa ja toiminnanjohtajan palstalla korostetaan yhteistyön merkitystä romanijärjestöjen kesken. Kuitenkin järjestön omaa, myyttistä alkuperää ja tarkoitusta korostamalla järjestö pyrkii todistamaan olevansa edustamansa ryhmän ”aito edustaja” (Polletta & Jasper 2001, 291).

Narratiivi suomalaisesta alkuperästä huomioi kyllä romanien aiemman kurjuuden, mutta poissulkee pääväestön ja romanien yhteisen historian ehkäpä kipeimmät säröt. Narratiivi ei esimerkiksi huomioi sota-ajan synkempää puolta: Vaikka suurin osa romanimiehistä palveli rintamalla, oli osa sijoitettuna erityistyöleireihin, joita Suomi perusti erityisesti Saksan ollessa jatkosodan alkuvuosina tärkeä liittolainen. (Pulma 2006, 163.) Suomen kyseenalaisista toimista juutalais- ja romanivähemmistöjä kohtaan on vaiettu pitkään,

eivätkä toimenpiteiden kohteeksi joutuneet välttämättä halua kyseistä aikaa muistella. Niin ikään romaneihin kohdistettu rotuopillinen ajattelu ja pakkosterilisaatiot tuodaan esille muissa Euroopan maissa, kuten Englannissa ja Saksassa tapahtuneina vääryyksinä. Kuitenkin, kuten Fenton (2003, 3-4) on todennut, etninen vähemmistö poimii etnisen identiteetin rakennuspalikoiksi sellaisia historiallisia seikkoja, jotka tavalla tai toisella tukevat sen hetkisiä päämääriä. Sota-aikana koetut vääryydet ja epäoikeudenmukaisuudet eivät liene otollista käyttövoimaa pyrkimyksille rakentaa siltoja ja yhteistä suomalaisuuden kokemusta romanien ja pääväestön välille.

5.2 Ihanteellinen suomalainen romaniyhteisö

Suomalaisuutta korostavan narratiivin opetuksena on, että romanit ovat osallistuneet valtion rakentamiseen, mistä johtuen heillä on riistämätön paikka suomalaisessa yhteiskunnassa. Kuten edellisessä luvussa mainittiin, tällaiset merkityksenannot ovat vahvistaneet hyvinvointinationalistista diskurssia (Kettunen 2008, 34). Romanien osallisuutta kansalaisuusnäkökulmasta tutkineen Nordbergin mukaan sota-ajasta puhumalla korostetaan velvollisuuksia, jotka on suoritettu. Tämän kaltaisen puheen taustalla on kommunitaristinen ymmärrys kansalaisuudesta, joka rakentuu velvollisuuksien kautta kansalaisten kontribuoidessa yhteiseen hyvään. (Nordberg 2006, 528-529.)

Vastuunkantaminen ja -tunteminen itsestä ja koko yhteisöstä on edelleen keskeinen hyvän romanin merkki ja tie menestykseen elämässä. Vastuunkantaminen ilmenee paitsi itsestä ja perheestä huolehtimisena, myös yhteistyönä ja avoimuutena pääväestön kanssa.

Aiemman romanitutkimuksen, mm. Kopsa-Schönin (1996, 69) esittämä väite romanikulttuurin välttämiskäytännöstä ei tule esiin tutkimuksen aineistosta. Päinvastoin aineistossa korostuu yhteistyön merkitys romanien hyvinvoinnille ja menestykselle ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Näin ollen Kopsa-Schönin tutkimustieto on välttämiskäytännön osalta vanhentunutta, tai Romano Mission pyrkimys järjestönä on vaikuttaa välttämisperinteestä luopumisen puolesta romaniyhteisössä. Osallistujanarratiiveissa tämä ilmenee esimerkiksi niin, että ennakkoluulot väistyvät yhteisössä toimimalla -

osoittamalla epäilijöille elävänsä pääväestön kanssa samankaltaista arkea, johon kuuluu työntekoa, opiskelua ja kodinhoitoa. Tämä tulee selkeästi esille seuraavassa osallistujanarratiivissa (A1.5/2017; A1.2/2018): Perhe ostaa talon uudelta asuinalueelta ja kaikki menee hyvin. Jälkikäteen selviää kuitenkin, että naapurustossa on ollut paljon ennakkoluuloja uusia romanitaustaisia naapureita kohtaan. Kyse ei kuitenkaan kertojan mukaan ole rasismikokemuksesta, ennakkoluuloja kun on aina kaikkea uutta kohtaan. Ennakkoluulot väistyivät, kun naapurustolle paljastui, miten samanlaisia he olivat uusien naapureiden kanssa.

Huomattuaan, että meidänkin talosta lähdettiin töihin joka aamu, muuttui myös naapuruston suhtautuminen.

Altavastaja voittajaksi A1.5/2017

Perhe alkaa myös osallistua aktiivisesti kylätoimikuntaan, joka oli huolissaan alueen huonoista pohjavesistä. Yhteisen ”vihollisen” löytäminen naapuruston kanssa ja omien vahvuuksien mukaan tuominen yhteiseen taistoon teki perheestä lopullisesti tasavertaisen jäsenen naapurustossa:

Ennakoasenteita on kenties kaikilla, mutta kun ihmisillä on yhteinen tavoite, niin etniset taustat hämärtyvät.

Ennakkoluulot väistyivät yhteisössä toimimalla A1.2/2018

Työssäkäynti ja osallistuminen yhteiseen toimintaan on osallistujanarratiivien avain tasavertaiseen eloon ja sopuun pääväestön kanssa. Työteliäisyyden korostaminen on liitetty myös yleisesti suomalaiseen identiteettiin, talonpoikaisajalta on jäänyt perinne, jossa työ on paitsi välttämättömyys, myös velvollisuus ja itsekunnioituksen lähde. On myös argumentoitu, että 60-luvulla kiihkeimmin rakennettu hyvinvointivaltion perusta pohjautuu luterilaiseen ajatukseen työstä moraalisen velvoitteenä, ja hyvinvointivaltion tehtävä on luoda moraalisen velvoitteen noudattamiselle suotuisat olosuhteet. (Kettunen 2001, 240.) Edellä esitetty narratiivi ohjaa suhtautumaan ennakkoluuloihin jopa ymmärtäväisesti: kyse on universaalista ilmiöstä, jossa kaikki uusi epäilyttää ihmisiä yleisesti, ei niinkään romaneihin kohdistuvasta syrjinnästä.

Samankaltainen lopputulema ilmenee artikkelissa, jossa nuori mies on saanut vartiointiyrityksen vuodentyöntekijä palkinnon – aluksi työkaverit suhtautuvat nuorukaiseen epäilevästi, mutta omana itsenään käyttäytyvä nuori katkaisee

ennakkoluuloilta siivet ja voittaa nopeasti työyhteisön kunnioituksen. (A1.7/2018)
Artikkeli esittää epäsuorasti kysymyksen, koskivatko ennakkoluulot sittenkään vartijan romanipiirteitä, vai muutoin vain ”rotevaa ulkomuotoa”.

Suomalainen yhteiskunta nähdään osallistuja- ja liikenarratiiveissa sosiaalisen nousun ja hyvän elämän mahdollistajina:

Meillä Suomen romaneilla on tässä maassa ainutlaatuinen mahdollisuus edetä elämässä ja kehittää itseään. Sitä mahdollisuutta ei kannata missata.

Opiskelu kannattaa aina! A2.1/2017

Romano Missio on pitkään toiminut asiantuntijajärjestönä romanien ja viranomaisten välillä. Järjestö sitoo romaniväestön kohtalon ja hyvinvoinnin siihen, kuinka vahvasti romanit itse ovat sitoutuneet yhteiskunnalliseen toimintaan ja yhteistyöhön. Yhteiskunta on tehnyt osuutensa, kuten seuraava sitaatti antaa ymmärtää:

Yhteiskunta on mahdollistanut paljon, nyt on romanien vuoro valvoa oikeuksiaan ja yhdenvertaisuuttaan – meidän tulee olla tietoisia niistä vastuista, joita yhteiskunta meiltä odottaa.

Se on sitten kesä! P2/2018

Romanien historiaan kuuluvaa yhteistyöhenkeä toivotaan myös tulevien yhteiskuntaa ja romaniyhteisöä koettelevien murrosten äärellä: Jo kaatunut Sote -uudistus ja uusi, tämänkin tutkimuksen taustakirjallisuutena hyödynnetty 2. romanipoliittinen ohjelma (ROMPO2), vaativat tiivistä yhteydenpitoa viranomaisiin. Uhkana esitetään, että romanit jäävät tai jätetään sivuun uudistuksista. Juuri tällaisissa uhkakuvissa korostuu Romano Mission toiminnan merkitys romaniväestön edustajana ja edunvalvojana. Aineisto korostaa, että romanien on valvottava etujaan uudistusten keskellä yhdessä. Yhdessä merkitsee yhteistyössä Romano Mission kanssa. (P1/2017; P1/2018; A1.6/2018; P3/2018)

Kaiken kaikkiaan opetuksena on, että romani-identiteetti ja ”suomalaisuus” eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan tarjoavat rikkaimman mahdollisimman identiteetin, eikä integraation syvenemistäkään tulisi pelätä. Suomeen ja romaniyhteisöön kiinnittyminen mahdollistaa harmonisen ja rikkaan kaksoisidentiteetin. Tästä esimerkkinä lasten Vielä aurinko nousee -jatkokertomuksen esimerkillinen perhe-elämä. Perheen poika Tino lähtee viettämään kavereiden kanssa aikaa, mutta vasta, kun hevosilla on ajettu ja läksyt on tehty. Perhe osallistuu naapuruston toimintaan ja on avoin romanikulttuurista,

vanhemmat tukevat lapsia koulunkäynnissä. Tino pitää koulussa esitelmän romanikulttuurista, mikä herättää ihastusta muissa oppilaissa. Samalla muut alkavat ymmärtää ja arvostaa Tinoa ja romanikulttuuria enemmän: kulttuurissa olisi paljon hyvää oppia myös pääväestölle ja Tinon kavereille. Kun tytär Tanja valmistuu ylioppilaaksi koko perhe on ylpeä. Saavutusten ja ilojen hetkellä korostuu kuitenkin myös se, kuinka se ei aiemmin ollut mahdollista. (S2-4/2016, S3/2017, S2/2018)

Tarinoissa korostuu molempiin yhteisöihin, niin ”suomalaiseen” kuin romaniyhteisöön kuulumisen välttämättömyys. Romaniystävien kanssa kuunnellaan romanimusiikkia ja käydään romaninuorten illoissa, vaalitaan identiteettiä. Perhe noudattaa perinteisiä romanitapoja, lapset kunnioittavat vanhempia ja Tanja alkaa 18-vuotiaana käyttää romanihametta. Suku on perheelle tärkeä, yhdessä vietetään joulut ja lapset tapaavat usein serkkujaan. (S1/2017)

Edellä kuvatun kaltaista, työtä, velvollisuuksia ja yhteisöllisyyttä korostavan narratiivin tuottajat ovat selkeästi hyväosaista romanieliittiä. Vastuun korostaminen palautuu jälleen kommunitaristiseen kansalaisuuskäsitykseen (ks. Nordberg 2006 528-529.), jossa kansalaisuus pitää ansaita. Ennen tämä hoitui esimerkiksi sotimalla, nyt kansalaisoikeuksien toteutuminen on tämänkaltaisessa puheessa sidottu vastuunottoa ja velvollisuuksien täyttämistä todistaviin suoritteisiin. Analyysi vahvistaa niin ikään Nordbergin tutkimustulosta, jonka mukaan romanieliitin rakentama etninen identiteetti perustuu vallalla olevan, romanien työssäkäymättömyyttä korostavan diskurssin vastustamiseen. (Nordberg 2007, 69.)

5.3 Itä-Euroopan romanit – Kohtalotovereita, kanssaheimolaisia ja lähimmäisiä

Vermeeschin (2003, 887-888) mukaan romaniaktivismiin keskeinen piirre on transnationaalisuuden korostaminen; romanit ovat kansa vailla maata. Myös Romano Boodos huomioi ja problematisoi Euroopan romanien kehnot elinolot. Transnationalismia ja kanssaheimolaisuutta rakennetaan vetoamalla jälleen myyttiseen narratiiviin romanien alkuperästä. Solidaarisuus Itä-Euroopan romaneja kohtaan perustuu narratiiveissa aiempien suomalaisten romanisukupolvien kokemaan osattomuuteen ja kiertolaisuuteen. Muistojen ja muistitiedon kautta Suomen romanien on mahdollista samaistua Helsingissä

oleilevan kiertävän romaniväestön tilanteeseen. (Benford 2002, 54.) Yhteneväinen eurooppalainen menneisyys onkin keskeinen Euroopan romaneja yhdistävä tekijä, kun kulttuuri ja kieli ovat eriytyneet. (Vermeesch 2003, Kopsa-Schön 1996) Tässä asiassa marginaalisuuden historia vaikuttaa yhdistävänä, yhteistä eurooppalaista identiteettiä luovana seikkana.

Solidaarisuuden osoittaminen korostuu erityisesti vuoden 2016 talven tapahtumista kirjoitettaessa. Helsingin kaupungin viranomaisohjeistuksesta johtuen ainakin 14 ihmistä jäi ilman lämmintä yöpaikkaa talvipakkasilla. (ks. HS 22.2.16) Romano Missio oli mukana ihmisoikeusjärjestöjen kannanotossa (K1/2016) ja oikeusasiamiehelle jätetyssä kantelussa¹⁵, jossa vedottiin perustuslain 19 §:ään¹⁶ kaupungin menettelyn lainvastaisuuden osoittamiseksi. Romano Boodoksen palstalla aiheesta kirjoitetaan lähimmäisen rakkauteen ja kanssaveljeyteen vedoten.

Kiitos Jumalan vielä on ihmisiä, joilla on sydäntä ja kristilliset arvot paikallaan. Ilman tällaisia ihmisiä emme mekään olisi selvinneet aikoinaan, kun vielä kulkeilla olimme. Tiedän, mitä on kylmä ja nälkä, sen kokeneena.

Parannusta ja kevään odotusta P1/2016

Solidaarisuus ei kuitenkaan rakennu ainoastaan kanssaheimolaisuuden varaan. Tarina kristillisestä rakkaudesta, joka aikoinaan auttoi myös Suomen romaneja selviytymään pohjoisen pakkasilla, ohjaa tällä kertaa auttamaan Euroopan romaneja, jotka pakenevat länteen ja pohjoiseen ”vainoa ja nälkäkuolemaa” (A1.6/2016). Vaikka päähuomio keskittyy Helsingin kaupungin toimintaan ja perusoikeuksiin, kristillinen narratiivi vaatii lehden lukijoita myös henkilökohtaiseen parannukseen. Valtio ei perusta ihmisoikeuksista tai lähimmäisen rakkaudesta, mutta yksittäinen ihminen voi silti tehdä osansa:

Voimmeko miettiä byrokratiaa, tai politiikkaa, kun meidän tulisi auttaa ihmisiä hädässä? — Annammeko näiden ihmisten paleltua ja nälkiintyä kuoliaaksi omalla maaperällämme, kunnes heidän kotimaansa saa romanipolitiikkansa kuntoon?

Majakka projekti A1.6/2016

Itä-Euroopan romaneiden kohdalla toteutuu siis Romanin (2012, 2015) hypoteesi kristillisyyden ja transnationaalisen solidaarisuuden yhteydestä.

¹⁵ Ks. Oikeusasiamiehen ratkaisu EOAK/2834/2016

¹⁶ ”Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.” PL 731/1999 19.1 §

Romanikiertolaisista kirjoitettaessa toistuu sama, menestyksekkäs Suomen romanien historiallinen tarina. Kuitenkin tällä kertaa niin, että Suomen romanit rinnastuvat pääväestöön – hyväosaisiksi, joilla on paitsi uskonsa, myös asemansa puolesta velvollisuus auttaa. (P1/2016; A1.6/2006)

Solidaarisuuden osoitukset eivät kohdistu ainoastaan Suomeen saapuneisiin romanikiertolaisiin, vaan kaikkiin romaneihin erityisesti Itä-Euroopassa, Romaniassa, Slovakiassa, Bulgariassa, Unkarissa ja Serbiassa. Kaiken kaikkiaan romanikiertolaiset ja Itä-Euroopan romanit asemoituvat uhreiksi, joilla ei ole mahdollisuutta juurikaan vaikuttaa olosuhteisiinsa. Niin etnisyys kuin kristillisyyt velvoittavat Suomen romaneja auttamaan kanssakristittyjä ja -heimolaisia. (P1/2016; A1.6/2016; A4.2/2016)) Kuitenkin auttamisen ja kanssaheimolaisuuden rinnalla kulkee erottelu Suomen romaneihin ja Itä-Euroopan romaneihin. Siinä missä Suomen romaneilla on mahdollista vaikuttaa olosuhteisiinsa, olosuhteet eivät mahdollista samaa Itä-Euroopan romaneille, joilla ei ole juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa tai elää romanien kulttuurin mukaisesti:

Yksi Kupinovossa asuvista romaneista on Puiko. – Se (talo) on köyhin kylässä. Puutarha on siistimätön. Sinne on kerääntynyt vuosien saatossa kaikenlaista romua. Niin elävät ihmiset, jotka eivät näe mahdollisuuksia muutokseen omassa elämäntilanteessaan. –Näin ajattelen.

Puiko ja hänen hevosensa A4.2/2016

Transnationaalinen diskurssi romanien mobilisoitumisen tekijänä (ks. Vermeesch 2003, Nordberg 2007) saa siis narratiivisen analyysin valossa rinnalleen myös toisen tekijän, joka karkeasti voitaisiin esittää hyväntekijä – uhri –jaotteluna.

Kristillisyyt kulttuurien välisenä siltana, kuten Roman (2015, 211) esittää, ilmenee myös aineistossa esimerkiksi siten, että kirkkojen tai kristillisten järjestöjen, kuten Fida tai Patmos ”valkolaiset” työntekijät kirjoittavat niin ikään lehteen. Selkeimmin ei-romanitaustaisten ääni pääsee esille juuri lähetystyöstä kertovissa artikkeleissa. Kirjoittajat kertovat usein omista kokemuksistaan lähetystyössä Itä-Euroopan romanien parissa. Myös romaniyhteisön tunteva ”valkolainen” voi näin ollen olla vaikuttamassa identiteetin rakentumiseen. Näin esimerkiksi seuraavassa lainauksessa, joka tuottaa omalta osaltaan selitystä romanien kurjiin oloihin Euroopassa:

Kun Jumala historian eri vaiheissa kohtaa niin kansakuntia kuin yksilöitäkin, Hänen sydämellään on aina tuoda muutos vallitseviin olosuhteisiin, jotka usein ovat eri tavoin synnin ja pimeyden hämärtämiä. Näin oli Israelin kansan kohdalla, ja näin on myös tämän päivän kansojen kohdalla. Siksi Hän antoi lupauksen tulevaisuudesta ja toivosta kansalle, joka eli pakkosiirtolaisuudessa.

Annetaan heille tulevaisuus ja toivo A1.5/2017

Lainauksen tiivistyys paitsi toivon tuottaminen paremmasta huomisesta, myös ajatus kärsimysten jumalallisesta tarkoituksenmukaisuudesta. Romaniväestö tulee rinnastetuksi juutalaisten Raamatun ajan pakkosiirtolaisuuteen. Nivomalla etnisyyden yhteen kristillisyyden kanssa, tulee hyväksytymmäksi kuulua kristilliseen yhteisöön. Jumala esitetään koko romanikansan suojelijana.¹⁷ (Thurfjell, 2013, 180.)

Aineiston lähetystyöartikkeleissa korostuu myös kantasuomalaisten tekemän lähetystyön esimerkillisyys, mitä toivotaan lisää myös romanien keskuuteen:

Romanikylien kutsu polttaa kantasuomalaisten Janne ja Annen sydämissä. Saisiko tämä polte sijaa myös yhä useampien Suomen romanien sydämessä?

Bosnian romanikylät kutsuivat A1.5/2016

Osallistujanarratiiveissa erityisesti nuoret ovat kirjoittaneet lehteen tarinoita opiskelu- tai vapaaehtoistyöjaksoista Itä-Euroopan romanien alueilla. Romanien keunojen olojen todistaminen omin silmin opettaa jälleen kiittolaisuuteen Suomesta ja Suomen oloista, mahdollisuuksista nauttia omasta kulttuurista, mutta samalla myös opiskella ja osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Jälleen korostuu historiallinen vastuu tarttua ainutkertaiseen tilaisuuteen opiskella ja tehdä työtä. Osallistujanarratiivien opetuksena on, että niiden romanien, joilla on mahdollisuus vaikuttaa, tulisi niin erityisesti henkilökohtaisessa elämässä, josta muutos kantaa laajemmalle yhteisöön. (A3.1/2017, A3.2/2017; A3.5/2017; A4.5/2017) Roman on tullut lopputulokseen, että Suomen romanien keskuudessa ilmenee huolta Itä-Euroopan romanien maahantulosta. Siirtolaiset uhkaavat Suomen romanien paranevaa statusta ja ovat taloudellinen kustannus. (Roman

¹⁷ Thurfjellin mukaan jotkin helluntailaiset romanit ajattelevat romanien polveutuvan Joosefin pojasta Efraimista, jonka suku on yksi Israelin ”kadotetuista heimosta”. Käsityksen mukaan Efraimin heimo olisi paennut pakkosiirtolaisuudesta Egyptin kautta Intiaan ja vaeltanut sieltä takaisin Eurooppaan. Yhteneväisyydet Vanhan testamentin ja romanien puhtaussääntöjen välillä ovat vahvistaneet tätä käsitystä. (Thurfjell 2013, 164.) Heimoilla spekulointi lienee yleistä tietyissä kristillisissä ja kristillisperäisissä liikkeissä. Myös esimerkiksi mormonit ajattelevat Amerikan muinaisten kansojen polveutuvan Efraimista ja muista kadotetuista heimoista. (ks. lds.org)

2014, 800-801.) Käsillä olevan tutkimuksen aineistosta ei löytynyt samankaltaisia huolenilmauksia.

6. SORRETUN VÄHEMMISTÖN TARINA

6.1 Syrjintä yhdistävänä epäoikeudenmukaisuutena

Jotenkin olettaisi, että näin pienen joukon asiat olisi jo aikaa sitten pitänyt saada kuntoon—Eri instanssit, tahot ja järjestöt tekevät romanityötä ympäri maata, mutta väkisinkin herää kysymys, miksi tulokset jäävät niin vähäisiksi. Mitä me teemme väärin?

Romanien osallisuutta on parannettava, T2/2017

Aineistossa selkeästi kaksi toisilleen vastakkaista narratiivia suomalaisesta yhteiskunnasta ja osallisuudesta. Ensiksi on jo edellisessä luvussa esitelty vahva suomalaisuusnarratiivi, jossa ennakkoluulot näyttäytyvät jokseenkin pieninä ja harmittomina. Sorretun vähemmistön narratiivissa korostuvat epäoikeudenmukaiset erot pääväestön ja romanien välillä. Narratiivi tuottaa yhteiskuntakriittisyyttä osoittamalla, miten suomalaisen yhteiskunnan ennakkoluulot ajavat romaneita mahdottomiin tilanteisiin ja vaativat yksilöiltä huomattavia ponnistuksia paremman elämän saavuttamiseksi. Näin ollen narratiivi vastustaa käsitystä Suomesta tasa-arvon ja ihmisoikeuksien mallimaana.

Toisaalta romaniväestö esitetään sisäisesti yhtenäisenä vähemmistönä, narratiivi yksinkertaistaa yhteiskunnallisen tilanteen esittämällä syrjinnän ainoana ongelmana. Jos syrjintä poistuisi, kaikki olisi hyvin. Fentonin mukaan juuri syrjinnän ja rasismien aiheuttamat epäoikeudenmukaisuuden kokemukset ovat etniseen yhteenkuuluvuuteen perustuvan sosiaalisen liikkeen keskeisimpiä toiminnan polttomootoreita. Jokaisella on kerrottavanaan omakohtainen epäoikeudenmukaisuuden tarina rotuun tai etnisyyteen perustuvasta syrjinnästä. Juuri syrjintäkokemukset myös luovat otolliset olosuhteet toimintaan tähtäävän etnisen identiteetin muodostamiselle. (Fenton 2003, 182) Sosiaalisten liikkeiden tutkimuksessa puhutaan korjaamista vaativien epäoikeudenmukaisuuksien kehystämisestä, epäoikeudenmukaisuuksien tulee olla tunteita herättäviä vääryyksiä ja joukkoa yhteen nivovia. (Benford 2002, 54, Davis 2002, 22)

Syrjintätarinoissa romanit näyttäytyvät tahtomattaan separoituneena väestönosana: suomalaiset ja romanit ovat sittenkin erillään, vaikka jälkimmäiset eivät niin haluaisikaan. Suomalaista tarinaa hyvinvointivaltion synnystä mukaileva romaninarratiivi päättyy

onnellisesti yhdenvertaiseen asemaan, oman kodin lämpöön, ja suomalaisuuden ja romani-identiteetin harmoniaan. Ympäröivä todellisuus ei olekaan tasavertainen, vaan pärjätäkseen romanin tulee olla huomattavan sitkeä ja lannistumaton. Aineistossa korostuu, kuinka romanin pitää jaksaa paitsi pyörittää arkea, myös aktivoitua syrjinnän vastustamisessa. Vaikka romanin arjesta tulee näin vaativaa, aineisto esittää ahkeruuden velvollisuutena, jolla vastustaa sortoa ja syrjintää. Romanin ei kannata tyytyä omaan kotiin ja toimeentuloon, kun ympäröivässä yhteiskunnassa esiintyy syrjintää.

Syrjintätarinoiden alla käsitellään selkeimmin kaksi yhteiskunnallista teemaa: työttömyys ja mediakirjoittelu. Sosiaalisen median kirjoittelu ja huutelijoiden kohtaaminen kadulla aiheuttaa vihaa ja turhautumista. Aineistossa on havaittavissa romanitoimijoiden kokema keinottomuus ennakkoluulojen edessä. Kaikkien romanien syyllistämien yhden teosta tuntuu käsittämättömältä. (T2-3/2017, S3/2016; S2/2017; P4/2018) Samat henkilöt pyrkivät valistamaan kohtaamiaan epäilijöitä ja tekemään rikosilmoituksia syrjivästä kohtelusta, mutta kokemus pysyy samana, mikään ei muutu, kuten eräs kirjoittaja asian ilmaisee:

Mannet on pohjasakkaa, eivät ansaitse elää.

Kohdataan ihminen ihmisenä A2.2 /2018

Vermeeschin (2003, 884-887) mukaan Tsekin ja Slovakian romanit korostaneet asemaansa etnisinä vähemmistöinä ja pyrkineet tekemään yhteistyötä muiden etnisten vähemmistöjen, kuten eri maahanmuuttajaryhmien kanssa. Romano Boodoksen sivuilla liittoutumistarvetta ei juurikaan ilmene. Pääväestön asenteet sekä romaneja ja maahanmuuttajia kohtaan tulevat esille eritoten vertailuissa. Kirjoittaja on järkkynyt asennemittauksesta, josta ilmeni suomalaisten nuorten suhtautuvan etnisistä ja maahanmuuttajaryhmistä kriittisimmin juuri romaneihin (T2/2017). Ainoastaan leipäjonoihin sijoittuvassa novellissa asiakas nro 40 kuvataan ruoka-avun tapahtumia, jossa pääväestöä edustavat jonottajat keskittyvät itseensä siinä missä romani- ja somalivanhukset pyrkivät auttamaan toisiaan ja ohjeistamaan leipäjonon ensikertalaisia (A1.7/2016). Romanit ovat pitkän suomalaisen historian ja perustuslain tunnustuksen vuoksi eri asemassa kuin maahanmuuttajaryhmät, mikä omalta osaltaan saattaa vaikuttaa siihen, ettei maahanmuuttajaryhmiä nähdä potentiaalisina yhteistyökumppaneina.

Suomen muut pitkäaikaiset vähemmistöt, suomenruotsalaiset, saamelaiset, tataarit ja juutalaiset sen sijaan ovat romaneihin nähden erilaisessa asemassa niin sosioekonomisesta kuin osallisuuskulmasta tarkasteltuna (Nordberg 2007, 44-46). Aineistossa myös ilmenee pettymystä siihen, että turvapaikanhakijat ja pakolaiset saavat enemmän huomiota kuin kiertävä Itä-Euroopan romaniväestö. (P1/2016; A1.6/2016; A3.4/2016) Vertaamalla romanien tilannetta maahanmuuttajien tilanteeseen aineiston artikkelit vahvistavat kuvaa tilanteen akuutista ja kriittisestä epäoikeudenmukaisuudesta. Kun vertailun maahanmuuttajiin yhdistää edellisessä analyysiluvussa esitettyyn hyvinvointinationalistiseen, historiallisia vastuita korostavaan narratiiviin, kuva syrjinnästä muuttuu absoluuttisesta epäoikeudenmukaisuudesta epäoikeudenmukaisuudeksi suhteessa muihin syrjinnälle alttiisiin ryhmiin. Syrjinnälle onkin tyypillistä se, että valtaväestön sijaan asenteiden korjaamisen sijaan syrjinnälle alttiit ryhmät etsivät vikoja toisistaan¹⁸ (Mullaly 2007, 277). Tosin suhtautumisesta maahanmuuttajiin ilmenee aineistossa eri näkemyksiä, mielipidekirjoituksen ”Rasismi on vaarallista” -kirjoittaja on järkkynyt keskustelutilaisuudessa kohtaamastaan, maahanmuuttajiin rasistisesti suhtautuneesta romanista. Kirjoittaa rinnastaa romanien ja maahanmuuttajien aseman toteamalla, että sorrettujen tuli pitää yhtä. (A1.4/2018) Tällaisista erilaisista äänenpainoista on pääteltävissä, että romanit, siinä missä muutkin suomalaiset, päätyvät maahanmuuttajia kohdatessaan pohtimaan käsityksiään ja samalla pohtimaan uudelleen omaa identiteettiään, uusi sosiaalinen ympäristö vaatii uutta identiteettineuvottelua. (Fenton 2003, 112, 114, 194-195) Voisi olettaa, että vuoden 2015 ”pakolaiskriisi” on saanut ainakin Romano Mission kirjoittajat pohtimaan uudelleen, missä määrin romanit ovat suomalaisia ja missä määrin pikemminkin yksi syrjitty, toiseutettu ryhmänsä.

Aineistossa turhautumista lievennetään ja toivoa ylläpidetään myös tässä asiassa turvautumalla Raamatun narratiiveihin, jotka todistavat epäoikeudenmukaisuuksien tarkoituksenmukaisuudesta. (A2.2/2018; A1.5/2017.) Rasismin vastaiseen tapahtumaan päivätyönsä ohessa osallistunut romaninainen kokee suurta turhautumista siitä, että mikään ei muutu, rikosilmoitusten tekeminen syrjinnästä ei tunnu johtavan mihinkään. Kuitenkin omaa uskoa ylläpitämällä kaikki voi kääntyä toisin: Paavalikin vainosi

¹⁸ Ks. Myös Paolo Freiren klassikkoteos Sorrettujen pedagogiikka (1970)

kristittyjä, kunnes kääntyi. Samalla tavalla ”suomalainen” rasismi voisi jonain päivänä kääntyä suvaitsevaisuudeksi (A2.2/2018). Thurfjell on esittänyt, että helluntaikristillisyyys tarjoaa mielekkäitä selitysmalleja erityisesti vähemmistössä oleville etnisisille ryhmille, jotka eivät välttämättä pysty täyttämään valtaväestön ihanteita hyvästä elämästä. Jumalan tarkoituksenmukaisuuden kautta on mahdollista vahvistaa paitsi yksilöllistä uskoa, myös etnisen ryhmän omanarvontuntoa. (Thurfjell 2013, 175-178) Romanian itsensä, sekä valtiollisten viranomaisten ja EU:n kykenemättömyys ratkaista romanien syrjintää vertautuu Raamatun tarinoihin Israelin kansan kärsimyksistä. (Thurfjell 2013, 180; Roman 2015, 213-215.)

Epäoikeudenmukaisiksi koetaan niin ikään kokemukset työllistymispalveluista, jossa tarjotaan vain perinteisiä romanitöitä. (A1.3/2016.) Lehti esittelee joukon nuoria ja yksinhuoltajia, jotka eivät saa työharjoittelupaikkoja koulumenestyksestä ja yrityksestä huolimatta. (A2.2/2018 A2.5/2016; A3.3/2017; A4.6/2017.) Selkeimmin yritteliään romanin vaativa arki tulee esille yhdistelmäajoneuvon kuljettajaksi kouluttautuneen yksinhuoltajanaisen tarinassa. Oma ala löytyi ammatillisiin opintoihin orientoivan valmennuksen kautta, jossa pääsi kokeilemaan monia eri aloja. Saadakseen opintojen kokopäiväisyyttä edellyttävän työmarkkinatuen nainen joutuu yhdistämään aamu- ja iltapäiväopintoja, jotka sijaitsevat eri kaupungeissa ja näin päivät venyvät yli 12 tuntiseksi. Tässä välissä tulee huolehtia lapset päiväkodista iltahoitoon. Tällainen kuvaus sopii varmasti monen kouluttautumisen ja lastenhoidon ristipaineeseen joutuneen yksinhuoltajan arkeen. Kyseisessä tarinassa ongelmaksi muotoutuu kaikkien opiskelupäivien jälkeen se, että tarinan nainen pukeutuu romanihameeseen, mikä esitetään syynä sille, ettei työharjoittelupaikkaa löydy:

Se johtui suoraan sanottuna hänen romanitaustastaan, ja varmaankin myös siitä, että hän on romaninainen.

Määrätietoinen ei helpolla anna periksi A4.6/2017

Tarina päättyy siinä mielessä onnellisesti, että lopulta naiselle löytyy töitä, mutta siinä mielessä surullisesti, että työt eivät ole yhdistelmäajoneuvonkuljettajan töitä, vaan ”perinteikkäämpiä” sihteerin töitä.

Romano Boodoksen yksilö- ja liikenarratiivit korostavat jokaisen romanin yksilöllisyyttä (S3/2016; T1/2017; S2/2017). Tämä ilmentää Fentoninkin esittelemää etnisen liikkeen

paradoksia, jossa etninen liike mobilisoituu vastustamaan syrjintää ja rasismia, mutta tulee samalla kyseenalaistaneeksi oman etnisyytensä tulevaisuuden korostamalla yksilökeskeisyyttä etnisyyteen perustuvan kollektiivin sijaan. (Fenton 2003, 132.) Tämä ilmenee selkeästi seuraavassa, Romano Mission toiminnanjohtajan kolumnissa:

Vuodenalku on ollut romanirintamalla haastava. Mediassa, somessa oli monia ikäviä uutisia, jotka ovat saaneet aikaan huolestuttavia seurauksia. Romanit soittelivat toimistoomme – tehkää jotain, nyt me kaikki joudumme kärsimään, joidenkin romanien tekemien rötöksien vuoksi. Puheluissa romanit toivat vahvasti esille, ettei romanikulttuuri arvosta eikä hyväksy rikollisuutta. On väärin, että kaikkia syytetään ja viattomat joutuvat kärsimään.

Äänestämällä voit vaikuttaa T1/2017

Sorretun vähemmistön narratiivi pyrkii osoittamaan paitsi romaneille myös pääväestön edustajille jokaisen romanin yksilöllisyyttä ja romaniuteen kuuluvaa nuhteettomuutta. Sorretun vähemmistön narratiivi ulkoistaa rikollisuuden, päihteidenkäytön ja syrjäytymisen romaniudesta. Sosiaali- ja diakoniatyötä tekevänä järjestönä Romano Missio ei kuitenkaan voi kokonaan ulkoistaa itseään edellisessä sitaatissa mainituista, ”rötöksiä” tekevistä romaneista. Luku 7 tarkastelee laajemmin, millainen kuva romaniyhteisöstä rakentuu, kun järjestö huomio myös yllä olevassa sitaatissa ”rötösteleviksi” esitetyt romanit.

6.2 Nousu sorron yöstä

Toisin kuin suomalaisuusnarratiivi, epäoikeudenmukaisuusnarratiivi ei ole nousujohteinen, vaan sisältää vaihtoehtoisia loppuja. Vaihtoehtoisten loppujen esitleminen on liikkeen keskeinen keino jäsentensä tai potentiaalisten jäsenten aktivoimiseksi haluttuun toiminnansuuntaan. Menneisyydestä löytyy selityksiä nykyhetken kurjalle tilalle. Tulevaisuus on avoin ja riippuu siitä, mihin toimiin ryhdytään. (Benford 2002, 57, 65.) Aineistossa korostuu, että on olemassa ihanteellinen ja kannattava tapa suhtautua ennakkoluuloihin, sekä epäsuotuisa tapa, joka ei tuo muutosta nykyiseen tilanteeseen. Syrjintä kuvataan romanien toiminnasta riippumattomana vääryytenä, mutta vastuu syrjinnän poistamisessa lankeaa myös romaneille:

Ehkä tästä meidän yhteiskunnasta on tietoisesti poissuljettu poliittisesti ajattelevat aktiiviset romanit, jotka haluaisivat osallistua paikalliseen vaikuttamiseen ja

yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Mutta vastuu asian korjaamiseksi on romaneilla itsellään.

Altavastajaan asemasta voittajaksi A1/2017

Syrjinnästä puhuminen toimii usein alustuksena kehotukseen hyödyntää mitä perinteisintä demokraattisen vaikuttamisen muotoa:

Huhtikuun 9. pv pidetään kuntavaalit. On tärkeää, että me romanit olemme päättämässä oman paikkakuntamme hyvinvoinnista.

Äänestämällä voit vaikuttaa T1/2017

Kuntavaalien alla lehdessä esitellään pääkaupunkiseudun romaniehdokkaita eri puoluelistoilta. Romanit eivät ole missään Euroopan maassa järjestäytyneet poliittiseksi puolueeksi, vaan toimivat perinteisistä puolueista käsin (McGarry 2010, 34). Romano Boodokseen kuntavaaleihin 2017 kootussa listassa romaniehdokkaita on kuitenkin selkeästi eniten kristillisdemokraateissa.

Romanien saaminen vaikuttaviin asemiin kunnallisella ja valtakunnallisella tasolla on Romano Mission esittämä keskeinen keino syrjinnän vähentämiseksi. Vaikuttamaan lähteminen vaatii toimijalta vahvaa itsetuntoa ja selkeitä päämääriä. (A1.4/2017; A2.6/2017; T2/2017.) Lehti voimaannuttaa lukijaansa esittämällä yhteiskunnallisen toiseuden voimaannuttavana tekijänä, historiallisena osoituksena romanien pärjäämisestä:

Ennen kaikkea tulisi kunnioittaa sitkeyttä, jolla romanit ovat kulttuuriaan varjelleet ja säilyttäneet sekä siirtäneet lapsilleen ja lapsenlapsilleen. He ovat olleet työteliäitä ja innovatiivisia ja ovat selvinneet nämä 500 vuotta tähän päivään asti – Voisi sanoa, että romanit ovat voittajia suomalaisessa yhteiskunnassa, heillä on oma kulttuuri, ja kauniit tavat ja he elävät ja toimivat arkipäivässä.

Määrätietoinen ei helpolla anna periksi A4.6/2017

Baranyn ja Vermeeschin tutkimusten mukaan ulkopuoliset määrittävät romanit usein historiallisesti sietävänä subjektina. (Vermeesch 2006, 13-14; Barany 2002, 9.) Edellä esitetty sitaatti kiteyttää oivallisesti sen, että myös romanitoimijat itse rakentavat etnistä identiteettiä sietokykyisen historiallisen subjektin kautta. Sietäminen viittaa sitaatissa vuosisataisen syrjintään ja assimilaatiopyrkimyksiin. Romanit eivät ole kuitenkaan alistuneet toiminnan kohteiksi, vaan ovat kurjista olosuhteista huolimatta varjelleet kulttuuriaan. Sitaatissa subjektius ei ilmenen ainoastaan sisäänpäin kääntyneenä

kulttuurin ylläpitämisenä, vaan siihen sisältyy myös positiivista toimijuutta, innovatiivisuutta ja työteläisyyttä. Nämä kaksi ominaisuutta lienevät ylipäättään nyky-yhteiskunnassa arvossa pidettyjä, yksilöille ja Oy Suomi Ab:lle pelastuksen tuottavia hyveitä. Sietäminen on Romano Boodoksen mukaan kannattanut, edelleen jatkuvasta syrjinnästä huolimatta asiat ovat ehkä sittenkin aika hyvin.

Maaailma on joskus epäreilu paikka, mutta se ei tarkoita sitä, että saisi luovuttaa; välillä voi olla haastavaa olla erilainen, mutta se on myös vahvuus. Teissä on jotakin erityistä.

Taiteilua kahden kulttuurin välissä A1.2/2017

Tarinat syrjinnästä ja ennakkoluuloista osoittavat surulliset erot romanien ja muiden suomalaisten välillä. Toisaalta ne kuitenkin tuovat yhteen suvuittain ja sosiaalisesti jakautunutta yhteisöä. Mitä ennakkoluuloihin tulee, koettu epäoikeudenmukaisuus on yhteinen (ks. 6.1 tässä tutkielmassa). Raja keskiluokkaisen ja huono-osaisen romaniväestön välillä hämärtyy esimerkiksi seuraavassa nousukasnarratiivissa. Romaniyhteisössä ja yhteiskunnassa vaikuttavat, hyvin pärjäävät romanit ovat niin ikään kokeneet elämän nurjat puolet:

Jeppe Isberg oli 3 kuukauden ikäinen, kun hän muutti Päiväkummun lastenkotiin. Siitä hetkestä on pitkä aika ja matka on ollut välillä melko kuoppainenkin, mutta kaikesta on selvitty sinnikkäällä asenteella ja ahkeruudella.

Altavastaajan asemasta voittajaksi, A1.5/2017

Romanieliitti, joka pääosin kirjoittaa Romano Boodosta ja vaikuttaa Romano Missiossa, kärsii niin ikään ennakkoluuloista ja syrjinnästä. Baranyin mukaan etninen liike voi rakentua joko eliittivetoisesti tai olla alhaalta nouseva ”kansanliike”. (2002, 72.) Aineiston valossa voisi olettaa, että Romano Missio pyrkii muuttumaan eliittivetoisesta joukosta romaniyhteisöä laajemmin koskettavaksi liikkeeksi, jossa suku- ja luokkaerot eivät ole esteenä yhteisesti koettujen epäoikeudenmukaisuuksien vastustamisessa:

On hyvä tiedostaa, että vaikka tänään olisimme auttajia, jo huomenna voimme olla autettavia.

Tsihko juulago tsoonesko diives tumenge! T4/2016

Huomattavaa kuitenkin on, että ennakkoluuloihin otetaan kantaa lähinnä työnhaun yhteydessä. Työttömyys yksin ei kerro sosiaalisesta osallisuudesta tai hyvinvoinnista tai

sen puutteesta. Aineiston analyysin valossa työttömyys näyttäytyykin ”pienenä” ongelmana, ja muiden ongelmien puuttuessa voidaan olettaa, että työttömällä on jokseenkin hyvä asema ja toimijuus yhteisössään.

Romaninuorten kohdalla työllistymistarinat ovat myös itsenäistymistarinoita. Romaninuorten itsenäistymisnarratiivi poikkeaa jokseenkin suoraviivaisesta, ja oletettavasti vallitsevasta narratiivista, joka kulkee koulutuksesta työelämään, perheen perustamiseen ja omistusasuntoon. Romaninuorten itsenäistymisnarratiivi on joustavampi, koulutus- ja työelämään tutustuminen eivät ennakoivat perheen perustamista, vaan elämää eletään samanaikaisesti kaikilla sen osa-alueilla. Niin ikään eri aloihin tutustuminen esimerkiksi koulupaikkaa vaihtamalla tai työkokeiluihin osallistumalla esitetään mahdollisuutena ja kannatettavana toimintatapana. (A2.4/2016; A4.4/2016; A3.3/2017; A3.4/2017; A4.1/2017.) Kuten edellä on mainittu, puhtaussäännöt johtavat usein siihen, että romaninuoret muuttavat varhain pois kotoa ja perustavat myös perheen pääväestön nuoria aiemmin (Syrjä & valtakari 2008). Tämä selittää osaltaan myös aineiston itsenäistymisnarratiivin mutkittelua perheen, työkokeilujen ja koulutuksen välillä. Lasten hankkiminen tuo eittämättä mukanaan taloudellisia realiteetteja, jotka hidastavat hakeutumista mahdolliselle unelma-alalle. Taloudelliset reaali-teetit eivät kuitenkaan ilmene aineistossa, vaan Romano Boodoksessa romaninuoret etsivät ensisijaisesti itselleen sopivinta unelma-alaa, eivät niinkään toimeentuloa. Unelmia tavoitellaan peräänantamattomasti olosuhteissa, jossa oma etninen tausta nimetään keskeiseksi ”heikkoudeksi” työnantajien silmissä.

Toivon teille kaikille rohkeutta lähteä omille poluille, vaikka siellä ei olisikaan muita romaneja. Emme saa estää omien tai muiden ennakkoluulojen estää pyrkimästä opiskelemaan ja työhön. Lannistumattomuudella ja uudelleen yrittämisellä pystymme vaikuttamaan omiin asioihimme, politiikkaan ja yhteiskuntaan.

Kainuun romanihanke on lisännyt koulutusmyönteisyyttä A4.1/2016 Työllistymistarinoissa tuodaan esille myös toivonpilkahduksia. Yhdistelmäajoneuvonkuljettaja- yksinhuoltajan kaltaiset ihmiset nähdään rikkautena, jotka voivat tulevaisuudessa edistää romanien asemaa lähellä ja kaukana:

Onhan meillä omasta takaa nainen, joka hallitsee rekan kuljettamisen Euroopan syrjäkylille!

Määrätietoinen ei helpolla anna periksi A4.6/2017

Sattuman, johdatuksen ja sinnikkyuden kautta jokaisella on kertoa tarina yhdestä ratkaisevasta, ennakkoluuloista vapaasta kohtaamisesta, joka muuttaa elämän suunnan. Kirjoittajat ovat yllättyneet positiivisesti esimerkiksi Ohjaamon palveluista, jossa elämän suuntaa hakeva romaninuori on kohdattu yksilönä yksilöllisine haaveineen:

Minullakin on oma ääni ja minusta välitetään, minua ei jyrätty, minun annettiin puhua ja minua kuunneltiin.

Kahdenlaista kohtelua päivittäin A1.3/2016

Kirjoittaja on ennen yllä olevaa sitaattia ollut luulossa, että romaneille ehdotetaan ammateiksi vain ”romaneille kuuluvia” ammatteja, hevoskauppaa tai ompelijan töitä (A1.3/2016). Kirjoittajan luuloa lieenee perusteltua kyseenalaistaa, sillä kyseiset alat eivät esiintyneet työvoimapulasta kärsivien alojen joukossa, ompelijoista on pikemminkin ylitarjontaa (Ammattibarometri 2018). Tällainen totuuspohjaa vailla oleva ennako-oletus ja sen kumoutuminen lähettää kuitenkin rohkaisevan viestin siitä, että romanin kannattaa rakentaa yksilöllisiä urahaaveita ja hyödyntää tarjolla olevia palveluita haaveiden toteuttamiseksi. Niin ikään lukuisissa työkokeiluissa suuntaansa etsinyt romani löytää kutsumusalan seurakuntaopistolta, jossa ”ihana” työntekijät tukevat opintoja lukivaikkeudesta huolimatta (A1.8/2016). Nämä tarinat syrjinnän voittamisesta päättyvät usein siihen, että koulutuksen ja työn haalineet romanit alkavat hyödyntää taitojaan romaniväestön hyväksi.

Romano Mission ja viranomaisten yhteinen tavoite romanien työllistymisasteen korottamiseksi ilmenee aineistossa rohkaisevan esimerkin tarjoavien osallistujanarratiivien muodossa. Osallistujanarratiivit tekevät toisaalta tiliä epäoikeudenmukaisena koetun syrjinnän kanssa, mutta ”vaikeuksista voittoon” -opetuksin ne samalla rohkaisevat romaneita Romano Mission suotuisana pitämään toimintaan. (Benford 2002, 54)

7. HAJAANNUKSEN TARINA

7.1 Uudet haasteet ja yhteiskunnan murros

Berlin on väitöskirjassaan todennut Suomen romanien jyrkän kahtiajaon hyväosaisten ja huono-osaisten romanien välillä. Huono-osaisuus ilmenee Berlinin mukaan pitkäaikaisena asunnottomuutena ja toistuvina vuokravelkoina, päihteiden väärinkäyttönä ja rikollisuutena. Berlin toteaa tekemiensä haastatteluiden perusteella esimerkiksi jälkikasvun huumeongelmista tulleen normi joillekin huono-osaisten romaniperheille. (Berlin 2015, 151)

Hyvinvointierojen kasvu ja nuorten romanien vaikeudet ovat keskeisessä osassa myös Romano Boodoksessa. Siinä missä edellä esitetty narratiivi antaa ymmärtää, että syrjintä väistyy sitkeydellä ja ahkeruudella, kahtiajakoa käsittelevä narratiivi tunnustaa, että pelkkä sitkeys ei takaa sosiaalista nousua tai tulevaisuuden hyvinvointia. Yhteiskuntakriittisyyden ohella tämä narratiivi tarkastelee kriittisesti myös romaniyhteisöä, joka on antanut kahtiajaon tapahtua. Romano Mission toimijat ovat romanikeskiluokkaan kuuluvia, mutta sosiaali- ja diakoniatyön kautta kosketuksissa oman vähemmistön kokemuksiin ja yhteen kietoutuneisiin sosiaalisiin haasteisiin. Näin järjestö positioi itsensä myös huono-osaisten romanien edustajaksi yhteiskunnassa.

Vaikka vuosikymmenien uurastus on saanut paljon myönteistä aikaiseksi, työtä riittää vieläkin. Nyt ongelmat ovat toisenlaiset. Aikaisemmin suuria ongelmia oli asunnottomuus, köyhyys ja syrjintä, nyt ongelmana on juurettomuus, syrjäytyminen ja perheiden hajoaminen.

Tsihko juulako tsoonesko diives tumenge! T4/2016

Uudet ongelmat eivät enää suoraan liity vähemmistöoikeuksien puutteeseen, vaan ovat monisyisiä ongelmavyöhytejä, joiden syitä ja seurauksia on vaikea erottaa toisistaan. Sosiaalialan tutkimuksissa tällaiset yhteen kietoutuneet ongelmat määritellään ilkeiksi ongelmiksi¹⁹.

¹⁹ Ilkeät ongelmat ovat usein ylisukupolvisia ongelmavyöhytejä, joissa on vaikea määritellä, mistä ongelmat alkoivat, ja mikä on ongelman syyn ja seurauksien välinen suhde. Ongelmaan ei selkeää ratkaisua, ja vaikea havainnoida, milloin se on ratkaistu. Socca 2017

Jo Romano Mission käynnissä olevat hankkeet, Eväitä arkeen -perhetyö ja Terne Apre! -etsivä nuorisotyö osoittavat, että erityisen suuri huoli kohdistuu nuoriin romaneihin, perheellisiin ja yksinäisiin. Syrjintä ja syrjäytyminen kietoutuvat romaniväestössä toisiinsa, kun etninen tausta, sukupuoli ja sosioekonominen asema vaikuttavat yhdessä ja erikseen yksilön elämänsäkuuluun. Romano Mission kolmas, romanierityistä naisvankityötä tehnyt Muutoksen vuoro²⁰ -hanke on esimerkki kaksin- tai kolmikertaisesta syrjinnästä kärsivälle ryhmälle kohdennetusta palvelusta. Berlin korostaa väitöskirjatutkimuksessaan, että yhteisön sisäinen syrjintä vaikeuttaa huono-osaisten romanien asumisolojen ja yleisen elämäntilanteen kohoamista. (Berlin 2015, 151) Näin ollen kolminkertainen syrjintä tapahtuu kahdella eri tasolla.

Hankkeiden esille tuomat huolenaiheet ilmenevät myös Romano Boodoksen sivuilla; nuorison päihteidenkäyttö, rikollisuus ja perheiden huonovointisuus (mm. A2.2/2016; T4/2016; T3/2017; T3/2018; A4.3/2016; A4.5/2016). Yhteen kietoutuneina nämä kaikki ylisukupolvisia tragedioita aiheuttavat ongelmat mahtuvat myös syrjäytymisen kattotermin alle (Ala-kauhahuoma & Notkari 2013, 55-56).

Edellä mainituista ongelmista kirjoittamalla Romano Missio tuo esille romaninäkökulmaa sosiaalsiin ongelmiin, mutta myös legitimoii omaa toimintaansa kolmannen sektorin palvelun tarjoajana niin romaneille kuin muillekin suomalaisille. Seuraavaksi käydään lyhyesti läpi, minkälaisia taustoja ja syy-seuraussuhteita aineistossa on tarjolla syrjäytymiselle ja sen osatekijöille. On tärkeää huomioda, että syrjäytyminen ja sen ilmenemismuodot koskettavat koko väestöä. Kuitenkin jo edellisessä luvussa käsitelty etnisyyteen perustuva syrjintä vahvistaa syrjäytymisuhan alla elävien romanien ahdinkoa.

Ongelmien juurisyyksi aineisto rakentaa narratiivia yhteiskunnallisesta murroksesta, joka on saanut aikaan muutoksia myös romaniyhteisössä.

Yhteiskuntamme elää murroskauttaan. Elämme tällä hetkellä todella vaikeassa tilanteessa. On ”me” ja ”ne”, eikä tällaisesta ajattelumallista ole seurannut mitään hyvää. – Romanikansa elää henkisen murroksen aikaa ja heidän kohtaamansa haasteet tarvitsevat aivan uudenlaisia toimenpiteitä.

²⁰ Hanke muuttui pysyvän rahoituksen turvin Naisten kulma -nimellä kulkeväksi toiminnaksi vuonna 2018.

Voiko romani olla poliitikko ja yhteiskunnallinen vaikuttaja? A2.3/2017

Jakautuminen ”meihin ja ”heihin” esitetään niin romaneita kuin koko yhteiskuntaa sisältä syövinä uhkina. Eroja korostavassa asenneilmapiirissä osa romaninuorista on jäänyt vaille suvun ja perinteiden suojaa. Samaan aikaan perheyhteisöt ovat rapautumassa ja perinteiset arvot hapertumassa niin romaniväestöön kuin koko väestön keskuudessa. Nuoria aikuisia elää hukassa ja yhteisöstä irrallaan. (A1.4/2017, P1/2017, T1/2017, A2.3/2017.) Vallitsevan tilanteen asettaminen osaksi historiallista murrosta korostaa tilanteen vakavuutta ja vaadittavan muutoksen väistämättömyyttä. Liike ja järjestö kuvaa muutosta usein luonnonvoiman kaltaisesti etenevänä. Luonnonvoimaisen muutoksen todenmukaisuutta tai monimutkaisuutta ei voi kyseenalaistaa, joten ainoana keinona näyttäytyy muutokseen reagoiminen toivotulla tavalla. (Davis 2002, 22.) Vaatimus reagoida muutokseen korostuu nykytilanteen akuuttiutta korostavissa huomioissa:

Mielestäni, meillä romaneilla on viimeiset hetket käsillä, jos haluamme itse vaikuttaa omaan tulevaisuuteemme. Meidän jokaisen tulee omalla kohdalla miettiä, minkälaisen tulevaisuuden haluamme omille lapsillemme ja yhteisöllemme haluamme.

Meidän tulevaisuutemme P2/2017

Edellä mainitun kaltainen ongelman akuuttiutta korostava motivaatiosanasto on retorinen keino. Se on kuitenkin myös osa vastanarratiivia, joka kyseenalaistaa niin romanien suomalaisuuden kuin romanien sisäisen yhtenäisyyden. Kriittisestä viestistään huolimatta tällainen vastanarratiivi myös vahvistaa kuvaa ”meistä” korostamalla, että ongelmista ja hajaannuksesta huolimatta eheämpi ”me” on saavutettavissa (Polletta 2002, 34.)

Lainsäädännöllisesti romanien asema on saatu kuntoon, mutta hajaannusnarratiivin mukaan tällä on myös kääntöpuolensa. Uusien oikeuksien ja vapauksien myötä osa romaneista on kadottanut juurensa ja sitä kautta identiteettinsä.

Nykyisin on jo romaninuoria, jotka etenevät yhteiskunnassa kouluttautumalla, mutta on myös niitä, jotka eivät saa otetta elämästään -- Nuorille on opetettava juuret, jotka menevät syvälle maahan ja saavat sieltä voimansa

Väinö Lindbergia kunnioitettiin juhlaseminaarilla Säätytalossa A2.4/2018

Edellä mainittu sitaatti on osa liikenarratiivia, joka peilaa yhteisön sisäistä tilannetta yhteiskunnallisessa murroksessa ja romaniyhteisön sisäisessä uudelleenmuotoutumisessa.

Koska ympäristö korostaa jokaisen vapautta tehdä mitä haluaa, myös romanivanhemmat haluavat lastensa olevan kuin muut, eivätkä välttämättä opeta lapsilleen romanikulttuuria, mikä johtaa Romano Boodoksen kirjoituksissa juurettomuuteen. Vaikka romanit ovat päässeet omaan kotiin, aineisto antaa ymmärtää, että henkinen koti on monelta hukassa. Narratiivissa nuoret jäävät lopulta niin romaniyhteisön kuin yhteiskunnan ulkopuolelle. Vastuu on vanhemmilla, joiden tulisi opettaa nuorille romanikulttuuria, tukea koulutukseen ja työelämään hakeutumisessa ja ylipäänsä luoda turvallinen kasvuympäristö.

Mitä uhatummaksi ihminen itsensä tuntee, sitä lujemmin pidetään kiinni omista haitallisista selviytymismalleista ja kulttuurin negatiivisia ominaisuuksista.

Mahdollisuus muutoksen A4.3/2016

Kulttuurin negatiivisista ominaisuuksista tai kulttuuriin vain näennäisesti kuuluvista, valheellisista ominaisuuksista puhutaan aineistossa paljon päihteidenkäytön yhteydessä, mutta nämä ominaisuudet eivät tule suoraan nimetyiksi. Oletettavaa on, että lehden romanitaustaiset lukijat tietävät ilman erillistä mainintaa, mistä on kyse. Kuitenkin tällaiseen vastakkainasetteluun sisältyy ajatusta siitä, että on olemassa oikea ja ihanteellinen romani-identiteetti, ja toisaalta valheellinen ja haitallinen romani-identiteetti. Jälkimmäisen omaksuneita ei syyllistetä, vaan he ovat pikemminkin tilanteeseensa ajautuneita uhreja, joiden oikeus omaan etniseen identiteettiin on sivuutettu vanhempien ja suvun toimesta.

Vaikka huoli romaninuorten marginalisoitumisesta onkin suuri, Romano Boodoksen laskusuuntaisetkaan tarinat eivät hyväksy Vermeeschin (2006, 15) ja muiden tutkijoiden käsitystä marginaalisuudesta romaniutta määrittävänä tekijänä siinä mielessä, että elämää yhteiskunnan ulkopuolella ihailtaisiin. Päinvastoin yhteiskunnan marginaaliin ajautuminen esitetään koko romaniyhteisöä uhkaavana tekijänä. Toimimalla syrjäytymistä vastaan Romano Missio esittää siten olevansa koko romaniyhteisön asialla.

Huomio kiinnittyy romaninuorten lisäksi romanivanhempiin, joiden tulee tarjota lapsilleen kasvatus kaksoisidentiteettiin, jossa osallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa ja romaniyhteisössä ovat rinnakkaisia ja toisiaan rikastuttavia asioita. Lehti kirjoittaa

enemmän romaninuorten etääntymisestä romanikulttuurista, mutta muutama artikkeli mainitsee ongelmaksi myös sen, ettei romanikulttuuri anna romanilapselle valmiuksia pärjätä koulumaailmassa pääväestön lasten tavoin. Artikkelin ”Romanilapset ja -nuoret tarvitsevat kannustusta” kirjoittaja kertoo kasvukivuistaan ja omakohtaisista sopeutumisvaikeuksistaan suomalaiseen luokkaympäristöön ja toivoo, että jokainen romanilapsi saisi pääväestöön kuuluvan mentorin itselleen:

Romaniperheissä vallitsee kunnioittamisen kulttuuri. Esimerkiksi häpeällisistä asioista ei keskustella samalla tavalla kuin valtaväestön perheissä. Yhtä lailla romaninuoria kuitenkin askarruttavat terveysasiat ja koulutukseen hakeminen. Tämän vuoksi romaninuoret tarvitsivat jonkun luotettavan aikuisen valtaväestöstä, jolle puhua ja joka osaisi tukea ja kannustaa elämässä eteenpäin.

A4.2/2018

Kirjoittaja tuo esille romanikulttuuriin kuuluvia, lasten kasvun ja kehityksen kannalta haitallisia piirteitä. Artikkelissa ei esitetä muutosvaatimuksia romanikulttuuriin, vaan toivotaan, että pääväestön edustajat ottaisivat kasvatusvastuun sellaisissa asioissa, joista romaniperheessä ei ole soveliaista puhua. Kunnian ja häpeän tematiikka näyttäytyy lainauksessa kulttuurin pysyvänä osana. Lainausta vahvistaa ajatusta siitä, että romaniyhteisö ei voi tarjota jäsenelleen kaikkea, vaan erityisesti kasvavan nuoren hyvinvoinnille on tärkeää vuorovaikutuksessa myös valtaväestön kanssa. Johtamalla ajatusta eteenpäin muotoutuu käsitys siitä, että hyvinvoiva romani voi toteutua tai jatkua homogeenisessä romaniympäristössä. Vähemmistöasema ja omien käytäntöjen haitallisuuden tunnustaminen kuuluu romaniuteen.

Vanhemmuus johtaa analyysin seuraavan huolenaiheen lähteille, perheiden pahoinvointiin. Romano Boodos on huolissaan myös romanivanhempien tilanteesta, joiden aikuisuuden ja vanhemmuuden haasteet vaikeuttavat omien lasten kasvattamista hyvinvoiviksi nuoriksi. Järjestöaktiivit antavat aikalaistodistuksia siitä, miten he ovat seuranneet romaniperheiden ja -nuorten kasvavaa ahdinkoa. Perheiden ja nuorten arkea varjostavat päihteet, mielenterveysongelmat ja hukassa oleva vanhemmuus. Romaniperheiden ja -nuorten kohdalla ongelmia syventävät sosiaalipalveluiden saavuttamattomuus ja ylipäättään hankaluudet viranomaisasioinnissa. Sosiaalipalveluiden työntekijät eivät ymmärrä romanikulttuurin erityispiirteitä, ja ylipäättään

sosiaalityöntekijöitä ja näiden kielenkäyttöä on hankala ymmärtää. Syrjä & Valtakarin (2008) ja Vähemmistövaltuutetun (2014, 84) mukaan romaniväestön luottamus viranomaisiin on heikkoa. Epäluottamusta vahvistanee osaltaan asiakkaiden ja tarjolla olevien palveluiden kohtaamattomuus, jota myös seuraavassa sitaatissa harmitellaan:

Tutkimukseni perusteella kävi ilmi, että romanivanhemmille tarjottu tuki sosiaalisektorin puolelta ei kohdannut heitä. Tuki oli joko riittämätöntä tai kohtaamatonta.

Romaniperheet tarvitsevat kulttuurisensitiivistä tukea P3/2017

Ymmärtämättömyys romanikulttuurista johtaa aineiston tarinoissa siihen, että romaniperhe saa kaipaamansa tukea vasta lasten huostaanoton jälkeen. Huostaanotto ja sijoitus ovat aina lapselle ja vanhemmille syviä jälkiä jättäviä kokemuksia. Huostaanotto on kallis ja viimesijainen lastensuojelun toimenpide, jolle on tiukat lastensuojelulaissa (LSL) säädetyt ehdot. Huostaanottoon ryhdytään, jos kasvuolosuhteet tai lapsen oma toiminta vaarantavat lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen. Ennen huostaanottoa on kuitenkin todettava avohuollon vapaaehtoiset palvelut, esimerkiksi perhetyö, kotipalvelu tai perhekuntoutus, riittämättömiksi. Kiireellinen sijoitus voidaan tehdä 30 päiväksi vain, mikäli kasvuolosuhteet tai lapsen toiminta asettavat lapsen ”välittömään vaaraan”. (LSL 2007/417 38§, 40§.). Romanien tapauksessa huostaanottoon liittyy etnokulttuurisen jatkuvuuden aspekti, romanikulttuuri opitaan ja omaksutaan arjessa vanhempien sukulaisten toimia seuraamalla (Markkanen 2003, 63, 105). Tämän vuoksi koko lapsuutensa lastenkodissa varttuneet eivät välttämättä ole romaneja ainakin tapakulttuurin kautta arvioituna. (Kopsa-Schön 1996, Roman 2012, 46.) Myös aineistossa korostuu, että huostaanotto on erityisen haasteellinen toimenpide romaniperheiden kohdalla, koska sijoituspaikassa ei välttämättä huomioida lasten etnistä taustaa. Aineistossa huostaanotettujen romanilasten romaniutta ei kuitenkaan kyseenalaisteta tapakulttuuriin oppimattomuuden vuoksi. Aineisto sen sijaan korostaa jokaisen romanilapsen oikeutta omaan kulttuuriin. (T2/2017, T3/2018.) Romano Boodoksen numerot esittelevät Romano Mission ylläpitämän Päiväkummun lastenkotitoimintaa ja romanitukiperhetoimintaa keinoina opettaa perheen ulkopuolelle sijoitetuille lapsille romanikulttuuria.

Kulttuurisensitiivisten palveluiden vaateen äärellä lukijan on hyvä muistaa lehteä toimittavan Romano Mission luonne ja toiminnan edellytykset. Järjestö toimii paitsi

romaniväestön etujen valvojana, julkista palvelua vapaaehtois- ja ostopalveluin täydentävänä kolmannen sektorin toimijana. Oman toiminnan hyödyllisyyttä täytyy tällöin perustella niin omalle ryhmälle kuin Sosiaali- ja terveysalan avustuskeskukselle (STEA) ja palveluja järjestäville kunnille. STEA ja kuntien rahoitus määräytyy lehteä monimutkaisempien lomakkeiden kautta, mutta taustalla on oltava johdonmukainen tarina siitä, kuka palveluja tarvitsee ja miten juuri kyseisen järjestön palvelut ratkaisevat ongelman parhaiten.

Seuraavissa alaluvuissa käydään läpi, miten Romano Boodoksessa reagoidaan romaniyhteisön sisäisiin haasteisiin, joita yhteiskunnan eriarvoistumiskehitys on lehden mukaan voimistanut.

7.2 Rakenteelliset ongelmat ja individualismi

Romanien pitäisi avata silmät ja nähdä jo pelkästään oman heimonsa sisäinen tilanne. Tän kokosessa väestössä pitäis jo alkujaan lopettaa raja-aitojen rakentaminen, koska se heikentää meitä yhteisönä äärettömän paljon. – Meidän pitäis miettiä, miten me itse halutaan suomalaisen yhteiskunnan näkevän meidät.

Puoliksi romani, KOKONAAN romani A2.1/2018

Aineistossa eritoten nuoret kirjoittajat esittävät romanisuvut romaniväestöä eriarvoistavina ja raja-aitoja rakentavina toimijoina. Tulkinta on osin ristiriitainen edellisessä suvussa esitetyn yhteiskunnallisen muutoksen narratiivin kanssa, jossa ongelmat johtuvat juurettomuudesta. Juuri juurettomuuden voisi yhdistää perheiden hajoamiseen ja yhteisöjen hapertumiseen. Narratiivisen tutkimuksen näkökulmasta tällainen ei kuitenkaan ole tavatonta. Sosiaalisen liikkeen sisälläkin muotoutuu erilaisille kuvitelluille yleisöille suunnattuja narratiiveja, jotka voivat olla keskenään ristiriitaisiakin (Davis 2002, 28). Suvun merkitystä hyvinvoinnin tuottajana ei kyseenalaisteta nuorten romanien puheenvuoroissa, kyseenalaistetuksi tulee kuitenkin sukuyhteisöjen valta määrittää romaniyhteisöön kuulumisen rajat.

Romanikulttuurin epäkohtia on helppo luetella.– Kuinka puuttua niihin rakenteellisiin ongelmiin, jotka ovat romanikansan ja etenkin romanikulttuurin sisällä? Romaninuoret ovat suuremmassa vaarassa kuin koskaan syrjäytyä yhteiskunnan ja romaniyhteisön ulkopuolelle.

Voiko romani olla poliitikko tai yhteiskunnallinen vaikuttaja? A2.3/2017

Edellä oleva sitaatti ei kerro, mitä ovat romanikulttuurin sisäiset rakenteelliset ongelmat. Kuitenkin tutkimuskirjallisuuden valossa kollektiivinen kunniakulttuuri, jossa yksilö edustaa koko sukua, on nimetty yhdeksi keskeisimmistä romanikulttuurin sisäisistä syrjäytymistekijöistä. Voisikin siis olettaa, että suvusta ja kunniaa puhutaan aineistossa yleisellä tasolla viittaamalla ”rakenteellisiin ongelmiin” ja ”raja-aitoihin”.

Berlinin mukaan jakautuminen hyvä- ja huono-osaisiin romanisukuihin ilmenee kahdenlaisena suhtautumisena sukuyhteisöön. Sukukeskeisessä romanikulttuurissa ydinperheen sijaan lähiyhteisöön kuuluu koko suku isovanhempineen ja serkkuineen. Berlinin mukaan ”hyväosaiset” ovat usein yhteiskuntaan integroituneita, jolloin tulot ja asuminen ovat vakiintuneet. Tällaisessa tilanteessa yksilö ei tarvitse perheen ja suvun materiaalista apua, eikä suku määritä yksilön toiminnan rajoja. Sen sijaan asumisongelmien ja talousvaikeuksien kanssa elävät romanit joutuvat turvautumaan suvun tukeen ja suku määrittää vahvemmin yksilön minuutta ja identiteettiä. Suvun keskinäinen yhteys vahvistaa kollektiivista kunniakulttuuria, jossa romanisukujen keskinäiset riidat korostuvat, ja yksilö sisäistää riitaisan ja ulkopuolisen identiteetin. Hyväosaiset romanit pitävät perhe- ja sukukeskeisyyttä koko yhteisön vahvuutena osin siksi, että heille sukuriidat ja sen aiheuttamat haasteet eivät aiheuta pulmia. (Berlin 2015, 151.)

Myös Romano Boodoksen narratiivit tuottavat sukuyhteisölle erilaisia merkityksiä. Toisaalta suku on romaniyhteisön keskeisimpiä voimavaroja ja vahvuuksia muuttumassa maailmassa, toisaalta sukuyhteisöihin kiinnittyminen ylläpitää kunniakulttuuria, ja syrjäyttää osan romaneista pois yhteisöstä. Nämä kaksi sukuyhteisölle annettua narratiivia eivät välttämättä ole suunnattu eri romaniyleisöille, kuten Davis (2002, 28) esittää, vaan perhenarratiivit voivat puhutella ristiriitaisten sukumerkitysten kanssa painiskelevaa yksilöä.

Huomionarvoista on, että aineistossa ei ainakaan suoraan oteta kantaa väistämismorallisuuden ja muuttoluvan kaltaisiin käytäntöihin, jotka vaikeuttavat merkittävästi juuri romaninuorten ja -perheiden asunnonsaantia. Vähemmistövaltuutetun selvityksessä 28 % vastaajista liittyy romanikulttuurin haitalliset tavat väistämiseen ja muuttolupaan. Väistämiskäytäntö saattaa väkivaltatilanteissa aiheuttaa hyvinkin kiireellisiä muuttoja ja lapsiperheasunnottomuutta, kun toisen romanisuvun jäsentä loukanneen romanin sukulaiset joutuvat kunnioituksesta väistämään loukatun romanisuvun jäseniä. Tämä luonnollisesti omalta osaltaan vaikuttaa niin lapsien kuin vanhempien hyvinvointiin. Vähemmistövaltuutettu tuo esille, että viranomaisessa tai asuntotoimistossa asioitaessa tällainen asunnottomuus saattaa vaikuttaa perusteettomalta, asunto on irtisanottu omasta aloitteesta. Muutto on kuitenkin romaniperheen näkökulmasta ollut välttämätön. Asuntotoimistot ja sosiaalitoimi harvoin pystyvät kiireellisesti järjestämään uutta sopivaa asuntoa, joka täyttäisi myös romanikulttuurin puhtaussäännöt, eikä olisi väistämismorallisuuden näkökulmasta sopimattomalla alueella. Tämä johtaa kodittomuuteen erityisesti sellaisilla alueilla, jossa kohtuuhintaisista vuokra-asunnoista on pulaa, tai kohtuuhintaiset asunnot keskittyvät tiettyihin kaupunginosiin. Vaikka väistämismorallisuutta ei olisi, uudelle alueelle muuttava romani kysyy hyvän tavan mukaisesti lupaa muuttoon alueella jo asuvilta romaneilta, jotka arvioivat uuden asukkaan muodostaman riskin ennen kuin myöntävät lupaa. Luonnollisesti esimerkiksi aiempi rikostausta, maine entisenä päihteidenkäyttäjänä tai kuuluminen rikostaustasta tunnettuun sukuun usein estävät muuttoluvan saannin. (Vähemmistövaltuutettu 2014, 68-69.) Vaikkei aineisto mainitse edellä mainittuja tapoja suoraan, Romano Boodoksen narratiivit ohjaavat romaneja toimimaan yhdessä ”rakenteellisia epäkohtia vastaan. Tämä lienee merkki identiteetin kääntämisestä joistakin kunniaan keskittyvistä tapakulttuurin ilmiöistä toisaalle. Yhteisö ei saisi enää syrjiä ja syrjäyttää omia jäseniään:

Viedään eteenpäin myös syrjimättömyyden teema, koska kyllä mekin romaneina osaamme syrjiä. Kohdataan toinen toisemme avoimin mielin, niin romaneina kuin pääväestönä.

Viljellään syrjimättömyyttä! P4/2018

Aineistossa ilmenee kriittisiä huomioita romaniyhteisön syrjäyttävistä mekanismeista, erityisesti kahden kulttuurin välissä elävät romaninuoret kannustavat laventamaan

käsitystä siitä, kuka saa olla romani ja kuka ei. Nuoret ovat jääneet kahden kulttuurin väliin esimerkiksi siksi, että vain toinen vanhemmista on romani tai siksi, että eivät ole alkaneet käyttää romanivaatetusta. Aineistossa puheenvuorojaan käyttävät nuoret ovat kyllä löytäneet paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa, mutta kokemustensa kautta tietävät, miltä romaniyhteisön ulkopuolelle jääminen ja siitä syntyvä identiteettikriisi tuntuu:

Jokaisella meistä on väheksytyksi tulemisen kokemusta molempien kulttuurien puolelta: Ei ihan kaaleita, ei ihan kaajeita.

Taiteilua kahden kulttuurin välissä A1.2/2017

Näiden nuorten kohtaloissa pääsevät esille yhteisön sisäiset haasteet; kuka lopulta saa olla romani?

Romanius on minussa kääntynyt puolustustilaan, se on minussa oleva osa, jota minun täytyy puolustaa joka suuntaan -romaneille ja valtaväestölle.

Puoliksi romani, KOKONAAN romani, A2.1/2018

Näille nuorille romani-identiteetti ei merkitse pukeutumista tai muuta ulkoisesti havaittavaa. He kokevat ulkoisten seikkojen korostamisen painostavana, romanikulttuurissa edelleen vallitsevana tapana:

Tuntuu, että kulttuuri on rakentunut pelkästään ulkoisten asioiden varaan. Sisäinen maailma unohdetaan ja arvoa annetaan vain sille, kuinka sääntöjä ja pukeutumista noudatetaan.

Rokkaava nuoriso-ohjaaja A4.1/2018

Sisäisen maailman korostaminen on saman aikaisesti yksilön korostamista, identiteettiristiriitojen kanssa painiskelevat nuoret haluavat itse päättää, mitä romanius heille merkitsee ja osaltaan hylätä haitallisina pitämänsä tavat. Myös Roman korostaa, että yhtenäistä identiteettiä ylläpitävien pukeutumisen ja puhtaussääntöjen sijaan yksilön oma tunne yhteisöön kuulumisesta (*belonging*) on erityisesti nuorille romaneille yhä merkittävämpi. (Roman 2018, 241) Romano Boodoksen sivuilla erityisesti nuoret näyttäisivätkin käyvän identiteettineuvotteluja, joissa osa korostaa juuri sisäistä tunnetta

ja osallisuutta, osa traditionaalisempaa romaniutta, johon kuuluu tapakulttuuri ja pukeutuminen.

Riippumatta siitä, haetaanko ratkaisua autenttisen ja alkuperäisen romaniuden konstruktiosta vai yhteisön aktiivisesta muuttamisesta suvaitsevaisemmaksi, lopullinen päämäärä on yhteneväinen. Tulevaisuuden romaniyhteisön halutaan olevan aidosti yhteisöllinen yhteisö, jossa sukuriidat tai erilaiset käsitykset tapakulttuurin harjoittamisesta eivät ole esteenä romaniyhteisöön kuulumiselle. Hajaannuksen narratiivin moraalisenä opetuksena on, että päihteiden, rikollisuuden ja syrjäytymisen aiheuttamat yksilölliset ja sosiaaliset tragediat romaniyhteisössä helpottuvat romanien keskinäisellä huolenpidolla ja solidaarisuudella.

7.3 Paluu aitoon etnisyyteen

Jotkin vanhemmat ovat halunneet suvaitsevaisia, ja antaneet lasten olla kuin pääväestön lapset, opettamatta heille romanikulttuurista ja identiteetistään. Nämä myöhään identiteettiään hakevat nuoret valitettavasti löytävät romani-identiteettinsä syrjäytyneiden romaninuorten joukosta. Kun nämä identiteetistään epävarmat nuoret näkevät näiden syrjäytyneiden parissa muun muassa päihteet ja huonon käytöksen, olettavat he, että se on osa romanikulttuuria, vaikka se ei missään nimessä ole.

Tulevaisuudessakin hyödytään perinteistä A1.2/2016

Traditionaalisesta, romaniperinteitä korostavasta näkökulmasta syrjäytyminen johtuu siitä pohjimmiltaan siitä, että osa romaneista on sisäistänyt vääränlaisen, päihteisiin ja huonoon elämään johtavan etnisen identiteetin, tai on kieltänyt romani-identiteetin olemassaolon. (A1.2/2016) Romano Mission osoittamien, sosiaalisten ongelmien, hajaannuksen ja siihen liittyvien päihteidenkäytön ja rikollisuuden ratkaisu on aineistossa koko romaniyhteisön yhteinen asia. Narratiivi korostaa, että romaniväestön tulevaisuus riippuu siitä, miten romanit tarttuvat Romani Mission osoittamiin huolenaiheisiin ja toiminnan vaatimukseen.

Joskus vanhempien hyväntahtoisuus ja suvaitsevainen pyrkimys antaa lapsen itse päättää, omaksuako romani-identiteetti vai ei, johtaa katastrofaalisiin seurauksiin, kun nuori

menettää romanikulttuurin tarjoaman vahvan identiteetin, käsityksen omasta paikasta ja hyvästä elämästä. Narratiivin mukaan irrallisuudesta johtuvan identiteetikriisin lääkitsemiseksi aloitetaan päihteidenkäyttö ja rikollinen elämä, mikä on omiaan vahvistamaan syrjäytymiskierrettä. Pahimmassa tapauksessa päihdepiireihin siirtyminen johtaa ”vääränlaisen” romanikulttuurin tai ainoastaan kulttuurin negatiivisten piirteiden omaksumiseen.

Syrjäytyminen lukuisine osailmiöineen ratkeaa ”alkuperäiseen etnisyyteen palaamalla”, tällainen narratiivi opettaa, että etnistä taustaa ei saa häivytettyä pois. Luvussa 5.1 esiteltiin, minkälaisena Romano Missio näkee romanien *ajallisen* menneisyyden. Ajallista mennyttä vieläkin myyttisempi alkuperän narratiivi on palata oman etnisyyden alkutilaan, johon tiivistyy liikkeen tai etnisen ryhmän olemassaolon merkitys ja keskeiset arvot (Benford 2002, 57). Romano Boodoksessa suhde etnisyyteen on ehdoton, liikenarratiivit korostavat, että etnisyyden peittelyllä tai sen huomiotta jättämisellä on huonot seuraukset. Omaan kulttuuriin ja taustaan tutustumalla jokaisella, niin vankilasta vapautuvalla perheenäidillä kuin päihteitä käyttävällä katunuorella on mahdollisuus eheytyä ja päästä takaisin osaksi yhteisöä. (A1.2/2016; A4.3/2016)

Nykyhetkessä ja epävarmassa yhteiskunnassa oman etnisen taustan tunteminen näyttäytyy yhteiskunnassa pärjäämisen resurssina. Romano Boodoksen artikkeleissa romanius määritty perinteisten arvojen kautta.

Ne vanhat perusarvot, mitä iäkkäämmät romanit omaavat ja ovat pyrkineet meille siirtämään, ovat hyviä edelleenkin, vanhempia ihmisiä pitää kunnioittaa, olla ylpeä mustalaisuudesta, auttaa aina heikompaa ja kaikkien kanssa pitää koittaa tulla toimeen.

Tulevaisuudessakin hyödytään perinteistä A1.2/2016

Alkuperäinen romanius tarkoittaa yleismaailmallisia arjen asioita kuin perhesuhteiden ylläpitäminen, perinteiset sukupuoliroolit ja romaniyhteisön omat aktiviteetit, kuten musisointi. Kulttuurin vahvuuksiksi nimetään kauniit tavat, vanhempien kunnioittaminen, sekä lapsesta saakka omaksuttavat vahvat sosiaaliset taidot: kaikkien kanssa tullaan toimeen.

Lasten Vielä Aurinko nousee - jatkokertomuksissa vanhemmat ohjeistavat lapsia, asettavat rajoja ja neuvovat kotitöissä. Osan kotitöistä lapset ovat jo sisäistäneet, Tino huolehtii haloista ja hevosista, Tanja vastaa kodin siisteydestä kuin luonnostaan. Elämä on harmonista ja kiitollisuuden aiheita riittää, kipeisiin identiteettineuvotteluihin siitä, kannattaako edes olla romani, ei ole syytä. (S4-5/2017.)

Perheiden hajoamisen ja vanhemmuuden ongelmien ehkäisemisessä korostetaan äitien merkitystä lasten ensisijaisina kasvattajina.

Tukemalla äitiä tuemme samalla perhettä kokonaisvaltaisesti. — Menneisyyttään ei voi muuttaa, mutta synkintäkin käsikirjoitusta voi muuttaa, jos ihminen on valmis tekemään töitä itsensä kanssa.

Toivon siemeniä tarvitaan! T2/2018

Romaninaisten hyvinvointi esitetään koko perhettä kannattelevana voimavarana. Äitiys pyyteettömänä arjen sankaruutena on ihanne, jonka kautta yksilön ja yhteisön pahoinvointi on suitsittavissa (A2.2/2017).

Hän (Helli) on kasvattanut lapsensa ja lapsenlapsistaan kahdeksan. Helli on ollut hyvä esimerkki monille sukunsa naisille sekä romaniyhteisön perheille. – Hellin puoliso antoi kunniamaininnan puolisolleen siitä, että monina vaikeina aikoina Helli jaksoi ja jaksoi ja piti perheen koossa.

Helli Rhuut sai kiitoksen työstään äitinä A2.2/2017

Perheen ja lähiyhteisön korostaminen hyvinvoinnin ensisijaisina lähteinä liitetään kommunitaristiseen yhteiskuntaideologiaan. (Juhila 2008, 48) Kommunitaristisissa käsityksissä vastuu sosiaalisen turvan tuottamisesta kuuluu yksityisille, luonnollisina pidetyille yhteisöille. Juhilan mukaan tällainen uusliberaalia maailmankuvaa tuottava yksityisen vastuun diskurssi on levinnyt niin julkisiin sosiaalipalveluihin kuin sosiaalipalveluita tarjoaville järjestötoimijoille. Kommunitaristisissa tulkinnoissa yksinäisyys on keskeisimpiä huonovointisuutta lisääviä tekijöitä, mihin vain perhe- ja sukuyhteisö kykenevät vastaamaan. (Juhila 2008, 49-51.) Kommunitaristiset ajatukset toimivat perusteluina vapaaehtoistoimintaa organisoivan järjestön toiminnalle. Tämän lisäksi perinteisestikin perheeseen ja sukuun nojanneissa romaniyhteisöissä lienee kommunitaristisille yhteiskuntaideologioille vastaanottavainen perusta.

Sukupuoliroolit ilmenevät selkeänä jakona miesten ja naisten töihin, sekä ajatuksena miehestä perheen päänä ja naisesta perheen sydämenä (mm. T4/2016).

Olin mukana järjestämässä Tosimies -leirejä, joilla teemana oli esimerkiksi se, miten kannamme vastuuta miehenä ja perheenpäänä niin hengellisessä kuin maallisessa mielessä.

EVÄITÄ ARKEEN -perhetyötä romaneille A3.1/2016

Edellä olevassa sitaatissa sukupuoliroolit liitetään paitsi romaniuteen, myös kristillisyyteen. Tämän perusteella voisi tulkita, että kristillisyyden ja romanin ovat Romano Mission konstruoimassa romani-identiteetissä erottamattomat.

Aineisto kannustaa romaneja ryhtymään romanitaustaisen naisvangin tukihenkilöksi, sillä erityisesti naisvankien auttaminen ja muutokseen tukeminen on romanilasten auttamista ja äitiyden vahvistamista. Samalla tukihenkilönä toimiminen on yksittäisen romanin mahdollisuus osoittaa armollisuutta. Maallinen suvaitsevaisuuden arvo vahvistuu ja saa lisätarkoituksenmukaisuutta kristillisestä armon hyveestä. Yhteisön muutos suvaitsevaisemmaksi ja armollisemmaksi toteutuu sitouttamalla lukija äitiyden ja perheiden tukemiseen. Benford ja Davis kirjoittavat moraalisisista sitoumuksista, jotka ylläpitävät sosiaalisen liikkeen yhtenäisyyttä ja ohjaavat sen jäsenten toimintaan (Benford 2002, 65; Davis 2002, 24). Romano Boodoksessa riitaisten sukujen ja hapertuneiden perhesiteiden vaivaamaa yhteisöä pyritään yhtenäistämään sitouttamalla romanit ensisijaisesti perhearvojen taakse. Erityisen selvästi moraaliset sitoumukset, sekä aiemmissa analyysiluvuissa esitelty historialliset velvoitteet ja jumalallinen tarkoituksenmukaisuus tulevat esille seuraavassa sitaatissa:

Kiitos Taivaan isän siitä, että Suomi on itsenäinen maa ja meillä romaneilla on nyt lämpöiset, kauniit kodit ja lapsemme saavat käydä koulua ja opiskella. Vanhempien tulee kantaa vastuu lapsistaan ja meidän romaniyhteisönä tukea niitä perheitä, joilla arki ei suju.

Suomi 100 ja romanit 500 vuotta Suomessa, P4/2017

Juurille palaamista edustavat myös kehotukset opiskella romanikieltä, joka aiempina vuosikymmeninä on ollut vaarassa kadota ainakin kirjoitettuna kielenä. (A1.6/2017; A2.4/2017) Suomen romanit puhuvat äidinkielenään pääsääntöisesti suomea, mutta

aineistossa kielestä pyritään tekemään yksittäisiä tapoja tai biologista polveutumista vahvempi yhteisen identiteetin määrittäjä:

Kansa ei ole kansa, jos sillä ei ole omaa kieltä – Ei mietitä sitä, kuka saa puhua ja kuka ei, kunhan puhumme

Se on sitten kesä! P 2/2018

Edellä olevassa sitaatissa yhteinen kieli mahdollistaa yhtenäisen romanikansan kehittymisen. Samalla sitaatti antaa ymmärtää, että oikeus romanikielen käyttämiseen syntyy omasta kyvystä ja kiinnostuksesta puhua romanikieltä, mihin ei tarvitse saada lupaa muilta romaneilta. Tämä toimii vertauskuvana myös romani-identiteetin omaksumiseen, jossa jokaisen romanin tulisi kohdata eri tavoin ajatteleva romani avoimin mielin.

Joskus 1970-luvun alussa joku käski kysyä, kumpi on tärkeämpää: asunto vai kieli. Todella vaikea kysymys, kun asunnottomuus oli yleistä. Mutta Viljo piti päänsä ja sanoi, että kumpaakin tarvitaan, mutta ilman kieltä ei ole mustalaisuutta.

Onko romanikieli tärkeämpi kuin asunto?

A1.3/2018

Yhteinen kansalliskielen vahvistaminen on perinteisesti ollut osa nationalistisen identiteetin rakentamista. Myös aineistossa useaan otteeseen mainittu ”Israelin kansa” (juutalaiset) olivat menettää yhteisen kielen heprean²¹, mutta virinnyt sionismi ja ajatus juutalaisvaltion perustamisesta mahdollistivat uudella tavalla myös kielellisen heräämisen, heprea luotiin uudestaan ja muutettiin Raamatun muinaisesta kielestä modernia kansallisvaltiota edustavaksi kieleksi. (Juusola 2005, 25-31; Thurfjell, 2013, 163.) Myös Romano Boodoksessa yhteisen kielen vahvistaminen nähdään mahdollisuutena rakentaa solidaarisuuden siltoja romanien välillä.

Otsikon mukainen ”paluu” ei merkitse vain paluuta aitoon romanikulttuuriin, vaan paluu romaniyhteisön jäseneksi on usein rinnakkainen uskonnollisen heräämisen kanssa. Jumala

²¹ Barany korostaa, että etnisen ryhmän kielen häviäminen ei ole väistämätön prosessi. Israelin 1. pääministeri David Ben Gurion: ”Only a hundred years ago there was not a single Jew in the world whose mother tongue was Hebrew; today it is spoken language of hundreds of thousands.”(ref. Barany 2002, 77)

löytää laumastaan karanneen, joka tässä tapauksessa palaa paitsi kristilliseen yhteyteen, myös omaan etniseen yhteisöönsä. Romano Boodos esittelee useampia tarinoita ”maailman teiltä” pelastuneista ja pelastautuneista romaneista. Usein uskonnollinen kääntyminen tapahtuu joukolla, serkku kääntyy ensin ja yhtäkkiä koko suku on päätenyt ottamaan Jumalan uudelleen elämäänsä. Nämä osallistujanarratiivit ovat vahvasti paluun narratiiveja, paluuta alkuperäiseen yhteisöön, perheeseen ja minuuteen, joka on aina ollut, mutta joka on elämän myllerryksissä tullut kadotetuksi. (A1.1/2016, A1.1/2018) Lukijaa puhutellaan kysymällä, voisiko kukaan heittää ensimmäistä kiveä hyljeksityille naisille, jotka ovat yhteisöjen rapautumisen uhreja. (T4/2016; A1.5/2018) Kristillisyyden keskeinen käsite armo ei ole aineistossa vain jumalan ansiotonta rakkautta, vaan armollisuutta kaivataan koko yhteisöltä sen jäseniä kohtaan. Armo kulkee aineistossa usein käsi kädessä jo edellisessä alaluvussa esitellyn äitiyden kanssa. Mikäli yhteisö tuomitsee huonosti käyttäytyneen jäsenensä, se tuomitsee väistämättä myös jäsenen äidin. Mikäli huonosti käyttäytynyt romani on itse äiti, äidin tuomitseva yhteisö tulee samalla evänneeksi lapselta oikeuden äitiin. (A4.3/2016; A3.7/2017) Romanin (2015, 231) esittämä käsitys uskonnosta ”kulttuurien välisenä siltana” romanien ja pääväestön välillä päätee analyysin valossa myös romaniyhteisön sisällä. Uskonto tuo aiemmin erillään olleet sukulaiset ja romanisuvut yhteen.

Olemme tulleet uuteen aikaan, jossa suku ei välttämättä enää tue omiaan. Nyt tarvitaan vapaaehtoisia tukemaan ja kannustamaan vaikeuksien keskelle yksin jääneitä ihmisiä. – Eikä kellään ole varaa kivittää toista.

T4/2016

Edellä mainitut konservatiiviset perhearvot ja kristillisyyden korostuvat aineistossa erityisesti sellaisten romanien puheenvuoroissa, jotka ovat aktiivisia omassa yhteisössään, ja joilla ei ole selkeää identiteettiristiriitaa. Nämä romanit hakevat omista havainnoistaan selityksiä miksi osa romaninuorista voi huonosti, syrjäytyy ja käyttää päihteitä haitaksi asti.

Hajaannuksen narratiivin moraalisena opetuksena on, että etninen identiteetti ja romanisuus ovat olemassa ihmisessä, vaikka ympäristö ei sitä huomioisi. Opetuksen kautta Romano

Missio herättelee lukijoita siihen, että kulttuurin saama perustuslaillinen tunnustus ei vielä riitä ratkaisemaan hämmennystä, joka syntyy tarjolla olevien identiteettien ja vaikutteiden ristiriidassa.

Aineiston viimeisessä Vielä Aurinko Nousee lasten kertomuksessa (S4/2018) perheen tytär on päässyt opiskelemaan Helsingin yliopistoon ja tuskailee muuttoa kauas lapsuudenkodista. Tilastolliseen tietoon nojaten romanitytön tilanne on poikkeuksellinen. Romaneita toki on yliopistossa, mutta korkeakoulutettujen määrä on todella pieni (Nordberg 2007, 54; Syrjä & Valtakari 2008). Vielä aurinko nousee -jatkokertomus kertoneekin nimensä mukaisesti ihanteellisesta romaniperheestä ja yhteiskunnasta. Se on haavekuva elämästä, joka voisi olla mahdollista jo nyt, mutta edustaa isolle osalle romaneja pikemmin tulevaisuutta. Ainekset ihanteen saavuttamiseen ovat aineiston maalaamassa kuvassa romaniyhteisössä ja yhteiskunnassa jo nyt, mutta lainsäädännölliset uudistukset ja vähemmistöoikeuksien tunnistaminen ja toteutuminen aktualisoituvat vaillinaisesti niin romanien kuin pääväestön keskuudessa.

8. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Analyysin keskeiset tulokset

Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää, miten Romano Boodos -lehti osallistuu romani-identiteetin rakentamiseen, ja millaiseen muutoksen tämä identiteettivaikuttaminen romaniyhteisöä ohjaa. Tutkimus on lähestynyt etnisiä identiteettejä narratiivien kautta hyödyntäen sosiaalisten liikkeiden tutkimuksen teorioita. Tutkimuksessa narratiivit on määritelty diskursiiviksi tarinoiksi, jotka pelkän tapahtumien kuvailun lisäksi tuottavat merkityksiä ja välittävät moraalisia opetuksia.

Tutkimusaineistosta löytyi kolmenlaisia narratiiveja, jotka kaikki kuvaavat romanien historiaa, nykyisyyttä ja tulevaisuutta eri näkökulmista. Näkökulmasta riippuen ne vastaavat eri tarpeisiin ja osallistuvat identiteettineuvotteluihin niin romaniväestön sisällä kuin romanien ja pääväestön tai muiden etnisten ryhmien välillä. Tutkimuksessa on hyödynnetty etnisen identiteetin rakentumisen teoriaa (Fenton 2003) ja sosiaalisten liikkeiden kollektiivisen identiteetin rakentumisen teoriaa (Davis 2002, Benford 2002, Polletta 2001, 2002) Riippumatta siitä, tarkastelemme etnistä identiteettiä vain sosiaalisen liikkeen identiteettiä, identiteettiä rakennetaan aina kontekstuaalisesti tiettyä tarkoitusta varten.

Suomalaisuusnarratiivi korostaa nimensä mukaisesti Suomen romanien suomalaista alkuperää. 500 vuotinen historia tekee romaneista yksiselitteisesti suomalaisia. Narratiivi luo yhtenäisyyttä ja luottamusta suomalaiseen yhteiskuntaan, joka on lainsäädännöllisesti taannut romaneille yhdenvertaisuuden. Korostamalla vastuita, velvollisuuksia ja työntekoa narratiivi vastustanee stereotyyppistä käsitystä romaneista työttöminä. Tällainen vastanarratiivi lienee kohdistettu pääväestön edustajalle, mutta myös romaneille, jotka ovat kohtaamisissa pääväestön kanssa omaksuneet itselleen epäedullisen identiteetin. Narratiivi korostaa myös yhteistyön merkitystä romanien ja pääväestön välillä. Yhteistyö esitetään välttämättömänä niin yksilötasolla kuin laajemmin romanijärjestöjen ja viranomaisten välillä.

Sorretun vähemmistön narratiivi erottaa pääväestön ja romanit omiksi ryhmikseen ja on edellistä suomalaisuusnarratiivia yhteiskuntakriittisempi. Pääväestö näyttäytyy sortavana enemmistönä, ja romanit yhtenäisenä vähemmistönä, jota narratiivi pyrkii mobilisoimaan sortoa vastustamaan. Teemattisesti narratiivi esittää sorretun vähemmistön haasteiksi syrjinnän työvoimapalveluissa ja työmarkkinoilla, sekä suoraisten rasismien, jota ilmenee erityisesti netin keskustelupalstoilla. Haasteita on paitsi työpaikan saamisessa, myös työpaikoilla, joissa esimerkiksi romanihameen pitäminen voi kohota kynnyskysymykseksi työssä jatkamisen suhteen. Narratiivissa kohdatut epäoikeudenmukaisuudet yhdistävät romaneita ja toimivat sytykkeenä yhteiseen kamppailuun sortoa vastaan. Keinoiksi narratiivi esittää demokraattista toimintaa, äänestäminen ja yhdistystoiminta. Lisäksi narratiivi vastuuttaa yksittäistä romania jatkamaan yrittämistä sosiaalisen nousun saavuttamiseksi henkilökohtaisessa elämässä. Vetoamalla romanien sitkeyteen ja historialliseen sietokykyyn narratiivi pyrkii voimaannuttamaan myös nykypäivän romania. Ahkeruus ja periksiantamattomuus kuuluvat narratiivissa romanin perittyihin ominaisuuksiin.

Viimeinen hajaannuksen narratiivi kuvaa sisäisesti jakautuneen vähemmistön haasteita rakenteellisesta murrosta läpikäyvässä individualistisessa yhteiskunnassa. Narratiivi on keskittynyt romaniyhteisön sosiaalisiin ongelmiin, jotka narratiivissa kiinnittyvät syrjäytymisen käsitteen ympärille. Ongelmat ovat seurausta romanien hajaannuksesta, mutta samalla ne ovat hajaannusta vahvistavia tekijöitä. Narratiivi kantaa huolta perheistä ja nuorista, jotka jäävät vaille yhteisön tukiverkkoa. Perhesiteiden katkeaminen, haurastuminen tai perhetilanteen kuormittavuus ovat aineiston mukaan keskeisiä syitä muiden sosiaalisten ongelmien, päihteiden käytön ja rikollisuuden taustalla. Edellä mainituista ongelmista ja niiden seurauksista voisi puhua syrjäytymistarinoina – rakentuhan syrjäytymisen laaja määritelmä juuri ongelmallisten tai puutteellisten ihmissuhteiden ympärille. (Ala-Kauhaluoma & Notkari 2013, 55-56) Romaniväestön kohtaama syrjintä nousee tässäkin narratiivissa esille, mutta narratiivi syyttää myös romaniväestön sisäistä eripuraisuutta nuorten ahdingosta, yhteisö ei ole kyennyt suojaamaan omiaan yhteiskunnallisen muutoksen keskellä. Narratiivissa romaniväestö on jättänyt osan jäsenistään yksin ja jopa evännyt joiltakin oikeuden etniseen identiteettiin.

Narratiivit vastaavat erilaisiin kysymyksiin romani-identiteetistä ja romaniyhteisön tilasta. Narratiivien moninaisuus selittyy sillä, että tekstien yleisönä on huomioitu taustaltaan ja asemaltaan hyvinkin erilaiset romanit, sekä romanien kanssa työtä tekevät muiden ryhmien edustajat. Pienenkin väestöryhmän sisälle mahtuu moninaisuutta, jota ei saa typistettyä vain yhteen tarinaan.

Liian pitkälle vietyjä johtopäätöksiä analyysistä ei voi tehdä, sillä aineisto tavoittaa pääosin hyväosaisten romanien tulkintoja romanien asemasta ja romanien joukossa ilmenevien sosiaalisten ongelmien syistä. Tutkimus kuitenkin asettuu samaan jatkumoon romani-identiteetin ulkoisia määrittelyjä kritisoivien tutkimusten kanssa (ks luku 3.2). Ainakaan tutkimuksen kohteena ollut lehti ja järjestö eivät identiteettityössään nojaa romanien luoteisintialaiseen alkuperään, ja romanien tapakulttuurikin nähdään niin ikään kaksiteräisenä miekkana. Ulkopuolisin silmin havainnoitaviksi identiteettimarkkereiksi aineisto tarjoaa lähinnä romanikieltä ja musiikkia.

Tiivistetysti Romano Boodoksen konstruoima romani-identiteetti rakentuu perinteisten konservatiivisten arvojen koti, uskonto, isänmaa ympärille. Näiden arvot ovat keskeisimpiä perusteluita, joilla järjestö pyrkii edistämään romanien kouluttautumista ja työnhakua sekä yhdistämään esimerkiksi päihteiden rikkomia romaniperheitä ja -yhteisöjä kokonaisuudessaan. Kuten jo aiemmin on tullut esille, koti ja perhe ovat tärkeitä, suojeltavia asioita. Lisäksi kodin ja perheen tukeminen ja vahvistaminen nähdään ratkaisuna moniin yhteisön jäsenten huolenaiheisiin. Kristinuskon ja Raamatun tarinoiden pohjautuvat narratiivit ovat niin ikään tärkeitä identiteetin rakennuspalikoita. Aineiston edustamalle romaniväestölle kristillisyys ei ole ainoastaan arvopohja, vaan tekijä, joka nivoo yhteen paitsi yksilön elämänvaiheet myös koko romaniyhteisön historian ja nykyisyyden. Raamatusta haetaan selityksiä romanien tämänhetkiseltilanteelle. Armon käsite ohjaa romaneita antamaan anteeksi paitsi kanssaheimolaiselle myös syrjivästi käyttäytyneelle suomalaiselle. Tätä ei sinänsä voi pitää tutkimustuloksena, onhan kyseessä järjestö, joka avoimesti korostaa olevansa kristillinen. Kuitenkin etnisen identiteetin ja uskonnon yhteen nivoutuminen on analyysissä silmiinpistävää. Kuitenkin aineiston analyysin valossa Romano Missio luo jalansijaa ensisijaisesti kansalliselle romaniliikkeelle, ja huomioi vasta toissijaisesti transnationaalisen solidaarisuuden.

8.2 Vähemmistö sosiaalipalveluiden asiakkaana

Romano Missio toimii siellä, minne julkiset palvelut eivät yllä, keskenään kommunikoimattomien palvelusektoreiden rajoilla. Romano Boodos nimeää Romano Mission sosiaali- ja diakoniatyön yhdeksi tavoitteeksi kulttuurisensitiivisten perhe- ja sosiaalipalveluiden lisäämisen romanitauksaisia ja romanikulttuurin tuntevia työntekijöitä palkkaamalla. Perusteena kulttuurisensitiivisyydelle kerrotaan muun muassa se, että vankeudessa tai sosiaalipalveluiden asiakkaina olevat romanit kokevat, ettei heidän tilanteeseensa johtanutta taustaa ja perhesuhteita ole kartoitettu. Kuitenkin tällaisen kartoituksen tulisi kuulua niin lastensuojelun kuin aikuispalveluiden sosiaalityön perusteisiin, sekä vankeusajan sosiaaliohjaukseen tai -työhön.

Tilannetta voi tulkita niin, että sosiaalityö on epäonnistunut tehtävässään toimia asiakkaidensa rinnalla kulkijana, eivätkä sosiaalityöntekijät tai esimerkiksi työllistymispalveluiden työntekijät ole onnistuneet rakentamaan luottamuksellisia asiakassuhteita. Tehtävä on eittämättä haasteellinen myös sosiaalialan ammattilaisille, rajallisin resurssein perehtyminen lukuisten eri vähemmistöjen kulttuuriin erityispiirteisiin on haastava tehtävä. Vähemmistövaltuutetun (2014, 55) mukaan romanien luottamus viranomaisiin on alhainen, mikä vaikeuttaa myös palveluiden tarjoamista. Luottamuksen rakentaminen vaatii aikaa, pitkää asiakassuhdetta ja sitoutumista tapaamisiin. Käytännössä tätä on vaikeaa toteuttaa henkilökunnan vaihtuvuuden sekä asiakkaiden elämäntilanteissa tapahtuvien muutosten vuoksi. Asuinalue tai -kunta voi muuttua tai elämäntilanne kohentua sen verran, ettei sosiaalityön tapaamisia koeta enää tarpeellisiksi, vaikka juuri tasainen elämäntilanne mahdollistaisi pitkäjänteisen muutostyöskentelyn aloittamisen. Kuitenkin vastuu siitä, että asiakas saa kulttuuri- ja perhetaustat huomioivan tilannearvion ja palvelut on aina viranomaisvaltaa käyttävällä työntekijällä, ei asiakkaalla (Sosiaalihuoltolaki, SHL, 1301/2014 36§). Juuri tästä syystä Romano Mission kaltaisten kolmannen sektorin toimijoiden ja viranomaisten

yhteistyö on välttämätöntä palvelujen oikea-aikaisen järjestämisen ja kohdentamisen mahdollistamiseksi.

Sosiaalipalveluiden järjestämisessä tulee lisäksi huomioida romanien kunniakulttuuri, väistämisvelvollisuus ja muuttolupakäytäntö. Tilanteet ovat haastavia, niin asiakasta kuin työntekijää kuormittavia. Perusoikeuksien näkökulmasta väistämiseen ja muuttolupaan ei ole selkeää ratkaisua, sillä perustuslaki takaa yksilön oikeuden valita asuinpaikkansa ja yksilön oikeuden omaan kulttuuriinsa. Vaikka osa romaneista suhtautuukin väistämisvelvollisuuteen ja muuttoluvan kysymiseen kriittisesti, vuosisataiset tavat ovat sisäistettyjä ja tärkeä osa identiteettiä. Romanien ja romaniperheiden asunnottomuustilanteissa viranomaisten on luovittava näiden kahden perusoikeuden välillä asiakkaan yksilöllinen tilanne huomioiden. Monikulttuurisuuden lisääntyessä tasapainottelu yksilön perusoikeuksien toteuttamisessa ja turvaamisessa lisääntynee sosiaalipalveluissa. Toisaalta valtakunnalliset selvitykset jättävät vastuun pitkän tähtäimen kollektiivisista muutoksista väistämiseen ja muuttolupaan liittyen romaneille itselleen. Toiveena on, että tulevaisuudessa monimutkaiset ristiriitatilanteet romanikulttuurin tapojen ja kuntien viranomaisohjeiden välillä vähenevät. Siihen saakka väistämisen tai muuttoluvan vuoksi asunnottomiksi jääneet jatkavat tasapainoilua.

Tervonen on puhunut köyhyyden etnistymisestä. Tällä tarkoitetaan sitä, että huono-osaisuus kasaantuu maahanmuuttajaryhmiin ja muihin heikossa asemassa oleviin etnisiin vähemmistöihin. (Tervonen 2005, 471.) Kehitystä vahvistaa omalta osaltaan hyvinvointivointipalvelujen ja sosiaalietuuksien sitominen työntekoon. Workfare - yhteiskunta poissulkee syrjintää työelämässä kohtaavia väestöryhmiä ennaltaehkäisevistä hyvinvointipalveluista. On esitetty, että vaikka yhteiskunta nimellisesti tuomitsee syrjinnän, vahvistaa se syrjinnän vaikutuksia lainsäädännöllä, jossa etuudet on sidottu palkkatyöhön. Niin ikään keskusteluissa siitä, keille hyvinvointipalvelut kuuluvat, on noussut esille etnisiä vähemmistöjä rodullistavia sävyjä. (Schierup et al. 2015, 208-209; Keskinen 2016, 355) Rakenteellisen sosiaalityön keinoin olisi mahdollista tuottaa tietoa työntekoon perustuvien hyvinvointipalveluiden ja – etuuksien oletetusta yhteydestä rakenteelliseen etniseen diskriminaatioon.

8.3 Suuntaviivoja jatkotutkimukselle

Tässäkin tutkimuksessa kertaalleen viitattu teos *Roma -Minority in Europe* on kokoelma teos Tel Avivin yliopistossa pidetyistä, romanien historiaa Euroopassa käsittelevistä luennoista. Teoksen esipuheessa nimetään kimmokkeeksi tutkimuksille velvollisuuden osoittaa solidaarisuutta yhteisiä kohtalonhetkiä jakaneelle vähemmistölle, joka ei juutalaisten tavoin ole saanut minkäänlaista restitutiota²² II maailmansodan aikaisista ja sitä edeltäneistä vainoista. (2007, x-xi.)²³.

Romanien historia Euroopassa jakaa osittain samoja kehityskulkuja juutalaisten historian kanssa, ryhmien asettuminen moniin Euroopan maihin ajoittuu samoille vuosisadoille ja molemmat ryhmät ovat joutuneet maastakarkotusten ja pakkotoimenpiteiden kohteiksi. (Barany 2002, 71, 77; Thurfjell 2013, 164.) Myös Romano Boodoksessa viitataan Israelin kansaan ja juutalaisuuteen niin raamatullisessa mielessä kuin kansana, jonka historia muistuttaa romanien historian vaiheita. Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia lisää näiden ryhmien historian ja nykyisyyden samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, sekä mahdollisesti ryhmien välisiä suhteita ennen ja nyt. Ainakin Romano Missiota sitoo juutalaisuuteen historiallisen samankaltaisuuden lisäksi myös uskonto. Israelin valtion näkeminen profetioiden täyttymyksenä on yleistä juuri helluntai- ja herätyskristityissä piireissä. (Stewart 2015, 13) Mikäli tehtäisiin tutkimus tämän päivän kristillisestä sionismista²⁴ Suomessa, kristillisten romanijärjestöjen julkaisut voisivat tarjota mielenkiintoista aineistoa.

²² Yleinen käsitys siitä, miksi länsimaat myöntivät YK:n yleiskokouksessa kannattamaan juutalaisvaltion perustamista Palestiinaan 1947 perustuu osittain paineelle hyvittää, restitutioida, sodanaikaiset tapahtumat Euroopassa. Sionistit niin ikään vaativat tätä reistituutiota. Myös sionistien pyrkimys ennen ja jälkeen II maailmansodan oli todistaa, että juutalaisvaltio on ainoa ratkaisu antisemitismille Euroopassa. Toki tähän vaikutti muitakin tekijöitä, esimerkiksi II ms:n raunioilta toiseksi supervallaksi nousseen Yhdysvaltain tarve saada oma ”edustaja” Lähi-itään. (Juusola 2005, 25-31)

²³ ”Jews and their state have an obligation to remember, not only their own tragedy but that of others as well” Bauer, Y. & Vashem, Y. (2005), esipuhe teoksessa Stauber & Vago (2007) *Roma, Minority in Europe*.

²⁴ Sionismi oli alun perin maallistunut juutalainen liike, joka tavoitteli juutalaisen kansallisvaltion perustamista. Perustajana pidetty Theodor Hertzl suunnitteli juutalaisten valtion sijoittuvan Argentiinaan. Vasta myöhemmin ns. Siionin sionistit pääsivät sionistiliikkeen sisällä voitolle ja Palestiinan alueeseen alettiin liittää uskonnollisia merkityksiä. Israelin voitokkaiden sotien jälkeen niin juutalaisissa kuin kristityissä piireissä on entisestään alettu korostaa Palestiinaan sijoittuvan Eretz Israelin asemaa jumalallisten profetioiden täyttymyksenä ja messiaan toisen tulemisen ennusmerkinä. Aiemmin ajateltiin, että

Etnisten ryhmien keskinäinen vertailu ei välttämättä ole järkevää mielekäästä, sillä sisältää mahdollisuuden turhan yksioikoisiin näkemyksiin etnisyydestä. Tervosen mukaan ryhmien välisten erojen korostaminen esittää kulttuurit pysyvinä ja yksilöt muuttumattoman kulttuurin passiivisina edustajina. Vähemmistö- ja monikulttuurisuustutkimuksen vaarana on, että ryhmä tulee asetetuksi yksilön edelle, mikä omalta osaltaan luo lisää kanavia syrjiville diskursseille. (Tervonen 2005, 471.) Voisi jopa kysyä, onko ylipäättään mielekäästä tai tarkoituksenmukaista tutkia ”etnistä identiteettiä”, tai edes ”etnisyyteen perustuvan sosiaalisen liikkeen identiteettiä”, jotka – kuten tämäkin tutkielma esittää – ovat lopulta häilyviä ja alati muuttuvia. Identiteetti, epämääräinen kimppu erilaisia ulkoisia määritelmiä ja sisäistä tunnetta, tulee sanallistetuksi ulkopuolisen tutkijan tulkinnoissa, jotka väistämättä ovat yksinkertaistettuja rakennelmia. Ainakin voi kysyä, minkälaisia muita tarkoituksenmukaisia käsitteitä vastaavanlaisissa tutkimuksissa voisi hyödyntää identiteetin käsitteen sijaan. Esimerkiksi Nordbergin (2007.) ja Romanin (2018.) tutkimuksissaan hyödyntämä yhteisöön kuulumisen (*belonging*) näkökulma tarjoanee oivallisia mahdollisuuksia jatkotutkimukselle. Niin ikään etnisen vähemmistön tarkastelu samanaikaisesti sosiaalisten ongelmien kanssa tuottaa nähdäkseni vaarallisen asetelman, jossa vähemmistö näyttäytyy joko pääväestön objektiivisena uhrina, tai heikompana, pääväestön normeihin taipumattomana ryhmänä. Edellä kuvatut sudenkuopat on tässä identiteettejä tarkastelevassa tutkielmassa pyritty välttämään huomioimalla etnisyyden konstruktionistinen näkökulma, jolloin ainakin tarkkaavainen lukija ymmärtää, ettei kyse ole muuttumattomasta entiteetistä. Tarkastelemalla aktiivisen järjestön omaa julkaisua korostuu niin ikään vähemmistön edustajien oma toimijuus yhteiskunnassa.

Tutkimuksen aineisto on ollut verrattain rajallinen. Olisi mielenkiintoista tutkia, miten romaniliikkeiden toiminta on kehittynyt Suomessa 2000-luvulla. Uusi vuosituhat on ollut romaniyhteisölle ainakin oikeudellisesta näkökulmasta suotuisaa, romanien oikeus kieleen ja kulttuuriin on tunnustettu ja romanikielen opiskelua on tuettu valtion rahoituksella. Miten Romano Mission ja muiden romanijärjestöjen toiminta on kehittynyt 2000-luvun kuluessa? Niin ikään potentiaalinen tutkimuskohde voisi olla uskonnollisesti

juutalaisvaltio Palestiinassa voisi toteutua vasta Messiaan toisen tulemisen, ei ihmisen käten kautta. (Stewart 2015,13; Juusola 2005, 25-31)

sitoutumattomien romanijärjestöjen, kuten Suomen romaniyhdistyksen, identiteetin rakentamisen tavat. Millainen etninen identiteetti ohjaa maallisia romanivaikuttajia mobilisoitumaan. Kristillisyys on aiemman tutkimuksen ja tämän pro gradu -tutkielman mukaan merkittävä, romanisukuja romaniyhteisöksi nivova tekijä. Sekulaarilta pohjalta toimivilla romanijärjestöillä lienee omat, samankaltaisuutta ja yhtenäisyyttä luovat narratiivinsa, joita ei toistaiseksi ole tutkittu suomalaisessa kontekstissa.

Käsillä oleva tutkimus on tarkastellut aineistoa pyrkien nimenomaisesti selvittämään, millaista romani-identiteettiä Suomen vanhin romanijärjestö konstruoi. Vaihtoehtoinen, joskin oletusarvoisesti samansuuntaisia tuloksia tuottava, näkökulma aineiston tarkasteluun olisi, millainen suomalainen etninen identiteetti aineistosta rakentuu. Tutkimusta tehdessä tutkija perehtyy yksittäiseen ryhmään tai ilmiöön ja siitä tehtyyn aiempaan tutkimukseen sellaisella intensiteetillä, että ryhmästä saattaa tutkijan mielessä muotoutua erityinen ja erillinen ryhmässä. ”Oikeassa maailmassa” rajapinnat eivät kuitenkaan ole näin selkeitä.

9. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

PRIMÄÄRILÄHTEET

Lyhenteet:

- P Pääkirjoitus
T Toiminnanjohtajan palsta
K Virallinen kannanotto
A Artikkelit
S ”Satu”, lapsille suunnattu Vielä Aurinko nousee -jatkokertomus

	Romano Boodos 1/2016
P1/2016	Parannusta ja kevään odotusta
A1.1/2016	Kaustisen Lilja
A1.2/2016	Tulevaisuudessakin hyödytään perinteistä!
A1.3/2016	Kahdenlaista kohtelua päivittäin
A1.4/2016	Kaikille Samanarvoiset palvelut
A1.5/2016	Bosnian romanikylät kutsuivat
A1.6/2016	Majakka -projektilla apua
A1.7/2016	Ruokapankkiasiakas numero 40
A1.8/2016	Mahdollisuuksia on mihin vain!
K1/2016	Oikeushätämajoitukseen kuuluu jokaiselle
A1.9/2016	Intian ihmema!
T1/2016	Romano Missio -110 vuotta työtä romanien hyväksi
	Romano Boodos 2/2016
P2/2016	Kesä keikkuen tulevi
A2.1/2016	Kaikkien kulttuurien takana on ihminen
S2/2016	Vielä aurinko nousee, osa 16
A2.2/2016	Nuorten päivätoimintakeskus -hanke käynnistyi
A2.3/2016	Kesäinen tervehdys teille vanhemmat ja huoltajat!

A2.4/2016	Matka kohti teologian kandidaatin tutkintoa
A2.5/2016	Opiskelu kiinnostaa aikuisia romaneja
	Romano Boodos 3/2016
P3/2016	Lasten ja nuorten kouluhyvinvoinnin äärellä
A3.1/2016	EVÄITÄ ARKEEN -perhetyötä romaneille
A3.2/2016	Luontevasti luokanopettajaksi
A3.3/2016	Pyhäkoulutyötä käynnistämässä Romaniassa
A3.4/2016	Euroopan romanit kaipaavat auttajia
T3/2016	Romano Missio ry, entinen mustalaislähetys 110 vuotta
S3/2016	Vielä Aurinko nousee, osa 17 Sorto ja koulu/työ
	Romano Boodos 4/2016
A4.1/2016	KAINUUN ROMANIHANKE ON LISÄNNYT KOULUTUSMYÖNTEISYYTTÄ
T4/2016	Tsihko juulako tsoonesko diives tumenge!
A4.2/2016	Puiko ja Hänen hevosensa
P4/2016	Romano Missio ry 110 vuotta
A4.3/2016	Mahdollisuus muutokseen
S4/2016	Vielä Aurinko nousee osa 18
A4.4/2016	Unelmia kohti kannattaa pyrkiä rohkeasti
A4.5/2016	Romano Mission monipuolinen sosiaali- ja diakoniatyö!
A4.6/2016	Romanityön hyvät hankkeet ja tulokset esillä
	Romano Boodos 1/2017
A1.1/2017	Naisenergiaa romaninaisten päivillä
P1/2017	Kestävä perinteet ja yhteiskunnan muutos
A1.2/2017	Taiteilua kahden kulttuurin välissä
A1.3/2017	Annetaan heille tulevaisuus ja toivo
A1.4/2017	Voiko Romani olla yhteiskunnallinen vaikuttaja
A1.5/2017	Altavastaajan asemasta voittajaksi
A1.6/2017	Romanikieltä ja kulttuuria on mahdollista opiskella yliopistossa
A1.7/2017	Muutoksen vuoro onnistui auttamaan
S1/2017	Vielä Aurinko nousee, osa 19

T1/2017	Äänestämällä voit vaikuttaa
A1.8/2017	Äänestä kuntavaaleissa!
	Romano Boodos 2/2017
P2/2017	Meidän tulevaisuutemme
T2/2017	Romanien osallisuutta on parannettava
A.2.1/2017	Opiskelu kannattaa aina!
A2.2/2017	Helli Rhuut sai kiitoksen työstään äitinä
A2.3/2017	Vielä Aurinko nousee, Osa 20, sorto
A2.4/2017	Voiko romani olla poliitikko tai yhteiskunnallinen vaikuttaja?
A2.5/2017	Henry Hedmanille opetusneuvoksen arvonimi
A2.6/2017	Lähetysmatkalla Intiassa
A2.7/2017	Romanit aktivoituivat kunnallisvaaleissa
A2.8/2017	Romanipäivät Turussa, iloa, rakkautta ja armoa
	Romano Boodos 3/2017
A3.1/2017	Dobry den, eli hyvää päivää slovakialaisittain
A3.2/2017	Vaihdossa Maailmalla
A3.3/2017	Terveisiä ensimmäisestä palkallisesta työpaikasta!
A3.4/2017	Koululaiset tarvitsevat tukea koulutielle
P3/2017	Romaniperheet tarvitsevat kulttuurisensitiivistä tukea
A3.5/2017	Romania tuli sydämelle
S3/2017	Vielä Aurinko Nousee osa 21, musahommia
A3.6/2017	Teemme asiakaslähtöistä työtä!
A3.7/2017	Tukihenkilöksi rikostaustaiselle romaninaiselle?
T3/2017	Uusia näkymiä edesspäin!
	Romano Boodos 4/2017
A4.1/2017	Opiskelu kannattaa aina!
A4.2/2017	Vankilatyö on kasvattanut näkemään syvemmältä!
A4.3/2017	Vankilatyö -kohtaamista ihminen ihmiselle
A4.4/2017	Itsenäisen Suomen puolustaja
A4.5/2017	Terne Apre Nuoret ylös!
A4.6/2017	Määrätietoinen ei helpolla anna periksi

A4.7/2017	Naisten Kulma avaa ovensa tammikuussa 2018
P4/2017	Suomi 100 ja Romanit 500 vuotta Suomessa
S4/2017	Vioelä Aurinko Nousee, osa 22
A4.8/2017	Amengo them, Oi Maamme Suomi, juhlakonsetti
T4/2017	Toiminnanjohtajan puhe Amengo Them juhlakonsertissa
	Romano Boodos 1/2018
T1/2018	Työnäkyä etsimässä
P1/2018	Yhdessä huomiseen
A1.1/2018	Onnellinen mies
A1.2/2018	Ennakkoluulot väistyivät yhteisössä toimimalla
A1.3/2018	Onko romanikieli tärkeämpi kuin asunto?
A1.4/2018	Rasismi on vaarallista
A1.5/2018	Naisten kulma, rikostaustaisten romaninaisten tukipiste
A1.6/2018	Romano missio liikkuu tulevaisuutta kohti
A1.7/2018	Vuoden työntekijä
S8/2018	Vielä Aurinko nousee, osa 23, naisten ja miesten hommat
	Romano Boodos 2/2018
P2/2018	Se on sitten kesä!
A2.1/2018	Puoliksi Romani, KOKONAAN romani
A2.2/2018	Kohdataan ihminen ihmisenä
A2.3/2018	Tiukula Mielessäin!
A2.4/2018	Väinö Lindbergin seminaaria kunnioitettiin säätytalossa
S9/2018	Vielä Aurinko Nousee, osa 24
	Romano Boodos 3/2018
P3/2018	Yhteistyö, omia oikeuksia unohtamatta, yhteistyö, vasuu, lähimmäiset
A3.1/2018	Meitä on moneksi, ennakkoluuloja vastaan taistelu, ei saa mennä valmiiseen muottiin
A3.2/2018	Eväitä arkeen, perhetyötä romaneille
A3.3/2018	Kahden kulttuurin perillinen
T3/2018	Kentän tarpeisiin vastataan
A3.4/2018	Tukiperheessä koetaan, että antaessaan saa

	Romano Boodos 4/2018
P4/2018	Viljellään syrjimättömyyttä!
A4.1/2018	Rokkaava nuoriso-ohjaaja
A4.2/2018	Romanilapset ja nuoret tarvitsevat kannustusta
A4.3/2018	Terne Apre, Nuorten vuoro
A4.4/2018	Pitsintaitaja
A4.5/2018	Toivonkipinöitä romaniperheille Ukrainassa
T4/2018	Jouluntuntua ilmassa!
	N= 109

SEKUNDÄÄRILÄHTEET

CommDH 2006 (1) ON THE HUMAN RIGHTS SITUATION OF THE ROMA, SINTI AND TRAVELLERS IN EUROPE. Final report. (Office of the commissioner for human rights. <https://www.refworld.org/pdfid/4402c56b4.pdf> ks. 10.11.2018

CommDH 2009 (5). Recommendation of the commissioner for human rights on the implementation of the right to Housing. Commiissioner for human rights. <https://rm.coe.int/16806da713> ks. 10.11.2018

HS 22.2.2016. Diakonissalaitos: Ainakin 14 asunnotonta jäi ilman hätämajoitusta tammikuun pakkasissa Helsingissä. Helsingin Sanomat.

ROMPO 2 (2018). Suomen romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2018-2022. Sosiaali-ja terveysministeriön julkaisuja 3/2018. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160845/03_18_Suomen%20romanipoliittinen%20ohjelma_2018_2022_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y ks. 20.12.2018

Syrjä, H. & Valtakari, M. (2008). Romanian pitkä matka työn markkinoille: Tutkimus romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistämisestä. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 22/2008*. Helsinki 2008.

Törmä, S & Huotari, K. (2018). Romanian asumisen yhdenvertaisuuden seurantaselvitys. *Ympäristöministeriön raportteja 2018:6*. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160489/YMra_6_2018.pdf . ks 14.9.18

Törmä, S. & Huotari, K. & Tuokkola, K. (2012). Romanian asuminen ja yhdenvertaisuus. *Ympäristöministeriön raportteja 2012:8*. 58 s.

Vähemmistövaltuutettu (2014). Erilaisena arjessa, selvitys romanien syrjintäkokemuksista. Julkaisusarja 15. Helsinki

[https://www.syrjinta.fi/documents/10181/10850/52878_romaniselvitys_verkkoon+\(1\).pdf/584516fc-d3a7-4f88-8ecc-c8b2271ebf41](https://www.syrjinta.fi/documents/10181/10850/52878_romaniselvitys_verkkoon+(1).pdf/584516fc-d3a7-4f88-8ecc-c8b2271ebf41) ks. 30.1.2019

KIRJALLISUUS

Ala-Kauhaluoma, M. & Notkola, V. (2013). *Nuorten syrjäytyminen: Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* Helsinki: Eduskunta.

Ammattibarometri (2018). Työllistymisen näkymät eri ammateissa. Koko Suomi. <https://www.ammattibarometri.fi/Toplista.asp?maakunta=suomi&vuosi=18ii&kieli=> ks. 28.2.2019

Barany Z. (2002) *The East European Gypsies. Regime Change, Marginality and Ethnopolitics*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Benford, R. (2002) Controlling Narratives and Narratives as control within social movements in *Davis, J. E. (2002). Stories of Change : Narrative and Social Movements*. Albany: State University of New York Press. Pp. 53-76

Bunescu, I. (2014). *Roma in Europe : The Politics of Collective Identity Formation*. Farnham, Surrey, UK: Routledge. Retrieved from

Davis, J. E. (2002). The power of stories. In *Davis (ed.) Stories of Change : Narrative and Social Movements*. Albany: State University of New York Press. Pp. 3-30

Doubek, D. Levínská ,M. & Bittnerová, D. (2015) Roma as the Others, *Intercultural Education*, 26:2, 131-152

Dwyer, R. & Emerald, E. (2016). Narrative research on practice, navigating the terrain. In *Dwyer, R., Davis, I. & Emerald, E. (eds.) Narrative research in practice : stories from the field*. Singapore: Springer Singapore Pp. 1-26

Euroopan Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus) (1960). Suomessa SopS 85-86/1998.

Eskola J & Suoranta (1999) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino

Fenton, S. (2003). *Ethnicity*. Cambridge: Polity.

Grönfors, J. (2004). Roma in Finland. *Roma Rights Quarterly*, 3-4, pp. 56-58.

Hancock, L. E. (2016). Introduction: Narrative, identity and social movement activism. In *Hancock L.E (ed.) Narratives of Identity in Social Movements, Conflicts and Change*. [Place of publication not identified]: Emerald Group Publishing Limited. pp. xi-3

Hjelm, T. (2011), 'Religion and social problems: three perspectives', in *T. Hjelm (ed.), Religion and Social Problems*, New York, NY: Routledge, pp. 1–11.

Hänninen, V. (1999). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto

Jenkins, R. (1996), *Social Identity*, Mahwah, NJ: Taylor & Francis.

Juhila, K. (2008). Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. *Teoksessa Jokinen, A & Juhila K. (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino. Pp. 48-81.

Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (1965) Suomessa SopS 37/1970.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus sekä siihen liittyvä valinnainen pöytäkirja (1966) Suomessa SopS 7/1976.

Keskimäki, I. & Nykänen, E. & Kuusio, H. (2014) Paperittomien terveyspalvelut Suomessa. *THL raportti 2014* (Julkari) Julkaisun pysyvä osoite on <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-156-3>

Keskinen, S. (2016) From Welfare Nationalism to Welfare Chauvinism. Economic Rhetoric, Welfare State and the Changing Policies of Asylum in Finland. *Critical Social Policy* 36(3), 352-370.

Kettunen, P. (2001) The Nordic Welfare State in Finland. *Scandinavian Journal of History*, Vol 26, no 3. pp. 225-247.

Kettunen, P. (2008). Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki. Tampere: Vastapaino

Kopsa-Schön, T. (1996). *Kulttuuri-identiteetin jäljillä: Suomen romanien kulttuuri-identiteetistä 1980-luvun alussa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lastensuojelulaki 2007/417 finlex.fi

Livholts, M. & Tamboukou, M. (2015). *Discourse and narrative methods*. Thousand Oaks (CA): Sage Publications

Lindberg, V. (2012). Romanien uskonnollinen herääminen. *Teoksessa Pulma, P. (2012). Suomen romanien historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Pp. 143-154.

Maahanmuuttovirasto (2019) EU-kansalaisen oleskeluoikeuden rekisteröinti. <https://migri.fi/eu-kansalainen> ks. 10.1.2019.

Malesevic, S. (2004). *The sociology of ethnicity*. London ; Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Markkanen, A. (2003). *Luonnollisesti: Etnografinen tutkimus romaninaisten elämäntavasta*. Joensuu: Joensuun yliopisto.

McGarry, A. (2010). *Who Speaks for Roma? : Political Representation of a Transnational Minority Community*. New York: Continuum. Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=329949&site=ehost-live&scope=site>

Mullaly, R. P. (2007). *The new structural social work* (Third edition.). Don Mills, Ontario : Oxford: Oxford University Press.

Nordberg, C. (2006). Claiming Citizenship: Marginalised Voices on Identity and Belonging. *Citizenship Studies*, 10(5), pp. 523-539.

Nordberg C. (2007) *Boundaries of citizenship. The case of the Roma and the Finnish Nation state*. Helsinki: Swedish School of Social Science, University of Helsinki.

Petrova, D. (2003). The Roma: Between a Myth and the Future. *Social Research*, 70(1), 111–161

Polletta, F & Jasper (2001). Collective Identity and Social Movements. *Annual Review of Sociology*, 27(1), pp. 283-305.

Polletta, F. (2002) Plotting protest, mobilizing stories in the 1960 Student sit-ins. In Davis, J. E. (2002). *Stories of Change : Narrative and Social Movements*. Albany: State University of New York Press. Pp 31-52

Polletta, F. (2012). “Popular Beliefs About Storytelling.” In *Varieties of Narrative Analysis*, edited by J. A. Holstein and J. F. Gubrium, pp. 229–250. Thousand Oaks: Sage Publications

Polletta, F., & Gardner, B. (2015). Narrative and Social Movements. In Della Porta & Diani (Ed.), *The Oxford Handbook of Social Movements*. Oxford University Press. pp. 534-545
<http://www.oxfordhandbooks.com.libproxy.helsinki.fi/view/10.1093/oxfordhb/9780199678402.001.0001/oxfordhb-9780199678402-e-32>.

Pulma, P. (2005). Ongelmavähemmistöstä vähemmistöongelmaksi: Suomen romanipolitiikka 2. maailmansodan jälkeisellä ajalla. Teoksessa Häkkinen, A., Pulma, P. & Tervonen, M. (2005). *Vieraat kulkijat - tutut talot: Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Pp. 369-401

Pulma, P. (2006). *Suljetut ovet: Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Prieto-Flores, Ö. (2009). Does the canonical theory of assimilation explain the Roma case? Some evidence from Central and Eastern Europe. *Ethnic and Racial Studies*, 32(8), pp. 1387-1405.

- Prieto-Flores, O. (2012). Overcoming the odds: Constricted ethnicity in middle-class Roma. *Identities-Global Studies In Culture And Power*, 19(2), pp. 191-209.
- Pyrhönen, N (2015). *The True Colors of Finnish Welfare Nationalism : Consolidation of Neo-Populist Advocacy as a Resonant Collective Identity through Mobilization of Exclusionary Narratives of Blue-and-White Solidarity* , Helsinki .
- Reger, J., Einwohner, R. L., & Myers, D. J. (2008). Identity Work, Sameness, and Difference in Social Movements *In Jo Reger, et al. Identity Work in Social Movements*, University of Minnesota Press, 2008. Pp. 1-21
- Rekola, T. (2012). Romanien varhaisvaiheet Suomessa: 1500-luvulta 1800-luvun puoliväliin. *Teoksessa Pulma, P. (2012). Suomen romanien historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Pp. 18-84
- Rice (2002). Getting our histories straight; Culture, Identity and Narrative in the self help movement. In *Davis, J. E. (2002). Stories of Change : Narrative and Social Movements*. Albany: State University of New York Press. Pp. 79-101
- Riessman, C. (2008.) *Narrative Methods for the Human Sciences*. Thousand Oak , Cal.: Sage
- Roman, R.B (2012). *Roma "culture clash"? : Finnish Roma representatives on Roma migrants, Roma identity and transnational mobilization*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Roman, R. B. (2014). Trans-national migration and the issue of 'ethnic' solidarity: Finnish Roma elite and Eastern European Roma migrants in Finland. *Ethnicities*, 14(6), pp. 793-810.
- Roman, R.B. (2015). Religion and transnational Roma mobilization: From local religious participation to transnational social activism in the case of the Finnish Roma. *In T. Hjelm (Eds.). Is God Back?: Reconsidering the new visibility of religion* (pp. 205–216). London: Bloomsbury Academic.
- Roman, R. B. (2018). "Neither here, nor there": Belonging, ambiguity, and the struggle for recognition among "in-between" Finnish Kaale. *Romani Studies*, 28(2), pp. 239-262
- Schierup C., Krifors, K. & Slannic, Z. (2015.) *In Dahlstedt, M. . & Neergaard, A. (Eds.) International migration and ethnic relations: Critical perspectives*. Abingdon, Oxon: Routledge. Pp. 201-228
- Shahar, S. (2007). Religious minorities, vagabonds and gypsies in early modern Europe. *In (ed.) Stauber, R & Vago R. The Roma, minority in Europe*. Central European university Press: Hungary. Pp 1-19
- Stewart, T. R. (2015). *Ja sana tuli valtioksi: Suomalaisen kristillisen sionismin aatehistoria*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Socca (2017). Sosiaalialan pääkaupunkiseudun osaamiskeskus.
http://www.socca.fi/praksis/ajankohtaista/blogi/yhteistoimijuudella_yli_ilkeista_ongelmista!_-_ylisukupolvisuusteeman_satoa_osa_3.7597.blog ks. 10.1.2018

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301 finlex.fi

Spector, M. & Kitsuse, J.I. (2001). *Constructing social problems*. New Brunswick: Transaction Publishers.

Squire, C., Andrews, M. & Tamboukou, M. (2008). Introduction: what is narrative research?. In Andrews, M., Squire, C., & Tamboukou, M. *Doing narrative research*. London: SAGE Publications. Pp 1-21

Suomen perustuslaki 1999/731 finlex.fi

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (1966). Suomessa SopS 6/1976.

TENK (2009). [Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi](#) (2009) (pdf) ks. 20.9.2018

Tervonen, M. (2005). Epilogi: Köyhyyden etnistyminen? *Teoksessa Häkkinen, A., Pulma, P. & Tervonen, M. (2005). Vieraat kulkijat - tutut talot: Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Thurfjell, D. (2013). *Faith and revivalism in a Nordic Romani community: Pentecostalism among the Kaale Roma of Sweden and Finland*. London: I.B. Tauris.

Tuomi, J & Sarajärvi, A (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Ulkoasiainministeriö (2011). [Suomen tavoitteet eurooppalaisen romanipolitiikan edistämiseksi. Suomen eurooppalaisen romanipolitiikan käsikirja](#). Ulkoasiainministeriön julkaisuja 2/2011.
https://um.fi/documents/35732/48132/suomen_tavoitteet_eurooppalaisen_romanipolitiikan_edist%C3%A4miseksi_suomen_eurooppalaisen_romanipolitiikan_k%C3%A4sikirja ks. 20.12.2018

Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (1996). Suomessa SopS 80/2002.

Verkuyten, M. (2005). *The Social Psychology of Ethnic Identity*. Hove, UK: Psychology Press.

Vermeersch, P. (2003). Ethnic minority identity and movement politics: The case of the Roma in the Czech Republic and Slovakia. *Ethnic and Racial Studies*, 26(5), pp. 879-901.

Vermeersch, P. (2006). *The Romani Movement: Minority Politics and Ethnic Mobilization in Contemporary Central Europe*, Oxford, UK and New York, NY: Berghahn Books.

Viljanen, A.M. (2012). Romanikulttuurin muuttuvat muodot ja pysyvät rakenteet. Teoksessa Pulma, P. (2012). *Suomen romanien historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura. Pp. 375-425.

Yhdistyneiden kansakuntien peruskirja (1945) Suomessa SopS 1/1956.